
·K·I·

KNER

JÁNOS VITÉZ
A HELYSÉG KALAPÁCSA
BOLOND ISTÓK
AZ APOSTOL

IRTA

PETŐFI SÁNDOR

GYOMÁN
KNER IZIDOR KÖNYVNYOMTATÓNÁL
1921.

JÁNOS VITÉZ

I.

Tüzesen süt le a nyári nap sugára
Az ég tetejéről a juhászbojtárra;
Fölösleges dolog sütnie oly nagyon,
A juhásznak úgy is nagy melege vagyon.

Szerelem tüze ég fiatal szivében,
Ugy legelteti a nyájt a faluvégen;
Faluvégen nyája mig szerte legelész,
Ő addig subáján a fűben heverész.

Tenger virág nyílik tarkán körülötte,
De ő a virágra szemét nem vetette;
Egy kőhajtásnyira foly tőle a patak,
Bámuló szemei oda tapadtanak.

De nem ám a patak csillámló habjára,
Hanem a patakban egy szőke kis lyányra.
A szőke kis lyánynak karcsu termetére,
Szép hosszú hajára, gömbölyű keblére.

Kis leány szoknyája térdig föl van hajtva,
Mivelhogy ruhákat mos a fris patakba;
Kilátszik a vizből két szép térdecskéje
Kukorica Jancsi gyönyörűségére.

Mert a pázsit fölött heverésző juhász
Kukorica Jancsi, ki is lehetne más?
Ki pedig a vizben a ruhát tisztázza,
Iluska az, Jancsi szivének gyöngyháza.

„Szivemnek gyöngyháza, lelkem Iluskája!“
Kukorica Jancsi így szólott hozzája:
„Pillants ide, hiszen ezen a világon
Csak te vagy énnekem minden mulatságom.

Vesd reám sugarát kökényszemeidnek,
Gyere ki a vizből, hadd öleljelek meg;
Gyere ki a partra csak egy pillanatra,
Rá csókolom lelkem piros ajakadra!“

„Tudod, Jancsi szivem, örömest kimennék,
Ha a mosással oly igen nem sietnék;
Sietek, mert máskép velem rosszul bánnak,
Mostoha gyermeke vagyok én anyámnak.“

Ezeket mondotta szőke szép Iluska,
S a ruhákat egyre nagy serényen mosta.
De a juhászbojtár fölkel subájáról,
Közelebb megy hozzá, s csalogatva így szól:

„Gyere ki, galambom! gyere ki, gerlicém!
A csókot, ölelést mingyárt elvégzem én;
Aztán a mostohád sincs itt a közelben,
Ne hagyd, hogy szeretőd halálra epedjen.“

Kicsalta a leányt édes beszédével,
Átfogta derekát mind a két kezével, [szor,
Megcsókolta száját nem egyszer, sem száz-
Ki mindeneket tud: az tudja csak, hányszor.

II.

Az idő akközben haladott sietve,
A patak habjain piroslott az este.
Dúlt-fúlt Iluskának gonosz mostohája:
Hol marad, hol lehet oly soká leánya?

A rossz vén mostoha ekkép gondolkodott;
Követték ezek a szók a gondolatot:
(S nem mondhatni, hogy jó kedvvel ejtette ki,)
„Megnézem, mit csinál? ha henyél: jaj neki!“

Jaj neked, Iluska, szegény árva kis lyány!
Hátad mögött van már a dühös boszorkány;
Nagy szája megnyílik, tüdeje kitágul,
S ily módon riaszt föl szerelem álmábul:

„Becstelen teremtés! gyalázatos pára!
Ilyet mersz te tenni világnak csúfjára?
Lopod a napot, és istentelenkedel...
Nézze meg az ember... hogy tüstént
[vigyen el“...

„Hanem most már elég, hallja-e kend, anyjuk?
Fogja be a száját, vagy majd betapasztjuk.
Ugy merje kend Ilust egy szóval bántani,
Hogy kihullanak még meglevő fogai.“

Reszkető kedvese védelmezésére
Ekkép fakadt ki a nyáj bátor őrzője;
Azután haragos szemmel fenyegetve
Az elmondottakhoz e szavakat tette:

„Ha nem akarja, hogy felgyujtsam a házát,
Meg ne illesse kend ezt a szegény árvát.
Ugy is töri magát, dolgozik eleget,
És még sem kap száraz kenyérnél egyebet.

Most eredj, Iluskám. Megvan még a nyelved,
Hogy elpanaszold, ha rosszúl bánik veled. —
S kend ne akadjon fönn azon, mit más csinál,
Hisz kend sem volt jobb a deákné vásznánál.“

Kukorica Jancsi fölkapta subáját,
S sebes lépésekkel ment keresni nyáját;
Nagy megszeppenéssel most vette csak észre,
Hogy imitt-amott van egy-kettő belőle.

III.

A nap akkor már a földet érintette,
Mikor Jancsi a nyájt félig összeszedte;
Nem tudja, hol lehet annak másik fele:
Tolvaj-e vagy farkas, ami elment vele?

Akárhová lett az, csakhogy már oda van;
Búsulás, keresés, minden haszontalan.
Most hát mihez fogjon? neki szánva magát,
Haza felé hajtja a megmaradt falkát.

„Majd lesz neked, Jancsi . . . no hiszen lesz ne-
Szomorún kullogva gondolta ezeket: [ked!“
„Gazd' uramnak ugy is rosz a csillagzatja,
Hát még . . . de legyen meg isten akaratja.“

Ezt gondolta, többet nem is gondolhatott;
Mert ekkor a nyájjal elérte a kaput.
Kapu előtt állt az indulatos gazda,
Szokás szerint a nyájt olvasni akarta.

„Soh'se olvassa biz azt kelmed, gazd' uram!
Mi tagadás benne? igen nagy híja van;
Szánom, bánom, de már nem tehetek róla,"
Kukorica Jancsi e szavakat szólta.

Gazdája meg ezt a feleletet adta,
S megkapta bajszát és egyet pödrött rajta:
„Ne bolondozz, Jancsi, a tréfát nem értem;
Amíg jól van dolgod, föl ne gerjeszd mérgem."

Kisült, hogy koránsem tréfaság a beszéd,
Jancsi gazdájának majd elvette eszét;
Jancsi gazdája bőg, mint aki megbőszül:
„Vasvillát, vasvillát!... hadd szúrjam kereszt-
[tül.
Jaj, a zsivány! jaj, az akasztani való!
Hogy ássa ki mind a két szemét a holló!...
Ezért tartottalak? ezért etettelek?
Soha se kerüld ki a hóhérkötelet.

Elpusztulj előlem, többé ne lássalak!"
Jancsi gazdájából így dőltek a szavak;
Felkapott hirtelen egy petrencés rudat,
A petrencés ruddal Jancsi után szaladt.

Kukorica Jancsi elfutott előle,
De koránsem azért, mintha talán félne,
Markos gyerek volt ő, husz legényen kitett
Noha nem érte meg még huszszor a telet.

Csak azért futott, mert világosan látta,
Hogy méltán haragszik oly nagyon gazdája,
S ha ütlegre kerül a dolog, azt verje,
Ki félig apja volt, ki őt fölnevelte?

Futott, mig a szuszból gazdája kifogyott,
Azután ballagott, megállt, meg ballagott
Jobbra is, balra is; s mind evvel mit akar?
Nem tudta, mert nagy volt fejében a zavar.

IV.

Mikorra a patak vize tükörré lett,
Melybe ezer csillag ragyogása nézett:
Jancsi Iluskáék kertje alatt vala;
Maga sem tudta, hogy mikép jutott oda.

Megállt, elővette kedves furulyáját,
Kezdte rajta fújni legbúsabb nótáját;
A harmat, mely ekkor ellepett fűt, bokort,
Tán a szánakozó csillagok könnye volt.

Iluska már aludt. A pitvar eleje
Volt nyár idejében rendes fekvőhelye,
Fekvőhelyéről a jól ismert nótára
Fölkelt, lesietett Jancsi látására.

Jancsinak látása nem esett kedvére,
Mert megijedt tőle, s ily szót csalt nyelvére:
„Jancsi lelkem, mi lelt? mért vagy oly halo-
Mint az elfogyó hold bús őszi éjszakán?“ [vány,

„Hejh, Iluskám! hogy ne volnék én halovány,
Mikor szép orcádat utólszor látom tán…“
„Jancsikám, látásod ugy is megrémített;
Hagyd el az istenért az ilyen beszédet!“

„Utószor látlak én, szivem szép tavasza!
Utószor szólt itten furulyám panasza;
Utószor ölellek, utószor csókollak,
Örökre elmegyek, örökre itt hagylak!“

Most a boldogtalan mindent elbeszéle,
Rá borúlt zokogó kedvese keblére;
Rá borúlt, ölelte, de képpel elfordult:
Ne lássa a leány, hogy könnye kicsordult.

„Most hát, szép Iluskám! most hát, édes ró-
Az isten áldjon meg, gondolj néha reám! [zsám!
Ha látsz száraz kórót szélvésztől kergetve,
Bujdosó szeretőd jusson majd eszedbe.“

„Most hát, Jancsi lelkem, eredj, ha menned
A jó isten legyen minden lépéseddel. [kell!
Ha látsz tört virágot útközépre vetve,
Hervadó szeretőd jusson majd eszedbe.“

Elváltak egymástól, mint ágtól a levél;
Mindkettejök szíve lett puszta, hideg tél.
Könnyeit Iluska hullatta nagy számmal,
Jancsi letörölte inge bő ujjával.

Indult; nem nézte egy szemmel sem, hol az ut?
Neki úgy is mindegy volt, akárhova jut.
Fütyörésztek pásztorgyermekek mellette,
Kolompolt a gulya… ő észre sem vette.

A falu messzire volt már háta megett,
Nem látta lobogni a pásztortüzeket;
Mikor utójára megállt s visszanézett,
A torony bámult rá, mint sötét kisértet.

Ha ekkor mellette lett volna valaki,
Hallotta volna őt nagyot sóhajtani;
A levegőeget daruk hasították,
Magasan röpűltek, azok sem hallották.

Ballagott, ballagott a halk éjszakában,
Csak nehéz subája suhogott nyakában;
Ő ugyan subáját gondolta nehéznek,
Pedig a szive volt oly nehéz szegénynek.

V.

Mikor a nap fölkelt, s a holdat elküldte,
A puszta, mint tenger, feküdt körülötte;
A nap fölkeltétől a nap enyésztéig
Egyenes rónaság nyujtózkodott végig.

Nem volt virág, nem volt fa, nem volt bokor [ott,
A harmat apró gyér füveken csillogott;
Oldalvást a napnak első sugarára
Fölpiroslott egy tó; környékezte káka.

A tónak szélénél a káka közepett
Egy hosszú nyakú gém eledelt keresett,
És a tó közepén gyors halászmadarak
Hosszú szárnyaikkal le s föl szállongtanak.

Jancsi csak ballagott sötét árnyékával
S elméjének sötét gondolkozásával;
Az egész pusztában széjjelsütött a nap,
De az ő szivében éjek éje maradt.

Mikor a nap elért az ég tetejére,
Eszébe jutott, hogy falatozni kéne,
Tennap ilyen tájban evett utójára,
Meg alig is bírta már lankadó lába.

Letelepült, elővette tarisznyáját,
Megette maradék kevés szalonnáját.
Nézte őt a kék ég, a fényes nap . . . alább
Ragyogó szemével a tündér délibáb.

A kis ebéd neki jó izűen esett,
Megszomjazott rá, a tóhoz közeledett,
Kalapjának bele mártá karimáját,
Ekkép enyhitette égő szomjuságát.

A tónak partjáról nem távozott messze:
Az álom szemének pilláját ellepte;
Vakandokturásra bocsátotta fejét,
Hogy visszanyerhesse elfogyott erejét.

Az álom őt oda vitte, ahonnan jött,
Iluskája pihent hű karjai között;
Mikor a kis leányt csókolni akarta,
Hatalmas mennydörgés álmát elzavarta.

Szétnézett a puszta hosszában, széltében:
Nagy égi háború volt keletkezőben.
Oly hamar támadott az égi háború,
Mily hamar Jancsinak sorsa lett szomorú.

A világ sötétbe öltözködött vala,
Szörnyen zengett az ég, hullt az istennyila;
Végtére megnyílt a felhők csatornája,
S a tó vize sűrű buborékot hánya.

Jó hosszú botjára Jancsi támaszkodott,
Lekonyította a karimás kalapot,
Nagyszőrű subáját meg kifordította,
Úgy tekintett bele a vad zivatarba.

De a vihar ami hamar keletkezett,
Oly hamar is hagyta el megint az eget.
Megindult a felhő könnyű szélnek szárnyán,
Ragyogott keleten a tarka szivárvány.

Subájáról Jancsi lerázta a vizet,
Miután lerázta, ujra útnak eredt;
Mikor a nap leszállt pihenni ágyába,
Kukorica Jancsit még vitte két lába.

Vitte őt két lába erdő közepébe,
Sűrű zöld erdőnek sötét közepébe,
Ott őt köszöntötte holló károgása,
Mely épen egy esett vadnak szemét ásta.

Sem erdő, sem holló őt nem háborgatván,
Kukorica Jancsi ment a maga utján;
Erdő közepében sötét ösvényére
Leküldte világát a hold sárga fénye.

VI.

Az idő járása éjfél lehetett már,
Mikor szemébe tünt egy pislogó sugár;
Amint közelebb ért, látta, hogy ez a fény
Ablakból világít az erdő legmélyén.

Jancsi e látványra ekkép okoskodék:
„Ez a világ alig ha csárdában nem ég;
Bizonyára ugy lesz — hál' a jó istennek!
Bemegyek az éjre, benne megpihenek.“

Csalatkozott Jancsi, mert az nem volt csárda,
Hanem volt tizenkét zsiványnak tanyája.
Nem állott üresen a ház, a zsiványok
Mind a tizenketten odabenn valának.

Éjszaka, zsiványok, csákányok, pisztolyok...
Ha jól megfontoljuk, ez nem tréfadolog;
De az én Jancsimnak helyén állt a szíve,
Azért is közéjök nagy bátran belépe.

„Adjon az úristen szerencsés jó estét!“
Mondott nekik Jancsi ilyen megköszöntést;
Erre a zsiványok fegyverhez kapának,
Jancsinak rohantak, s szólt a kapitányok:

„Szerencsétlenségnek embere, ki vagy te,
Hogy lábadat mered tenni e küszöbre?
Vannak-e szüleid? van-e feleséged?
Akármid van, nem fog többé látni téged.“

Jancsinak sem szíve nem vert sebesebben
E szókra, sem nem lett haloványabb színben;
A zsiványkapitány fenyegetésire
Meg nem ijedt hangon ily módon felele:

„Akinek életét van miért félteni,
Ha e tájt kerüli, nagyon bölcsen teszi;
Nekem nem kedves az élet, hát közétek,
Bárkik vagytok, egész bátorsággal lépek.

Azért, ha úgy tetszik, hagyjatok életben,
Hagyjatok ez éjjel itten megpihennem;
Ha nem akarjátok ezt: üssetek agyon,
Hitvány életemet védeni nem fogom."

Ezt mondta, nyugodtan a jövendőt várva,
A tizenkét zsivány csodálkozására.
A kapitány ilyen szókat váltott véle:
„Egyet mondok, öcsém, kettő lesz belőle!

Te derék legény vagy, azt a bátor szented!
Téged az isten is zsiványnak teremtett.
Éltedet megveted, a halált nem féled...
Te kellesz mi nekünk... kezet csapunk véled.

Rablás, fosztogatás, ölés nekünk tréfa,
E derék tréfának díja gazdag préda.
Ez a hordó ezüst, ez meg arany, látod?...
Nos hát elfogadod a cimboraságot?"

Furcsa dolgok jártak Jancsi elméjében,
S tettetett jó kedvvel szólt ilyeténképen:
„Cimborátok vagyok, itt a kezem rája!
Rút életemnek ez a legszebb órája."

„No, hogy még szebb legyen,“ felelt a kapi-
„Lássunk embereim, az áldomás után; [tány,
Papok pincéjéből van jó borunk elég,
Nézzük meg a kancsók mélységes fenekét!“

S a kancsók mélységes fenekére néztek,
S lett eltemetése fejökben az észnek;
Maga volt csak Jancsi, ki mértéket tartott,
Kinálgatták, de ő aprókat kortyantott.

Álmot hozott a bor latrok pillájára...
Jancsinak sem kellett több, ő csak ezt várta.
Mikor a zsiványok jobbra-balra dőltek,
Jancsi a beszédet ilyformán kezdé meg:

„Jó éjszakát!... Nem kelt föl titeket sem más,
Majd csak az itéletnapi trombitálás!
Élete gyertyáját soknak eloltátok,
Küldök én örökös éjszakát reátok.

S most a kincses kádhoz! megtöltöm tarisz-
Haza viszem neked, szerelmes Iluskám! [nyám,
Cudar mostohádnak nem léssz többé rabja.
Feleségül veszlek... isten is akarja.

Házat építtetek a falu közepén,
Ékes menyecskének oda vezetlek én;
Otthon éldegélünk mi ketten boldogan,
Mint Ádám és Éva a paradicsomban...

Istenem teremtőm! mit beszélek én itt?
Zsiványoknak vigyem el átkozott pénzit?
Tán minden darabhoz vérfoltok ragadtak,
S én ilyen kincsekkel legyek boldog, gazdag?

Hozzájok sem nyúlok... azt én nem tehetem,
Nincs elromolva a lelkiismeretem. —
Édes szép Iluskám, csak viseld terhedet,
Bízd a jó istenre árva életedet!"

Mikor elvégezte Jancsi a beszédet,
Az égő gyertyával a házból kilépett,
Meggyújtá födelét mind a négy szögleten;
Elharapózott a mérges láng sebesen.

Egy láng lett a födél szempillantás alatt,
A láng piros nyelve az ég felé szaladt,
Feketévé vált a tisztakék égi bolt,
Elhaloványodott a teljes fényü hold.

A szokatlan világ amint elterjedett,
Fölriasztotta a baglyot, bőregeret;
Kiterjesztett szárnyok sebes suhogása
A falombozatok nyugalmát fölrázta.

A föltámadó nap legelső sugára
Lesütött a háznak füstölgő romjára,
Pusztult ablakán át benézett a házba,
Ott a haramjáknak csontvázait látta.

VII.

Jancsi már hetedhét országon túl jára,
Nem is igen gondolt a zsiványtanyára;
Egyszerre valami csillámlott előtte,
Hát sugarát a nap fegyverekre lőtte.

Katonák jövének, gyönyörű huszárok,
A nap fénye ezek fegyverén csillámlott;
Alattok a lovak tomboltak, prüsszögtek,
Kényesen rázták szép sörényes fejöket.

Mikor őket Jancsi közeledni látta,
Alig fért meg szíve a baloldalába,
Mert így gondolkodott: „Ha befogadnának,
Be örömest mennék én is katonának!"

Amint a katonák közelébe értek,
Ily szavát hallotta Jancsi a vezérnek:
„Vigyázz, földi! bizony rá lépsz a fejedre...
Mi ördögért vagy úgy a búnak eredve?"

Jancsi pedig szólott fohászkodva nagyot:
„Én a kerek világ bujdosója vagyok;
Ha kegyelmetekkel egy sorban lehetnék,
A ragyogó nappal farkasszemet néznék."

Szólt megint a vezér: „Jól meggondold, földi!
Nem mulatni megyünk, megyünk öldökölni.
Rá rontott a török a francia népre;
Franciáknak megyünk mi segedelmére."

„Hát hisz akkor én meg még jobban szeretném,
Ha magamat lóra, nyeregbe vethetném;
Mert ha én nem ölök, engem öl meg a bú —
Nagyon kivánt dolog nekem a háború.

Igaz, hogy eddig csak szamarat ismértem,
Mivelhogy juhászság volt a mesterségem,
De magyar vagyok, s a magyar lóra termett,
Magyarnak teremt az isten lovat, nyerget."

Sokat mondott Jancsi megeredt nyelvével,
De még többet mondott sugárzó szemével;
Nagyon természetes hát, hogy a vezérnek
Megtetszett, és be is vette közlegénynek.

Cifra beszéd kéne azt elősorolni,
A vörös nadrágban mit érezett Jancsi,
Mit érezett, mikor a mentét fölkapta,
S villogó kardját a napnak megmutatta.

Csillagokat rúgott szilaj paripája,
Mikor Jancsi magát fölvetette rája,
De ő keményen ült rajta, mint a cövek,
A földindulás sem rázhatta volna meg.

Bámulói lettek katonapajtási,
Nem győzték szépségét, erejét csodálni,
És amerre mentek, s beszállásozának,
Induláskor gyakran sírtak a leányok.

Lyányokra nézve ami Jancsit illeti,
Egyetlenegy leány sem tetszett ő neki,
Az igaz, hogy noha sok földet bejára,
Sehol sem akadt ő Juliska párjára.

VIII.

Nos hát ment a sereg, csak ment, csak men-
Tatárországnak már elérte közepét; [degélt,
De itten reája nagy veszedelem várt:
Látott érkezni sok kutyafejű tatárt.

Kutyafejü tatár népek fejedelme
A magyar sereget ekkép idvezelte:
„Hogy mikép mertek ti szembeszállni velünk?
Tudjátok-e, hogy mi emberhússal élünk?

Nagy volt ijedsége szegény magyaroknak,
Minthogy a tatárok ezerannyin voltak;
Jó, hogy akkor azon a vidéken jára
Szerecsenországnak jószivű királya.

Ez a magyaroknak mingyárt pártját fogta,
Mert Magyarországot egyszer beutazta,
S ekkor Magyarország jámbor lelkű népe
Igen becsületes módon bánt ő véle.

El sem feledte ezt a szerecsen király,
Azért a magyarok védelmére kiáll,
S a tatár császárral kivel jó barát volt,
Kiengesztelésűl ily szavakat váltott:

Kedves jó barátom, ne bántsd a sereget,
Legkisebbet nem fog ez ártani neked,
Igen jól ismerem én a magyar népet,
Kedvemért bocsásd át országodon őket."

„A kedvedért, pajtás, hát csak már megte-
Szólt kibékülve a tatár fejedelem, [szem."
De még meg is írta az úti levelet,
Hogy senki se bántsa a magyar sereget.

Az igaz, hogy nem is lett semmi bántása,
De mégis örűlt, hogy elért a határra,
Hogy ne örűlt volna? ez a szegény vidék
Egyebet se terem: medvehúst meg fügét.

IX.

Tatárország hegyes-völgyes tartománya
Messziről nézett a seregnek utána,
Mert jól bent vala már nagy Taljánországban,
Rozmarinfa-erdők sötét árnyékában.

Itt semmi különös nem történt népünkkel,
Csakhogy küzködnie kellett a hideggel,
Mert Taljánországban örökös tél vagyon;
Mentek katonáink csupa havon, fagyon,

No de a magyarság erős természete,
Bármi nagy hideg volt, megbirkózott vele;
Aztán meg, ha fáztak, hát kapták magokat,
Leszálltak s hátokra vették a lovokat.

X.

Ekképen jutottak át Lengyelországba,
Lengyelek földéről pedig Indiába;
Franciaország és India határos,
De köztök az út nem nagyon mulatságos.

India közepén még csak dombok vannak,
De aztán a dombok mindig magasabbak,
S mikor a két ország határát elérik,
Már akkor a hegyek fölnyúlnak az égig.

Tudni való, hogy itt a sereg izzadott,
Le is hányt magáról dolmányt, nyakravalót...
Hogy ne az istenért? a nap fejök felett
Valami egy óra-járásra lehetett.

Enni nem ettek mást mint levegőeget;
Ez olyan sürü ott, hogy harapni lehet.
Hanem még italhoz is furcsán jutottak:
Ha szomjaztak, vizet felhőből facsartak.

Elérték végtére tetejét a hegynek:
Itt már oly meleg volt, hogy csak éjjel mentek.
Lassacskán mehettek; nagy akadály volt ott:
Hát a csillagokban a ló meg-megbotlott.

Amint ballagtak a csillagok közepett,
Kukorica Jancsi ekkép elmélkedett:
„Aztmondják, ahányszor egy csillag leszalad,
A földön egy ember élete megszakad.

Ezer a szerencséd, te gonosz mostoha,
Hogy nem tudom, melyik kinek a csillaga;
Nem kínzanád tovább az én galambomat —
Mert lehajítanám mostan csillagodat."

Eztán nemsokára lejtősen haladtak,
Alacsonyodtak már a hegyek alattok,
A szörnyű forróság szinte szűnni kezdett,
Mentül beljebb érték a francia földet.

XI.

A franciák földje gyönyörű tartomány,
Egész paradicsom, egész kis Kanaán,
Azért is vásott rá a törökök foga,
Pusztitó szándékkal azért törtek oda.

Mikor a magyarság beért az országba,
A törökök ott már raboltak javába;
Kirabolták a sok gazdag templom kincsét,
És üresen hagytak minden boros pincét.

Látni lehetett sok égő város lángját,
Kivel szemköztjöttek, azt kardjokra hányták,
Magát a királyt is kiűzték várából,
S megfosztották kedves egyetlen lyányától.

Igy találta népünk a francia királyt,
Széles országában föl s le bujdosva járt;
Amint őt meglátták a magyar huszárok,
Sorsán szánakozó könnyet hullatának.

A bujdosó király ily szókat hallatott:
„Ugy-e barátim, hogy keserves állapot?
Kincsem vetélkedett Dárius kincsével,
S most küzködnöm kell a legnagyobb inség-
[gel."
A vezér azt mondá vigasztalására:
„Ne busúlj, franciák fölséges királya!
Megtáncoltatjuk mi ezt a gonosz népet,
Ki ily méltatlanul mert bánni te véled.

Ez éjjelen által kipihenjük magunk,
Mert hosszu volt az út, kissé elfáradtunk;
De holnap azután, mihelyt fölkel a nap,
Visszafoglaljuk mi vesztett országodat."

„Hát szegény leányom, hát édes leányom?"
Jajdult föl a király, „őtet hol találom?
Elrabolta tőlem törökök vezére . . .
Aki visszahozza, számolhat kezére."

Nagy buzditás volt ez a magyar seregnek;
Minden ember szivét reménység szállta meg.
Ez volt mindenkinek fejébe föltéve:
„Vagy visszakerítem, vagy meghalok érte.“

Kukorica Jancsi tán egymaga volt csak
Meg nem hallója az elmondott dolognak;
Jancsinak az esze más egyeben jára:
Visszaemlékezett szép Iluskájára.

XII.

Másnap reggel a nap szokás szerint fölkelt,
De nem lát és nem hall olyat minden reggel,
Mint amilyet hallott, mint amilyet látott
Mingyárt, mihelyest a föld szélére hágott.

Megszólalt a sereg harsány trombitája,
Minden legény talpon termett szózatára;
Jól kiköszörülték acél szablyáikat,
Azután nyergelték gyorsan a lovakat.

A király erőnek erejével rajt volt,
Hogy ő is elmegy, s a többiekkel harcol;
Hanem a huszárok bölcs eszű vezére
A királyhoz ilyen tanácsot intéze:

„Nem, kegyelmes király! csak maradj te hátra,
A te karjaid már gyöngék a csatára;
Tudom, meghagyta az idő bátorságod,
De mi haszna? hogyha erőd vele szállott.

Bízd az isten után mi reánk ügyedet;
Fogadást teszünk, hogy mire a nap lemegy:
Országodból tovaűzzük ellenséged.
S elfoglalhatd ujra a királyi széket.“

Erre a magyarság lóra kerekedett,
S keresni indult a rabló törököket;
Nem soká kereste, mingyárt rájok akadt.
És egy követ által izent nekik hadat.

Visszajött a követ, harsog a trombita,
Rémséges zugással kezdődik a csata;
Acélok csengése, torkok kurjantása
Volt a magyaroknál harci jel adása.

A sarkantyút vágták lovak oldalába,
Dobogott a földön lovak patkós lába,
Vagy talán a földnek dobbant meg a szive,
E vészt jövendölő zajra megijedve.

Törökök vezére hét lófarkú basa,
Öt akós hordónak elég volna hasa;
A sok boritaltól piroslik az orra,
Azt hinné az ember, hogy érett uborka.

A török csapatnak nagy hasu vezére
Rendbe szedte népét a harcnak jelére;
A rendbeszedett nép ugyan csak megállott,
Amint megrohanták a magyar huszárok.

De nem volt gyerekség ez a megrohanás,
Lett is nem sokára szörnyü rendzavarás;
Izzadott a török véres verítéket,
Töle a zöld mező vörös tengerré lett.

Hejh csinálom-adta! meleg egy nap volt ez,
Hegygyé emelkedett már a török holttest.
De a basa még él mennykő nagy hasával,
S Kukorica Jancsit célozza vasával.

Kukorica Jancsi nem veszi tréfának,
S ily szóval megy neki a török basának:
„Atyafi! te úgy is sok vagy egy legénynek:
Megállj, én majd kettőt csinálok belőled.“

S akként cselekedett, amint megfogadta,
Szegény török basát ketté hasította,
Jobbra-balra hullott izzadó lováról,
Igy múlt ki ő kelme ebből a világból.

Mikor ezt látta a gyáva török sereg,
Uccu! hátat fordít és futásnak ered,
Futott, futott s talán mostanság is futna,
Hogyha a huszárok el nem érték volna.

De bezzeg elérték, le is kaszabolták;
Hullottak a fejek előttök, mint a mák.
Egyetlen egy nyargal még ló halálába,
Ennek Kukorica Jancsi ment nyomába.

Hát a török basa fia vágtatott ott,
Ölében valami fehérféle látszott.
A fehérség volt a francia királylyány;
Nem tudott magáról semmit, elájulván.

Soká nyargalt Jancsi, amig utolérte,
„Megállj, a hitedet!“ kiáltott feléje. [kaput,
„Állj meg, vagy testeden mingyárt nyitok
Melyen által hitvány lelked pokolba fut.“

De a basa fia meg nem állott volna,
Ha a ló alatta össze nem omolna,
Összeomlott, ki is fujta ott páráját.
Basa fia ilyen szóra nyitá száját:

„Kegyelem, kegyelem, nemes lelkű vitéz!
Ha semmi másra nem: ifjuságomra nézz,
Ifjú vagyok még, az életet szeretem ....
Vedd el mindenemet, csak hagyd meg életem!“

„Tartsd meg mindenedet, gyáva élhetetlen!
Kezem által halni vagy te érdemetlen.
Hordd el magad innen, vidd hirűl hazádnak,
Haramja fiai hogy és mikép jártak.“

Leszállott lováról, királylyányhoz lépe,
És bele tekintett gyönyörű szemébe,
Melyet a királylyány épen most nyita ki,
Mialatt ily szókat mondának ajaki:

„Kedves szabadítóm! nem kérdezem, ki vagy?
Csak annyit mondok, hogy hálám irántad nagy.
Háladatosságból én mindent megteszek,
Hogyha kedved tartja, feleséged leszek.“

Jancsi erejébe nem folyt viz vér helyett,
Szivében hatalmas tusa keletkezett;
De lecsillapítá szíve nagy tusáját,
Emlékezetébe hozván Iluskáját.

Nyájasdadon igy szólt a szép királylyányhoz:
„Menjünk, rózsám, elébb az édes atyádhoz,
Ott majd közelebbről vizsgáljuk a dolgot.“
S ló előtt a lyánynyal lassacskán ballagott.

XIII.

Kukorica Jancsi meg a királyleány
Csatahelyre értek a nap alkonyatán.
A leáldozó nap utósó sugára
Vörös szemmel nézett a siralmas tájra.

Nem látott egyebet, csak a véres halált,
S hollósereget, mely a halottakra szállt;
Nem igen telt benne nagy gyönyörüsége,
Le is ereszkedett tenger mélységébe.

A csatahely mellett volt egy jókora tó,
Tiszta szőke vizet magába foglaló.
De piros volt az most, mert a magyar sereg
Török vértől magát vizében mosta meg.

Miután megmosdott az egész legénység,
A francia királyt várába kisérték!
A csatamezőtől az nem messzire állt . . . .
Ide kisérték hát a francia királyt.

Alighogy bevonult a várba a sereg,
Kukorica Jancsi szinte megérkezett.
Olyan volt mellette az ékes királylyány,
Mint felhő mellett a tündöklő szivárvány.

Hogy az öreg király leányát meglátta,
Reszkető örömmel borult a nyakába,
S csak azután mondta e következőket,
Mikor a lyány ajkán tőle sok csók égett:

„Most már örömömnek nincsen semmi híja;
Szaladjon valaki, s a szakácsot híja,
Készítsen ami jó, mindent vacsorára,
Az én győzedelmes vitézim számára."

„Király uram! nem kell híni a szakácsot,"
A király mellett egy hang ekkép rikácsolt,
„Elkészítettem már mindent hamarjában,
Föl is van tálalva a szomszéd szobában."

A szakács szavai kedvesen hangzottak
Füleiben a jó magyar huszároknak!
Nem igen sokáig hivatták magokat,
Körülülték a megterhelt asztalokat.

Amily kegyetlenül bántak a törökkel,
Csak ugy bántak ők most a jó ételekkel;
Nem is csoda biz az, mert megéhezének
A nagy öldöklésben a derék vitézek.

Járta már a kancsó isten igazába,
Ekkor a királynak ily szó jött szájába:
„Figyelmezzetek rám, ti nemes vitézek,
Mert nagy fontosságu, amit majd beszélek."

S a magyar huszárok mind figyelmezének,
Fölfogni értelmét király beszédének,
Aki egyet ivott, azután köhhentett,
S végre ily szavakkal törte meg a csendet:

„Mindenek előtt is mondd meg a nevedet,
Bátor vitéz, aki lyányom megmentetted."
„Kukorica Jancsi becsületes nevem;
Egy kicsit parasztos, de én nem szégyenlem."

Kukorica Jancsi ekképen felele,
Azután a király ily szót váltott vele:
„Én a te nevedet másnak keresztelem,
Mától fogva neved János vitéz legyen.

Derék János vitéz, halld most beszédemet:
Minthogy megmentetted kedves gyermeke-
Vedd el feleségül, legyen ő a tied, [met,
És vele foglald el királyi székemet.

A királyi széken én sokáig ültem,
Rajta megvénültem, rajta megőszültem,
Nehezek nekem már a királyi gondok,
Annakokáért én azokról lemondok.

Homlokodra teszem a fényes koronát,
Fényes koronámért nem is kivánok mást,
Csakhogy e várban egy szobát rendelj nékem.
Melyben hátralevő napjaimat éljem."

A király szavai ím ezek valának,
Nagy csodálkozással hallák a huszárok.
János vitéz pedig e szives beszédet
Alázatos hangon ekkép köszöné meg:

„Köszönöm szépen a kelmed jó 'karatját,
Amely reám nézve nem érdemlett jóság;
Egyszersmind azt is ki kell nyilatkoztatnom,
Hogy én e jóságot el nem fogadhatom.

Hosszu históriát kéne elbeszélnem,
Miért e jósággal lehetetlen élnem;
De attól tartok, hogy megunnák kelmetek;
S én másnak terhére lenni nem szeretek."

„De csak beszélj, fiam, meghallgatjuk biz azt;
Hiábavalóság, ami téged aggaszt.“
Igy biztatta őt a jó francia király,
S János vitéz beszélt, amint itt írva áll:

XIV.

„Hogy is kezdjem csak hát? . . . Mindennek
Hogyan tettem szert a Kukorica névre? [előtte
Kukorica között találtak engemet,
Ugy ruházták rám a Kukorica nevet.

Egy gazdaember jó lelkü felesége
— Amint ő nekem ezt sokszor elmesélte —
Egyszer kinézett a kukoricaföldre,
S ott egy barázdában lelt engem heverve.

Szörnyen sikitottam, sorsomat megszánta,
Nem hagyott a földön, felvett a karjára,
És hazafelé ezt gondolta mentiben:
„Fölnevelem szegényt, hisz ugy sincs gyer-
[mekem.“

Hanem volt ám neki haragos vad férje,
Akinek én sehogy sem voltam ínyére,
Hejh, amikor engem az otthon meglátott,
Ugyancsak járták a cifra káromlások.

Engesztelte a jó asszony ily szavakkal:
„Hagyjon kend föl, apjok, azzal a haraggal.
Hiszen ottkinn csak nem hagyhattam vesztére,
Tarthatnék-e számot isten kegyelmére?

Aztán nem lesz ez a háznál haszontalan,
Kendnek gazdasága, ökre és juha van,
Ha felcsuporodik a kis istenadta,
Nem kell kendnek bérest, juhászt fogadnia."

Valahogy, valahogy csakugyan engedett;
De azért rám soha jó szemet nem vetett.
Hogyha nem ment dolgom a maga rendiben,
Meg-meghusángolt ő amugy istenesen.

Munka s ütleg között ekkép nevelkedtem,
Részesültem nagyon kevés örömökben;
Az egész örömem csak annyiból állott,
Hogy a faluban egy szép kis szőke lyány volt.

Ennek édes anyja jókor a síré lett,
Édes apja pedig vett más feleséget;
Hanem az apja is elhalt nemsokára,
Igy jutott egyedűl mostoha anyjára.

Ez a kis leányzó volt az én örömem,
Az egyetlen rózsa tüskés életemen.
Be tudtam is őtet szeretni, csodálni!
Ugy hítak minket, hogy: a falu árvái.

Már gyerek koromban hogyha őt láthattam,
Egy turós lepényért látását nem adtam;
Örültem is, mikor a vasárnap eljött,
És vele játszhattam a gyerekek között.

Hát mikor még aztán sihederré lettem,
S izegni-mozogni elkezdett a szivem!
Csak úgy is voltam ám, mikor megcsókoltam,
Hogy a világ összedőlhetett miattam.

Sokszor megbántotta gonosz mostohája . . .
Isten neki soha azt meg ne bocsássa!
És ki tudja, még mit el nem követ rajta,
Ha fenyegetésem zabolán nem tartja.

Magamnak is ugyan kutyául lett dolga,
Bele fektettük a jó asszonyt a sírba,
Aki engem talált, és aki, mondhatom,
Mint tulajdon anyám, ugy viselte gondom.

Kemény az én szivem, teljes életemben
Nem sokszor esett meg, hogy könnyet ejtet-
De nevelő anyám sírjának halmára [tem,
Hullottak könnyeim zápornak módjára.

Iluska is, az a szép kis szőke leány,
Nem tettetett bútól fakadt sírva halmán;
Hogy ne? az istenben boldogúlt jó lélek
Kedvezett, amiben lehetett, szegénynek.

Nem egyszer mondta, hogy: „várakozzatok
Én még benneteket összeházasítlak; [csak!
Olyan pár válik is ám ti belőletek,
Hogy még! . . . várjatok csak, várjátok, gye-
[rekek!"
Hát hiszen vártunk is egyre keservesen;
Meg is tette volna, hiszem az egy istent,
(Mert szavának állott ő minden időbe)
Ha le nem szállt volna a föld mélységébe.

Azután hát aztán, hogy meghalálozott,
Ami reménységünk végkép megszakadott:
Mindazonáltal a reménytelenségbe
Ugy szerettük egymást, mint annakelőtte.

De az úristennek más volt akaratja,
Szívünknek ezt a bús örömet sem hagyta.
Egyszer én valahogy nyájam elszalasztám,
Annak következtén elcsapott a gazdám.

Búcsut mondtam az én édes Iluskámnak,
Keserű érzéssel mentem a világnak.
Bujdosva jártam a világot széltére,
Mígnem katonának csaptam föl végtére.

Nem mondtam én neki, az én Iluskámnak,
Hogy ne adja szivét soha senki másnak,
Ő sem mondta nekem, hogy hűséges legyek —
Tudtuk, hogy hűségünk ugy sem szegjük mi
[meg.

Azért szép királylyány ne tarts reám számot:
Mert ha nem birhatom kedves Iluskámat:
Nem is fogok birni senkit e világon,
Ha elfelejtkezik is rólam halálom.“

XV.

János vitéz ekkép végzé történetét,
Nem hagyta hidegen a hallgatók szivét;
A királylyány arcát mosta könnyhullatás.
Melynek kútfeje volt bánat s szánakozás.

A király e szókat intézte hozzája
„Nem erőtetlek hát, fiam, házasságra;
Hanem amit nyujtok hálámnak fejében,
Elfogadását nem tagadod meg tőlem.“

Erre kinyitotta kincstárát a király;
Parancsolatjára egy legény előáll,
S arannyal tölti meg a legnagyobb zsákot,
János ennyi kincset még csak nem is látott.

„Nos hát János vitéz, lyányom megmentője,“
Beszélt a király, „ez legyen tetted bére.
Vidd el mindenestül ezt a teli zsákot,
És boldogítsd véle magadat s mátkádat.

Tartóztatnálak, de tudom, nem maradnál,
Kivánkozol lenni máris galambodnál,
Eredj tehát — hanem társid maradjanak;
Éljenek itt néhány mulatságos napnak.“

Ugy volt biz az, amint mondotta a király,
János vitéz kivánt lenni galambjánál.
Búcsuzott a királylyánytól érzékenyül;
Aztán a tengerhez ment és gályára ült.

A király s a sereg elkisérte oda,
Tőlök sok „szerencsés jó utat“ hallhata,
S szemeikkel néztek mindaddig utána,
Mig a nagy messzeség ködöt nem vont rája.

XVI.

Ment János vitézzel a megindult gálya,
Szélbe kapaszkodott széles vitorlája,
De sebesebben ment János gondolatja,
Utjában semmi sem akadályoztatta.

János gondolatja ilyenforma vala:
„Hejh Iluskám, lelkem szépséges angyala!
Sejted-e te mostan, milyen öröm vár rád?
Hogy haza tart kinccsel bővelkedő mátkád?

Haza tartok én, hogy végre valahára
Sok küzködés után legyünk egymás párja,
Egymás párja leszünk, boldogok, gazdagok;
Senki fiára is többé nem szorulok.

Gazd'uram ugyan nem legszebben bánt velem,
Hanem én ő neki mind azt elengedem.
S igazság szerint ő oka szerencsémnek.
Meg is jutalmazom, mihelyt haza érek."

Ezt gondolta János s több ízben gondolta,
Mialatt a gálya ment sebes haladva;
De jó messze volt még szép Magyarországtól,
Mert Franciaország esik tőle távol.

Egyszer János vitéz a hajófödélen
Sétált föl s alá az est szürkületében.
A kormányos ekkép szólt legényeihez
„Piros az ég alja: aligha szél nem lesz."

Hanem János vitéz nem figyelt e szóra,
Feje fölött repült egy nagy sereg gólya;
Őszre járt az idő: ezek a madarak
Bizonyosan szülő-földéről szálltanak.

Szelíd epedéssel tekintett utánok,
Mintha azok neki jó hirt mondanának,
Jó hirt Iluskáról, szép Iluskájáról,
S oly régen nem látott kedves hazájáról.

XVII.

Más nap, amint az ég alja jövendölte,
Csakugyan szél támadt, még pedig nem gyön-
Zokogott a tenger hánykodó hulláma [ge,
A zugó fergeteg korbácsolására.

Volt a hajó népe nagy megijedésben,
Amint szokott lenni olyan vad szélvészben.
Hiába volt minden erőmegfeszítés,
Nem látszott sehonnan érkezni menekvés.

Sötét felhő is jön; a világ elborúl,
Egyszerre megdördül az égiháború,
Villámok cikáznak, hullnak szanaszerte;
Egy villám a hajót izről porrá törte.

Látszik a hajónak diribje-darabja,
A holttesteket a tenger elsodorja.
Hát János vitéznek milyetén sors jutott?
Őt is elsodorták a lelketlen habok?

Hejh biz a haláltól ő sem volt már messze,
De mentő kezét az ég kiterjesztette,
S csodálatos módon szabadította meg,
Hogy koporsója a habok ne legyenek.

Ragadta őt a víz magasra, magasra,
Hogy tetejét érte már a felhő rojtja;
Ekkor János vitéz nagy hirtelenséggel
Megkapta a felhőt mind a két kezével.

Bele kapaszkodott, el sem szalasztotta,
S nagy erőködéssel addig függött rajta,
Mígnem a felhő a tengerparthoz ére,
Itten rá lépett egy szikla tetejére.

Először is hálát adott az istennek,
Hogy életét ekkép szabadította meg,
Nem gondolt vele, hogy kincsét elvesztette,
Csakhogy el nem veszett a kincscsel élete.

Azután a szikla tetején szétnézett,
Nem látott mást, csupán egy grifmadár-fész-
A grifmadár épen fiait etette, [ket.
Jánosnak valami jutott az eszibe.

Oda lopózkodott a fészekhez lassan,
És a grifmadárra hirtelen rápattan,
Oldalába vágja hegyes sarkantyúját,
S furcsa paripája hegyen-völgyön túlszállt.

Hányta volna le a madár nyakra-főre,
Lehányta volna ám, ha birt volna véle,
Csakhogy János vitéz nem engedte magát,
Jól átszorította derekát és nyakát.

Ment, tudj' az isten hány országon keresztül;
Egyszer, hogy épen a nap az égre kerül:
Hát a viradatnak legelső sugára
Rá sütött egyenest faluja tornyára.

Szent isten! hogy örült ennek János vitéz,
Az öröm szemébe könnycseppeket idéz;
A madár is, mivel szörnyen elfáradt már,
Vele a föld felé mindinkább közel jár.

Le is szállott végre egy halom tetején,
Alig tudott venni lélekzetet szegény,
János leszállt róla és magára hagyta,
És ment, elmerűlve mély gondolatokba.

„Nem hozok aranyat, nem hozok kincseket,
De meghozom régi hűséges szívemet,
És ez elég neked, drága szép Iluskám!
Tudom, hogy nehezen vársz te is már reám.“

Ily gondolatokkal ért a faluvégre,
Érintette fülét kocsiknak zörgése,
Kocsiknak zörgése, hordóknak kongása;
Szüretre készűlt a falu lakossága.

Nem figyelmezett ő szüretremenőkre,
Azok sem ismertek a megérkezőre;
A falu hosszában ekképen haladott
A ház felé, ahol Iluskája lakott.

A pitvarajtónál be reszketett keze,
S mellében csakhogy el nem állt lélekzete;
Benyitott végtére — de Iluska helyett
Látott a pitvarban idegen népeket.

„Tán rossz helyen járok“, gondolta magában,
És a kilincs megint volt már a markában ...
„Kit keres kegyelmed?“ nyájasan kérdezte
János vitézt egy kis takaros menyecske.

Elmondotta János, hogy kit és mit keres ...
„Jaj, eszem a szívét, a naptól oly veres!
Bizony, bizony alig hogy reá ismertem,“
Szólott a menyecske meglepetésében.

„Jöjön be már no, hogy az isten áldja meg,
Oda benn majd aztán többet is beszélek.“
Bevezette Jánost, karszékre ültette
S így folytatta ismét beszédét mellette:

„Ismer-e még engem? nem is ismer talán?
Tudja, én vagyok az a kis szomszédleány,
Itt Iluskáéknál gyakran megfordúltam . . .“
„Hanem hát beszéljen csak: Iluska hol van?“

Szavaiba vágott kérdezőleg János,
A menyecske szeme könnytől lett homályos.
„Hol van Iluska, hol?“ felelt a menyecske:
„Szegény Jancsi bácsi!...hát el van temetve.“

Jó, hogy nem állt János, hanem űlt a széken,
Mert lerogyott volna kínos érzésében;
Nem tudott mást tenni, a szivéhez kapott,
Mintha ki akarná tépni a bánatot.

Igy űlt egy darabig némán merevedve,
Azután szólt, mintha álmából ébredne:
„Mondjatok igazat, ugy-e hogy férjhez ment?
Inkább legyen férjnél, mintsem hogy oda lent.

Akkor legalább még egyszer megláthatom,
S édes lesz nekem e keserü jutalom.“
De a menyecskének orcáján láthatta,
Hogy nem volt hazugság előbbi szózata.

XVIII.

János reáborúlt az asztal sarkára,
S megeredt könnyének bőséges forrása,
Amit mondott, csak ugy töredezve mondta,
El-elakadt a nagy fájdalomtól hangja:

„Miért nem estem el háború zajában?
Miért a tengerben sírom nem találtam?
Miért, miért lettem e világra, miért?
Ha ily mennykőcsapás, ilyen gyötrelem ért!“

Kifáradt végre őt kínozni fájdalma,
Mintha munkájában elszenderűlt volna,
„Hogy halt meg galambom? mi baj lett halála?“
Kérdé, s a menyecske ezt felelte rája:

„Sok baja volt biz a szegény teremtésnek;
Kivált mostohája kinzása törte meg,
De meg is lakolt ám érte a rossz pára,
Mert jutott inséges koldusok botjára.

Aztán meg magát is szörnyen emlegette,
Jancsi bácsi; ez volt végső lehellete:
Jancsikám, Jancsikám, az isten áldjon meg,
Más világon, ha még szeretsz, tied leszek.

Ezek után kimult az árnyékvilágból;
A temetőhelye nincsen innen távol.
A falu népsége nagy számmal kisérte;
Minden kisérője könnyet ejtett érte.“

Kérelemszavára a szives menyecske
Jánost Iluskája sírjához vezette;
Ottan vezetője őt magára hagyta,
Lankadtan borult a kedves sírhalomra.

Végig gondolta a régi szép időket,
Míkor még Iluska tiszta szive égett,
Szíve és orcája — s most a hideg földben
Hervadtan, hidegen vannak mind a ketten.

Leáldozott a nap piros verőfénye,
Halovány hold lépett a napnak helyébe,
Szomorún nézett ki az őszi homályból.
János eltántorgott kedvese hantjától.

Még egyszer visszatért. A sírhalom felett
Egyszerű kis rózsabokor nevelkedett.
Leszakította a virágszálat róla,
Elindult s mentében magában így szóla:

„Ki porából nőttél, árva kis virágszál,
Légy hűséges társam vándorlásaimnál;
Vándorlok, vándorlok, a világ végeig,
Míg kivánt halálom napja megérkezik.“

XIX.

János vitéznek volt utjában két társa:
Egyik a búbánat, mely a szívét rágta,
Másik a kardja volt, bedugva hüvelybe,
Ezt a török vértől rozsda emésztette.

Bizonytalan úton ezekkel vándorolt.
Már sokszor telt s fogyott a változékony hold,
S váltott a téli föld szép tavaszi ruhát,
Mikor így szólitá meg szíve bánatát:

„Mikor unod már meg örökös munkádat,
Te a kínozásban telhetetlen bánat!
Ha nem tudsz megölni, ne gyötörj hiába;
Eredj máshová, tán akadsz jobb tanyára.

Látom, nem te vagy az, ki nekem halált hoz,
Látom, a halálért kell fordulnom máshoz.
Máshoz fordulok hát; ti viszontagságok!
Ohajtott halálom tán ti meghozzátok."

Ezeket gondolta s elhagyta bánatát,
Ez szívéhez vissza most már csak néha szállt,
Hanem ismét eltünt; (mert be volt az zárva
S csak egy könnycseppet tett szeme pillájára.)

Utóbb a könynyel is végkép számot vetett,
Csupán magát vitte a megunt életet,
Vitte, vitte, vitte egy sötét erdőbe,
Ott szekeret látott, amint bele lépe.

Fazekasé volt a szekér, melyet látott:
Kereke tengelyig a nagy sárba vágott;
Ütötte lovait a fazekas, szegény,
A szekér azt mondta: nem mozdulok biz én.

„Adj' isten jó napot" szólott János vitéz;
A fazekas rútul a szeme közé néz,
S nagy bosszankodással im ezeket mondja:
„Nem nekem... van biz az ördögnek jó napja."

„Be rosszkedvben vagyunk“ felelt neki János,
„Hogyne? mikor ez az út olyan posványos.
Nógatom lovamat már reggeltől kezdve;
De csak úgy van, mintha le volna enyvezve.“

„Segíthetünk azon... de mondja meg kend csak
Ezen az úton itt vajon hova jutnak?“
Kérdé János vitéz egy utra mutatva,
Mely az erdőt jobbra végig hasította.

„Ezen az úton itt? dejsz erre ne menjen,
Nem mondok egyebet;... oda vesz különben.
Óriások lakják ott azt a vidéket,
Nem jött még ki onnan, aki oda lépett.“

Felelt János vitéz: „Bizza kend azt csak rám.
Mostan a szekérhez lássunk egymás után.“
Igy szólott, aztán a rúd végét megkapta,
S csak tréfamódra a sárból kiragadta.

Volt a fazekasnak jó nagy szeme, szája,
De mégis kicsiny volt az álmélkodásra;
Amire föleszmélt, hogy köszönjön szépen,
János vitéz már jól benn járt az erdőben.

János vitéz ment, és elért nemsokára
Az óriásföldnek félelmes tájára.
Egy vágtató patak folyt a határ mellett;
Hanem folyónak is jóformán beillett.

A pataknál állt az óriásföld csősze;
Mikor János vitéz a szemébe néze,
Oly magasra kellett emelnie fejét,
Mintha nézné holmi toronynak tetejét.

Óriások csősze őt érkezni látta,
S mintha menykő volna, igy dörgött reája:
„Ha jól látom, ott a fűben ember mozog; —
Talpam ugy is viszket, várj, majd rád gázolok.“

De az óriás amint rá lépett volna,
János feje fölött kardját föltartotta,
Bele lépett a nagy kamasz és elbődült,
S hogy lábát felkapta: a patakba szédült.

„Épen ugy esett ez, amint csak kivántam,“
János vitéznek ez járt gondolatában;
Amint ezt gondolta, szaladni is kezdett,
S az óriás felett átmente a vizet.

Az óriás még föl nem tápászkodhatott,
Amint János vitéz a túlpartra jutott,
Átjutott és neki suhintva szablyáját,
Végig metszette a csősz nyaka csigáját.

Nem kelt fel többé az óriások csősze,
Hogy a rábizott tájt őrző szemmel nézze;
Napfogyatkozás jött szeme világára,
Melynek elmulását hasztalanúl várta.

Keresztül futott a patak vize testén;
Veres lett hulláma, vértől befestetvén. —
Hát Jánost mi érte, szerencse vagy inség?
Majd meghalljuk azt is, várjunk csak kicsi-
[nyég.

XX.

János az erdőben mindig beljebb haladt;
Sokszor meg-megállt a csodálkozás miatt,
Mert nem látott minden léptében-nyomában
Olyat, amit látott Óriásországban,

Volt ennek a tájnak sok akkora fája,
Hogy a tetejöket János nem is látta.
Aztán olyan széles volt a fák levele,
Hogy szűrnek is untig elég volna fele.

A szunyogok itten akkorákra nőttek,
Hogy ökrök gyanánt is máshol elkelnének.
Volt is mit aprítni János szablyájának,
Minthogy feléje nagy mennyiségben szálltak.

Hát még meg a varjúk!... hú, azok voltak ám!
Látott egyet űlni egyik fa sudarán,
Lehetett valami két mérföldre tőle,
Még is akkora volt, hogy felhőnek vélte.

Igy ballagott János bámulva mód nélkül,
Egyszerre előtte valami sötétül.
Az óriás király nagy fekete vára
Volt, ami sötéten szeme előtt álla.

Nem hazudok, de volt akkora kapuja,
Hogy, hogy... biz én nem is tudom, hogy mek-
[kora,
Csak hogy nagy volt biz az, képzelni is lehet;
Az óriás király kicsit nem építtet.

Hát oda ért János s ekkép elmélkedék:
„A külsejét látom, megnézem belsejét;“
S nem törődve azon, hogy majd megugratják,
Megnyitotta a nagy palota ajtaját.

No hanem hisz ugyan volt is mit látnia!
Ebédelt a király s tudj' isten hány fia.
Hanem mit ebédelt, ki nem találjátok;
Gondolnátok-e, mit? csupa kősziklákat.

Mikor János vitéz a házba belépett,
Nem igen kivánta meg ezt az ebédet;
De az óriások jó szivü királya
Az ebéddel őt ily szépen megkinálta:

„Ha már itt vagy, jöszte és ebédelj velünk,
Ha nem nyelsz kősziklát, mi majd téged nye-
Fogadd el, különben száraz ebédünket [lünk;
Izről porrá morzsolt testeddel sózzuk meg.“

Az óriás király ezt nem úgy mondotta,
Hogy János tréfára gondolhatta volna;
Hát egész készséggel ilyen szókkal felelt:
„Megvallom, nem szoktam még meg ez ele-
[delt;
De ha kivánjátok, megteszem, miért ne?
Társaságotokba beállok ebédre,
Csupán egyre kérlek, s azt megtehetitek,
Számomra előbb kis darabot törjetek.“

Letört a sziklából valami öt fontot
A király s amellett ily szavakat mondott:
„Nesze, galuskának elég lesz e darab,
Aztán gombócot kapsz, hanem összeharapd.“

„Harapod bizony te, a kínos napodat!
De fogadom, bele is törik a fogad!“
Kiáltott fel János haragos beszéddel,
S meglódította a követ jobb kezével.

A kő úgy a király homlokához koppant,
Hogy az agyveleje azonnal kiloccsant.
„Igy híj meg máskor is kőszikla-ebédre,“
Szólt s kacagott János, „rá forrt a gégédre!“

És az óriások elszomorodának
Keserves halálán a szegény királynak,
S szomorúságokban elfakadtak sírva . . .
Minden csepp könnyök egy dézsa víz lett volna.

A legöregebbik szólt János vitézhez:
„Urunk és királyunk, kegyelmezz, kegyel-
Mert mi téged ime királynak fogadunk, [mezz!
Csak ne bánts minket is, jobbágyaid vagyunk.“

„Amit bátyánk mondott, közös akaratunk,
Csak ne bánts minket is, jobbágyaid vagyunk!“
A többi óriás ekképen esengett,
„Fogadj el örökös jobbágyidúl minket.“

Felelt János vitéz: „Elfogadom tehát
Egy kikötéssel a kendtek ajánlatát.
Én itt nem maradok, mert tovább kell men-
Itt hagyok valakit királynak helyettem. [nem,

Már akárki lesz is, az mindegy énnekem.
Kendtektől csupán ez egyet követelem:
Amidőn a szükség ugy hozza magával,
Nálam teremjenek kendtek teljes számmal.“

„Vidd, kegyelmes urunk, magaddal e sípot,
S ott leszünk, mihelyest jobbágyidat hívod."
Az öreg óriás ezeket mondotta,
S János vitéznek a sípot általadta.

János bedugta a sípot tarsolyába,
Kevélyen gondolva nagy diadalmára,
És számos szerencse-kívánások között
Az óriásoktól aztán elköltözött.

XXI.

Nem bizonyos, mennyi ideig haladott,
De annyi bizonyos, mennél tovább jutott,
Annál sötétebb lett előtte a világ,
S egyszerre csak annyit vesz észre, hogy
[nem lát.

„Éj van-e vagy szemem világa veszett ki?"
János vitéz ekkép kezdett gondolkodni.
Nem volt éj, nem veszett ki szeme világa,
Hanem hogy ez volt a sötétség országa.

Nem sütött az égen itt sem nap, sem csillag;
János vitéz csak úgy tapogatva ballag,
Néha feje fölött elreppent valami,
Szárnysuhogás-formát lehetett hallani.

Nem szárnysuhogás volt az tulajdonképen,
Boszorkányok szálltak arra seprőnyélen.
Boszorkányoknak a sötétség országa
Rég ideje a hogy birtoka, tanyája.

Ország gyűlését ő kelmök itt tartanak,
Éjfél idejében ide lovaglanak.
Most is gyülekeznek ország gyűlésére,
A sötét tartomány kellő közepére.

Egy mélységes barlang fogadta be őket,
A barlang közepén üst alatt tűz égett.
Ajtó nyilásakor meglátta a tüzet
János vitéz s annak irányán sietett.

Mikor János vitéz oda ért: valának
Egybegyülekezve mind a boszorkányok.
Halkan lábujjhegyen a kulcslyukhoz mene,
Furcsa dolgokon is akadt meg a szeme.

A sok vén szipirtyó benn csak úgy hemzsegett.
Hánytak a nagy üstbe békát, patkány-fejet,
Akasztófa tövén nőtt füvet, virágot,
Macskafarkat, kigyót, emberkoponyákat.

De ki tudná sorra mind elószámlálni?
Csakhogy János mingyárt át kezdette látni,
Hogy a barlang nem más, mint boszorkány-
Erre egy gondolat agyán átvillana. [tanya,

Tarsolyához nyult, hogy sípját elővegye,
Az óriásoknak hogy jöjön serege,
Hanem megakadt a keze valamiben,
Közelebb vizsgálta s látta, hogy mi legyen.

A seprők voltak ott egymás mellé rakva,
Miken a boszorkány-nép oda lovagla.
Fölnyalábolta és messzire elhordá,
Hogy a boszorkányok ne akadjanak rá.

Ekkor visszatért és sípjával füttyentett,
És az óriások rögtön megjelentek.
„Rajta, törjetek be szaporán, legények!“
Parancsolá János s azok betörének.

No hisz keletkezett cifra zenebona;
A boszorkány sereg gyorsan kirohana;
Keresték a seprőt kétségbeeséssel,
De nem találták, s igy nem repülhettek el.

Az óriások sem pihentek azalatt,
Mindenikök egy-egy boszorkányt megragadt,
S úgy vágta a földhöz dühös haragjába,
Hogy széjjellapultak lepénynek módjára.

Legnevezetesebb a dologban az volt,
Hogy valahányszor egy-egy boszorkány meg-
Mindannyiszor oszlott az égnek homálya [holt,
S derült lassanként a sötétség országa.

Már csaknem egészen nap volt a vidéken,
Az utolsó banya volt a soron épen...
Kire ismert János ebbe a banyába?
Hát Iluskájának mostoha anyjára.

„De, kiáltott János, ezt magam döngetem,“
S óriás kezéből kivette hirtelen,
Hanem a boszorkány kicsusszant markából,
Uccu! szaladni kezd, és volt már jó távol.

„A keserves voltát, rugaszkodj utána!“
Kiáltott most János egyik óriásra.
Szót fogadott ez, és a banyát elkapta,
És a levegőbe magasra hajtotta.

Igy találták meg az utolsó boszorkányt
Halva, János vitéz faluja határán;
S minthogy minden ember gyülölte, utálta,
Még csak a varju sem károgott utána.

Sötétség országa kiderült végképen,
Örökös homálynak napfény lett helyében,
János vitéz pedig rakatott nagy tüzet,
A tűz minden seprőt hamuvá égetett.

Az óriásoktól azután bucsút vett,
Szivükre kötvén a jobbágyi hűséget.
Ezek igérték, hogy hűségesek lesznek,
S János vitéz jobbra és ők balra mentek.

XXII.

Vándorolgatott az én János vitézem,
Meggyógyúlt már szíve a bútól egészen,
Mert mikor keblén a rózsaszálra nézett,
Nem volt az többé bú, amit akkor érzett.

Ott állott a rózsa mellére akasztva,
Melyet Iluskája sirjáról szakaszta,
Valami édesség volt érezésében,
Ha János elmerült annak nézésében.

Igy ballagott egyszer. A nap lehanyatlott,
Hagyva maga után piros alkonyatot;
A piros alkony is eltünt a világról,
Követve fogyó hold sárga világától.

János még ballagott; amint a hold leszállt,
Ő fáradottan a sötétségben megállt,
S valami halomra fejét lehajtotta,
Hogy fáradalmát az éjben kinyugodja.

Ledőlt, s el is aludt, észre nem is véve,
Hogy nem nyugszik máshol, hanem temető-
Temetőhely volt ez, ócska temetőhely, [be;
Harcoltak hantjai a rontó idővel.

Mikor az éjfélnek jött rémes órája,
A száját mindenik sírhalom feltátja,
S fehér lepedőben halvány kisértetek
A sírok torkából kiemelkedtenek.

Táncot és éneket kezdettek meg legott,
Lábok alatt a föld reszketve dobogott;
Hanem János vitéz álmai közepett
Sem énekszóra, sem táncra nem ébredett.

Amint egy kisértet őt megpillantotta,
„Ember, élő ember!“ e szót kiáltotta,
„Kapjuk fel, vigyük el! mért olyan vakmerő,
Tartományunkba belépni mikép mer ő?“

És oda suhantak mind a kisértetek,
És körülötte már karéjt képeztenek,
És nyulťak utána, de a kakas szólal,
S a kisértet mind eltünt a kakasszóval.

János is felébredt a kakas szavára,
Testét a hidegtől borzadás átjárta;
Csipős szél lengette a síri füveket,
Lábra szedte magát s útra kerekedett.

XXIII.

János vitéz egy nagy hegy tetején jára,
Hogy a kelő hajnal rásütött arcára.
Gyönyörüséges volt, amit ekkor látott,
Meg is állt, hogy körülnézze a világot.

Haldoklófélben volt a hajnali csillag,
Halovány sugára már csak alig csillog,
Mint gyorsan kiröppent fohász, eltünt végre,
Mikor a fényes nap föllépett az égre.

Föllépett aranyos szekeren ragyogva,
Nyájasan nézett a sik tengerhabokra,
Mik, úgy tetszett, mintha még szenderegné-
Elfoglalva térét a végtelenségnek. [nek,

Nem mozdult a tenger, de fickándoztanak
Sima hátán néha apró tarka halak,
S ha napsugár érte pikkelyes testöket,
Tündöklő gyémántnak fényeként reszketett.

A tengerparton kis halászkunyhó álla;
Öreg volt a halász, térdig ért szakálla,
Épen mostan akart hálót vetni vízbe;
János oda ment és tőle ezt kérdezte:

„Ha szépen megkérem kendet, öreg bátya,
Átszállít-e engem tenger más partjára?
Örömest fizetnék, hanem nincsen pénzem,
Tegye meg kend ingyen, köszönettel vészem.“

„Fiam, ha volna, sem kéne pénzed nékem,"
Felelt a jó öreg nyájasan, szeliden.
„Megtermi mindenkor a tenger mélysége,
Ami kevésre van éltemnek szüksége.

De micsoda járat vetett téged ide?
Az óperenciás tenger ez, tudod-e?
Azért semmi áron által nem vihetlek,
Se vége, se hossza ennek a tengernek."

„Az óperenciás?" kiáltott fel János,
„Annál inkább vagyok hát kiváncsiságos,
De már igy átmegyek, akárhová jutok.
Van még egy mód hátra... a sipomba fuvok."

És megfújta sipját. A sipnak szavára
Egy óriás mingyárt előtte is álla.
„Át tudsz-e gázolni ezen a tengeren?"
Kérdi János vitéz, „gázolj által velem."

„Át tudok-e?" szól az óriás és nevet,
„Meghiszem azt; foglalj a vállamon helyet.
Igy ni, most kapaszkodj jól meg a hajamba."
És már meg is indult, amint ezt kimondta.

XXIV.

Vitte az óriás János vitézünket;
Nagy lába egyszerre félmérföldet lépett,
Három hétig vitte szörnyű sebességgel,
De a tulsó partot csak nem érhették el.

Egyszer a távolság kékellő ködében
Jánosnak valami akad meg szemében.
„Nini, ott már a part!“ szólt megörvendezve.
„Biz az csak egy sziget,“ felelt, aki vitte.

János ezt kérdezte: „És micsoda sziget?“
„Tündérország, róla hallhattál eleget.
Tündérország; ott van a világnak vége,
A tenger azon túl tűnik semmiségbe.“

„Vigy oda hát engem, hűséges jobbágyom,
Mert én azt meglátni fölötte kivánom.“
„Elvihetlek,“ felelt az óriás neki,
„De ott életedet veszély fenyegeti.

Nem olyan könnyü ám a bejárás oda,
Őrizi kapuját sok iszonyú csoda...“
„Ne gondolj te azzal, csak vigy el odáig!
Hogy bemehetek-e vagy nem, majd elválik.“

Szófogadásra így inté az óriást,
Aki tovább nem is tett semmi kifogást,
Hanem vitte őtet és a partra tette,
És azután utját vissza felé vette.

XXV.

Tündérország első kapuját őrzötte
Félrőfös körmökkel három szilaj medve.
De fáradságosan János keze által
Mind a három medve egy lett a halállal.

„Ez elég lesz mára“, János ezt gondolta,
Nagy munkája után egy padon nyugodva.
„Ma ezen a helyen kissé megpihenek,
Holnap egy kapuval ismét beljebb megyek.“

És amint gondolta, akkép cselekedett,
Második kapuhoz másnap közeledett,
De már itt keményebb munka várt ám rája,
Itt őrzőnek három vad oroszlán álla.

Hát neki gyürkőzik; a fenevadakra
Ráront hatalmasan, kardját villogtatva;
Védelmezték azok csunyáúl magokat,
De csak mind a három élete megszakadt.

Igen feltüzelte ez a győzedelem,
Azért, mint tennap, most még csak meg sem
De letörölve a sűrü verítéket, [pihen,
A harmadik kapu közelébe lépett.

Uram ne hagyj el! itt volt ám szörnyű strázsa;
Vért jéggé fagyasztó volt rémes látása.
Egy nagy sárkánykígyó áll itt a kapuban;
Elnyelne hat ökröt, akkora szája van.

Bátorság dolgában helyén állott János,
Találós ész sem volt ő nála hiányos,
Látta, hogy kardjával nem boldogúl itten,
Más módot keresett hát, hogy bemehessen.

A sárkánykígyó nagy száját feltátotta,
Hogy Jánost egyszerre szerteszét harapja;
S mit tesz ez a dolog ilyen állásába?
Hirtelen beugrik a sárkány torkába.

Sárkány derekában kereste a szívet,
Ráakadt és bele kardvasat merített.
A sárkány azonnal széjjelterpeszkedett,
S kinyögte magából a megtört életet.

Hejh, János vitéznek került sok bajába,
Míg lyukat fúrhatott sárkány oldalába,
Végtére kifurta, belőle kimászott,
Kaput nyit, és látja szép Tündérországot.

XXVI.

Tündérországban csak híre sincs a télnek,
Ott örökös tavasz pompájában élnek;
S nincsen ott napkelte, nap lenyugovása,
Örökös hajnalnak játszik pirossága.

Benne tündérfiak és tündérleányok
Halált nem ismerve élnek boldogságnak;
Nem szükséges nekik sem étel, sem ital,
Élnek a szerelem édes csókjaival.

Nem sír ott a bánat, de a nagy örömtül
Gyakran a tündérek szeméből könny gördül;
Leszivárog a könny a föld mélységébe,
És ennek méhében gyémánt lesz belőle.

Szőke tündérlyányok sárga hajaikat
Szálanként keresztülhúzzák a föld alatt;
E szálakból válik az aranynak érce,
Kincsleső emberek nem kis örömére.

A tündérgyerekek ott szivárványt fonnak
Szemsugarából a tündérleányoknak;
Mikor a szivárványt jó hosszúra fonták,
Ékesítik vele a felhős ég boltját.

Van a tündéreknek virágnyoszolyája,
Örömtől ittasan heverésznek rája;
Illatterhes szellők lanyha fuvallatja
Őket a nyoszolyán álomba ringatja.

És amely világot álmaikban látnak,
Tündérország még csak árnya e világnak.
Ha a földi ember először lyányt ölel,
Ennek az álomnak gyönyöre tölti el.

XXVII.

Hogy belépett János vitéz ez országba,
Mindent, amit látott, csodálkozva láta.
A rózsaszín fénytől kápráztak szemei,
Alig hogy merészelt körültekinteni.

Meg nem futamodtak tőle a tündérek,
Gyermekszelídséggel hozzá közelgének,
Illették őt nyájas enyelgő beszéddel,
És a szigetbe őt mélyen vezették el.

Amint János vitéz mindent megszemléle,
S végtére álmából mintegy föleszméle:
Kétségbeesés szállt szivének tájára,
Mert eszébe jutott kedves Iluskája.

„Itt hát, hol országa van a szerelemnek,
Az életen által én egyedül menjek?
Amerre tekintek, azt mutassa minden,
Hogy boldogság csak az én szivemben nin-
[csen?“
Tündérországnak egy tó állott közepén,
János vitéz búsan annak partjára mén,
S a rózsát, mely sírján termett kedvesének,
Levette kebléről, s ekkép szólítá meg:

„Te egyetlen kincsem! hamva kedvesemnek!
Mutasd meg az utat, én is majd követlek.“
S beveté a rózsát a tónak habjába;
Nem sok híja volt, hogy ő is ment utána...

De csodák csodája! mit látott, mit látott!
Látta Iluskává válni a virágot.
Eszeveszettséggel rohant a habokba,
S a föltámadt leányt kiszabadította.

Hát az élet vize volt ez a tó itten,
Mindent föltámasztó, ahova csak cseppen.
Iluska porából nőtt ki az a rózsa,
Igy halottaiból őt föltámasztotta.

Mindent el tudnék én beszélni ékesen,
Csak János vitéznek akkori kedvét nem,
Mikor Iluskáját a vizből kihozta,
S rég szomjas ajakán égett első csókja.

Be szép volt Iluska! a tündérleányok
Gyönyörködő szemmel mind rá bámulának;
Őt királynéjoknak meg is választották,
A tündérfiak meg Jánost királyokká.

A tündérnemzetség gyönyörű körében
S kedves Iluskája szerető ölében
Mai napig János vitéz ő kegyelme
Szép Tündérországnak boldog fejedelme.

A HELYSÉG KALAPÁCSA

HŐSKÖLTEMÉNY
NÉGY ÉNEKBEN

ELSŐ ÉNEK

Szeretnek az istenek engem,
Rémítő módra szeretnek:
Megajándékoztanak ők
Oly ritka tüdővel,
Mely a csatavészek
Világrendítő dúlakodásit
Illendőn elkurjantani képes,
S melyet tőlem minden kántor irígyel;
És hogy férfi legyen,
Méltó e tüdőhöz,
Lön az égi hatalmak irántami hajlandóságából
A széles tenyerű Fejenagy,
A helységi kovács,
Vagy, mint őt a dúsképzeletű nép
Költőileg elnevezé:
A helység kalapácsa. —
Ti, kik erős lélekkel birván,
Meg nem szeppentek a harci morajtól,
Halljátok szavamat!
De ti, akiknek szíve
Keményebb dolgoknál
A test alsó részébe hanyatlik,
Ó ti kerűljétek szavamat!

* * *

„Ámen!“ szólt az ahítat
Szent hangján
A menny szolgája; s az egyház
Négy fala, régi szokása szerint,
Komolyan mondotta utána, hogy: „Ámen.“
A nép pedig, amely esti imára
Gyűlekezett a szentegyházba, azonnal
Elhordta magát,
S egy-egy kancsó bor előtt
Otthon vagy a csapszék asztala mellett
Dícsérte az istent.
A becsukott templomban csend lett;
Nagyobb csend nincs a mocsárok partjai-
[nál sem,
Mikor a gém, bíbic s béka elalszik.
Csend vala hát;
Csak két éhes pók harcolt
Életre, halálra
Egy szilvamagon-hízott légy combja felett;
De, ó balsors! a combot elejték;
Egy egér fölkapta, s iramlott
Véle az oltár háta mögé
A tiszteletes reverendájába,
S lakomáz vala,
S a pókok szeme koppant.

Hah, de mi szörnyű zaj,
Mily lárma riasztja
Egyszerre az egyház
Temetői nyugalmát!
Mennydörgés?
Vagy kásának forrása fazékban? . . .
Nem!
Ott ember hortyog.

Ugy van! ez emberalak.
Egy zúgban két öklére hajolva
Alszik . . . hanem íme fölébredt,
Miután elhortyantotta magát.
Ásít . . . szemeit dörzsölve körülnéz . . .
Lát és sejt . . . sejtése pogány.
Megy az ajtóhoz; megrázza kilincsét.
És rázta hiába.
Éles eszével
Átlátta azonnal
A dolog állását,
És ezt mondotta: „Bezártak.“
S még egyszer mondotta: „Bezártak.“
Azután, mint férfihoz illik,
Téged híva segédül,
Lelki jelenlét!
S kére: ne hagyd el.
S te nem hagytad el őt.
Védő szárnyadnak alatta
Ily gondolatok születének
Nem tökkelütött koponyájában,
Mialatt orrát mutató ujjára tevé:

„Hogy szabadúljak?
Kiabálni potyára.
Valamint a puskagolyóbics
Kétannyira nem megy,
Mint amennyire megy:
Szintugy az emberi hang.
Igy hát hahogy orditanék is,
Meghallani nem volnának
Képesek a falubéli fülek,
Mert innen a helység
Majd félórányira fekszik

Lenn a völgy tekenőjében, —
Leugorjam az ablakon által?
Az igaz, gyerkőce-koromban
A cseresznyefa legtetejéről
Gyakran ugortam alá,
Ha csősz-szagot érzék.
De az régen volt. Már az idén
A negyvenedikszer
Értem meg a krumplikapálást.
Lelkem hüvelyét
A férfiuság kora
Megnehezíté;
S ha leugornám:
Nyakamat szegném,
Vagy más bajom esnék."

Igy főzte a gondolatok seregét
Feje bográcsában
A bölcs férfiu, aki
Az idén már negyvenedikszer
Éré meg a krumplikapálást.
Ezután folytatta tünődve:
„Mást kell kitalálnom . . .
Vagy itt húzom ki az éjet,
S ez nem lesz módnélküli mulatság."
S komoran nézett a híg levegőnek
Egy pontjára,
Miként a gólyamadár néz
Fenekére a tónak,
Mikor a prédát lesi, mellyel
A kémény tetején
Várakozásba merült fiait
Megvendégelni akarja.

„Megvan . . . ahá, megvan!“ rikkanta,
S komoly orcájára derű jött:
Mint kiderűl példának okáért
A föld, mikor a nap
Letépi magáról
A felhők hamuszín ponyváját;
Szintén így kiderűl
A sötétlő konyha is éjjel,
Ha kólyika kezdi gyötörni
A mopszli-kutyácskát
S a tekintetes asszony
Réműlve kiált
A cselédi szobába:
„Panni te! kelj fel,
Rakj tüzet, és melegíts téglát . . .
De szaporán!“
Panni pediglen
Föltápászkodik . . . egy-két
Botlásnak utána
Kijut a konyhába . . . kovával, acéllal
Meggyújtja a taplót,
Taplóval a kéngyertyát,
Kéngyertyával a szalmát,
Szalmával a fát,
Hogy téglát melegítsen
Hasacskájára a mopszli-kutyának.
Mondom: valamint ilyenkor
Kiderűl a konyha sötéte,
Úgy oszlott a ború
Hősünk komor orra hegyéről,
Midőn e szót ejtette ki: „Megvan!“

S a kiváncsi világ azt kérdi: mi van meg?
Hegyezd füledet,

Kiváncsi világ!
Lantom neked elzengendi: mi van meg?
S ha ekkorig aggodalommal
Néztél hősünk sorsának elébe,
S netalántán arcodat
Érette a búnak könnye füröszté:
Most már szemeid pilláin
Az öröm könnyének
Gyöngye ragyoghat,
Mint fekete átila-dolmányon
A csínos ezüst gomb. —
Mert megvagyon a szabadúlás terve,
Jeles terv! illő
Ily okos emberhez.
„Sikerűlni fog, és sikerűlnie kell!"
Mondá a szentegyházi fogoly diadalmasan.
„A toronyba megyek fel,
És a toronyablakon által
Leereszkedem
A harang kötelén . . .
De ha megkondúl?
Majd úgy intézzük a dolgot,
Hogy szólni ne tudjon:
A kötél jó hosszu."

Míg a bölcs férfiu tervét,
Leleményes eszének
Fényes tanuját,
Teljesülés koronázza:
Pihennénk tán egyet, — aztán
Uj erővel
Térjünk a tettek más mezejére.

MÁSODIK ÉNEK

Regényes domb tetejében
A helység nyúgati részén,
Honnan faluszerte
Legjobban látni sarat, port,
Már mint az idő járása vagyon; —
Mint mondom: a helység
Nyúgati részén,
Környékezve csalántól
S a növények több ily ritka nemétől,
Áll a díszes kocsma, amelyet
Sajátjának nevez
Isten kegyiből
És egykori férjének szorgalmából
A szemérmetes Erzsók asszony . . .
Mint őt nevezték.

Lantom, kegyes égnek ajándoka! zengd el:
Honnan ez elnevezés.

Erzsók asszonyom ékes,
Holdkerek arculatán, — hol még csak
Ötvenöt év lakozik, —
Örökös hajnalnak
Pirja dereng.
S innen ez elnevezés.
Vannak ugyan, kik
Állítni merészek,
Hogy Erzsók asszonyom arcát
Nem a szende szemérem,
Hanem a borital festette hasonlóvá
A hajnali pirhoz.
De ezek csak pletyka beszédek;

Mert Erzsók asszony nem is issza a bort . . .
Csak úgy önti magába.
Ilyen a rágalom aztán!
Ó ez előtt nincs
Szentség a föld hátán,
A legszűzebb ártatlanságnak
Tiszta vizét is
Bémocskolja iszappal,
A hóra sarat hány,
És . . . De hová ragadtál?
Ó fölhevülésnek
Gyors taligája!

Vissza tehát
A szemérmetes Erzsók
Ötvenöt éves bájaihoz.

Bájos vala ő!
Mint a pipacsból
Font koszorú,
Vagy mint a bakter dárdájába ütődött
Éjjeli holdsúgár.
És ennek okáért
Látogatá őt
Az egész falu népe
Oly szorgalmatosan;
Elannyira, hogy
Be se' nézett más kocsmába . . .
Az igaz, más kocsma nem is volt
A faluban.

Ide járt hát
A falu népe, kivált
Vasárnapi délnek utána,

És nagy mértékben vígadozott,
S a vígadozásnak
Végéről szó sem volt,
Míg a kisbírói tekintély
Tudtokra nem adta
Szívreható mogyorófa-beszéddel,
Hogy már haza menni tanácsos.

Ma is így megy
A szemérmetes Erzsóknál.
Az isteni tisztelet elmúlt,
A csapszék népesedik,
Valamint a mezőség,
Hol a tehenek csordája legel,
Megnépesedik
Két szárnyú seregélyekkel
A nyári napoknak
Forró idejében.

Jelen volt
Közepette a vendégek seregének
A helybeli lágyszívű kántor,
Torkának szárazságával
S szerelemvágyas kebelének
Tenger kínjaival.
Őt ugyanis
A szemérmetes Erzsókért
Öröműző lángok emészték.
Mint a vér rozsdája emészti
Ólmos fütyköseinket, amikkel
Tisztújítási csatákban
Egymást simogatjuk.
Ki vetemedném
Bámúlatra tehát,

Hogy ő egyikével
Feje ablakinak
Le-lenéz a folyó bor
Billikomába:
A másikkal azonban
Andalgva mereng
A szemérmetes Erzsók
Kellemes arcán.

Nem maradott el
A béke barátja
Bagarja uram sem,
A csizmacsinálás
Érdemkoszorúzta müvésze.
Méltóságos termetü férfi.
Majd akkora volt ő,
Mint a bajúsz orrának alatta.
Oldala mellett
A bort szörpölte Harangláb,
A fondor lelkületű egyházfi,
Ki, mikoronta Bagarja uram
E kérdést terjesztette elébe:
„Hát Fejenagy koma hol lehet?"
Igy hallatta a választ:
„Ott van, ahol van;
Hanem itten nincs . . . s ma alig lesz."
S miután ezeket mély titku alakkal
Elmondotta: kiprémzé
Szája vidékét
Sátáni mosolylyal.
Bagarja uram pedig űle,
S oly formán néze szemével,
Mint nézni szokott a halandó,
Ha nem érti a dolgot.

S vala még több érdemteljes egyén
A vendégek koszorújában.

Megnyílt akközben az ajtó,
S lett széles az ő nyilása,
Mint szája a helybeli kántornak,
Mikor éneket énekel
A sok sípú orgona mellett.
S ki volt, ki az ajtót
Kinyitotta imígyen?
Ha a hagyomány állításának
Hinni szabad:
Nem más, mint a vitéz Csepü Palkó,
A tiszteletes két pej csikajának
Jó kedvű abrakolója.
Jöttek nyomban utána
A hangászkarnak tagjai hárman:
A kancsal hegedűs,
A félszemü cimbalmos
S a bőgő sánta huzója —
Mind ivadéki
A hősi seregnek,
Mely hajdan Nagy-Idánál
A harci dicsőség
Vérfestette babérját
Oly nagyszerüen kanyarítá
Nem-szőke fejére
S nem-szőke fejének
Göndör hajára.

A kancsal hegedűs,
A félszemü cimbalmos
S a bőgő sánta huzója

Föltelepült kényelmesen
A kemencének tetejére; miközben
Vitéz Csepü Palkó,
A tiszteletes két pej csikajának
Jó kedvű abrakolója,
Így adta bizonyságát
Ékesszólási tehetségének:

„Bort!“

Fölfogta azonnal
A szemérmetes Erzsók
E szónoklat magas értelmét,
S eszközlé annak teljesülését
Nem fontolva haladván.

Miután a vitéz Csepü Palkó
Az orra alatti nyiláshoz
Emelte a kancsót,
És miután mértékletesen
Egyet kortyanta belőle:
(Körülbelül annyit,
Amennyivel öt vagy hat ürgét
Lehetne kicsalni lyukának
Mélységeiből,)
Annakutána
Fölnéze az ég tájéka felé —
A kemencetetőre,
S ilyféle szavakkal
Terhelte meg a levegőnek
Könnyű szekerét,
Hogy szállítná azokat
A derék hangászi fülekbe:

„Húzd rá, Peti,
A fűzfán fütyölődet is,
Aki megáldott!“

S Peti nem késett,
A háromság más ketteje sem.
Cimbalom és hegedű és bőgő
Hangot adott . . .
Jaj de mi hangok ezek! —
Ezeknek hallata visszaidézi
Tündérhatalommal
Emlékezetembe
Éltem legszebb idejét,
A gyermek-időt.
Látom, mint játsztam öcsémmel
S a kis házi kutyánkkal.
Aztán a kutyát elvette öcsém,
Én meg nem akartam od'adni,
S így hajba kapánk.
Mi jött ki belőle?
Az jött ki belőle,
Hogy a zajra apánk kirohan,
Nálunk terem, és mindkettőnket
Jól megnadrágol.
Azalatt a kutyát mi elejtők,
S rá hágtunk farka hegyére;
Mikor e percben mindhárman
Összevisítánk:
Ez összevisítás
Alig lehetett szebb,
Mint a Peti és két társa zenéje.

És lett a zenére
A szemérmetes Erzsók

Teremében nagy vigalom.
Mindennek előtte
Összeütötte bokáját
Vitéz Csepü Palkó,
A tiszteletes két pej csikajának
Jó kedvű abrakolója.
Követé e csáberejű példát
A többi legénység,
Béhurcolva szelíden
Egy pár fürge leányzót,
Kik eddig az ablakon által
Kukucsáltak kandi szemekkel,
S kiknek már viszkete talpok
A táncnak vágya miatt,
Hallván a mennyei báju zenét.
S kóvályganі kezdtek
Mindnyájan a tánc gyönyörében,
Mint aki nadragulyával
Füszerezte ebédjét.
A lábak dobogása pedig
Rendes vala,
Mint ama zaj, mit
Néha a tiszteletes hall,
Mikor űl a biblia mellett,
S olvassa nagy elmerüléssel;
És amely zajra imígyen
Teszi megjegyzését
Jámbor szívvel:
„Ó az a Palkó
Istentelen ember!
Megint nyaggatja csikóimat,
A szegény párákat,
Korbácsa csapásaival.“

Míg ily események
Gazdagíták a világ történeteit
A kocsmaterem közepén:
Szélről a béke barátja,
Bagarja, s Harangláb,
A fondor lelkületű egyházfi,
Űltenek, ittanak egyre. —
A helybeli lágyszivü kántor
Még mindig pislogatott
A szemérmetes Erzsók
Ötvenöt éves bájaira.
Arcúlata lelki tusának
Volt tűkörözője.
Látszék, hogy valamit
Akar és nem akar,
Vagy inkább, hogy valamit
Merne, ha merne.
Mikoron meglátta Harangláb,
A fondor lelkületű egyházfi,
Hogy a lágyszivü kántor
Se széna se szalma:
Hozzája vonúlt,
S ily szókat láta helyesnek
Intézni a késedezőhöz,
Bátoritásnak okáért,
Hangtalan hangon,
Mint a sugólyuk
Lakói beszélnek a színpadokon,
Holott nők s férfiak által
Szomorú- és vígjátékok adatnak
S közbe bohózatok és operák
A közönségnek gyönyörére:

„Ó kántor uram!
Hát elmegy a nap,
Megjön az alkony,
Utåna az éj,
Elűlnek a csirkék
És ludak és verebek,
Mielőtt ügyesen szőtt
Tervünknek drága gyümölcse megérik? —
Gondolja meg azt komolyan
És nem csak úgy átabotába,
Hogy századok adnak
Tervkivitelre
Egy ilyen pillanatot.
Az ilyen pillanatokkal
Fukaran kell bánni tehát
Az előre tekintő
Emberi léleknek,
Valamint fukaran bánik
Beszédeivel
Bíró uram,
A bölcs aggastyán. —
Előre tehát,
Hogy az alkalom el ne sikoljék,
Mint elsiklik néha a hal
A halásznak körme közől,
Ha ügyetlen kézzel
Kap utána az ostoba filkó. —
Rajta azért,
Ó kántor uram!
Most vagy sohasem. —
Mért engedni helyet kebelében
A félelem érzetének?
Hiszen részt vett a győri csatában.“

Ekképen szóla Harangláb,
A fondor lelkületű egyházfi.
A helybeli lágyszivü kántor
Egyebet nem válaszola,
Mint ami következik:

„Ó te tudója szivem titkának!
Igaz egy betüig
Tartalma beszédidnek,
Mint igaz a szent-írás,
Bölcsen tudom azt.
De amint van okom,
Nem hordani többé
A titkolt szerelemnek
Életölő fájdalmát:
Szintúgy van okom,
Elfojtani lelkem
Mélységes mélyében e titkot.
Ha az emberek itten
Észre találnák venni? . . . .
Avvagy ha pofon vág
A szemérmetes Erzsók
E szörnyü merényért? . . . .
Hát feleségem,
Az amazontermészetü Márta? . . . .
Ó én a legboldogtalanabb
Valamennyi teremtmény közt,
Mely látta a nap karimáját,
A sugarakban uszót,
Ha felleges ég
Vagy éjszaka nem volt! —
Olyan az én lelkem,
Mint a Duna legközepében
A szélvészhányta dereglye.

Vagy mint a dióhéj,
Mit a gyerekek
Pocsolyába vetének: —
Hánykódik erre, amarra . . . .
De bátorság! Aki nem mer, nem nyer.
Ó szólj erre, Harangláb,
Mondd meg nekem: úgy van-e vagy sem?....
Akként áldja meg isten
Életedet s unokáidat is,
Amily őszinte leszen
E kérdésemre a válasz,
Amelyet adandasz!"

S őszintén szóla Harangláb,
Mondván: „Úgy van, kántor uram!"

„No, ha úgy van: hát neki vágok!"
S ezzel a helybeli lágyszivü kántor
Fölemelte s letette a kancsót;
Csak hogy mikoron fölemelte,
Csordultig vala az, —
És amidőn letevé,
Üres vala az,
Valamint üresek zsebeim
Most, mikor ezt éneklem
Nagy lelkesedéssel
Költői dühömben. —
Annakutána a lágyszivü kántor
Egyet rántott a lajblija szélén,
S kétségbeesett elszántsággal,
Mint aki hidegfürdőt
Éltében először használ,
Oda rontott
A szemérmetes Erzsókhoz.

HARMADIK ÉNEK

Ó nagyon is jó szívü közönség,
Különösen ti,
Szép lyánykái hazámnak,
Kiket annyira szeretek én,
Hanem akiktől
Nem nyerek egy makulányi szerelmet, —
Ha szépen kérlek benneteket:
Ugy-e nem fogtok haragudni reám,
Hogy a helybeli lágyszivü kántornak
Szerelemvallásától
S a táncz kellő közepéből
Drága figyelmeteket
A templom tájékára csigázom?
Hol a leleményes eszű fogoly
Épen mostan ereszti
Magát lefelé a harang kötelén,
Valamint leereszkedik a pók
Gyakorta szobám tetejéről
Saját fonalán.

És ime leért,
És kutyabaja.
A kötél ugyan azt akará,
Hogy hála fejében
Hagyná ott bőrét tenyerének;
Hanem a hűséges bőr
Konokúl így szólt a kötélhez:
„Én ugyan itten nem maradok, —
Avvagy ha maradnom kell,
Hát szinte maradjanak itt
Hús és csont testvéreim is.“

A kötél jó szíve megindult
E ritka bizonyságán
A szép testvérszeretetnek,
S lemonda kivánságáról.

Már estefelé volt.
A nap gombóca piroslott,
Valamint a paprika
Vagy mint a spanyolviasz.
Ó te piros nap!
Mért vagy te piros?
Szégyen-e vagy harag az,
Mi arany súgáraidat
Megrezesíti,
Mint a bor az emberek orrát?
Nem szégyen, de nem is harag az,
Csak én tudom ennek okát,
Én, kit földöntúli izék
Földöntúli izékbe avattak.
Ez vésznek előjele,
Amely még ma lesújt a világra,
Miként a mészáros taglója lesújt
Az ökörnek szarva közé.
S nemcsak a nap hirdette a vészt,
A már közel állót;
Az egész természet
Elhagyta a régi kerékvágást.
Két kutya, melyek előbb
Őszinte barátságnak
Példái valának hosszu időktől,
Most egymást marta dühödve
Egy nyomorú juhbőr-darabért,
Mit a mészárszéknek előtte találtak.
S még száz ily példát zengene lantom,

Melyek mind iszonyú pusztúlást
Jóslának a földnek;
De csak a legnevezetesbet;
Közleni légyen elég:
A lágyszivü kántornak felesége
Ma nem ivott meg többet
Egy messzely pálinkánál.

Igy állt a világ,
Amidőn a szentegyházi fogoly
Elereszté a mentő kötelet,
S ekképen szóla magában:
„Lenn volnék . . . .
Hála a mennyek urának!
Most egyenest a szemérmetes Erzsókhoz.
Ó szemérmetes Erzsókom,
Szívem műhelyének
Örök árendása te! nemde
Vársz epekedve reám?
Valamint én várom a tiszteletestől
Kontójának megfizetését,
Melyért nála hetenkint
Kunyorálok hiába.
Nem fogsz te sokáig várni reám:
A szerelem lesz sarkantyúm,
Hozzád rohanok,
Mint a malacok gazdasszonyaikhoz,
Ha kukoricát csörgetnek."

Még be sem fejezé
Költői beszédét,
S íme rohant a szemérmetes Erzsókhoz,
Mint a malacok gazdasszonyaikhoz,
Ha kukoricát csörgetnek.

Amidőn megfogta kilincsét
A kocsmai ajtónak:
Ketyegett hő szíve erősen
Üdv-kéjek gyönyörétől.
Amint benyitott a terembe,
A tánc még egyre dühöngött,
S csak a béke barátja
Bagarja vevé őt észre,
S őszinte örömmel
Idvezlette, kiáltván:
„Jó napot adj' isten,
Fejenagy koma!"
(Mert ő, a nagy férfiu, volt ez,)
„Jó napot adj' isten:
Hát kelmed is eljött?"

Ezek voltak szavai
Bagarja uramnak,
A béke barátjának;
De a széles tenyerű Fejenagy,
A helység kalapácsa,
A „jó napot adj' isten-"re
Nem mondta „fogadj' isten."
Nem mondott semmit;
De nem is hallotta beszédét
Bagarja komájának,
Dehogy hallotta, dehogy! . . . .
Ő csak látott —
Ó mért kellett látnia ekkor?
Mért nem született vakon inkább?
És átaljában mért született? . . .
Ott látá térdepelésben
A helybeli lágyszivü kántort
A szemérmetes Erzsók

Ötvenöt éves lábainál.
E látványra szivét,
A tiszta szerelmü szivet
Pokolbeli kínnak
Százharminchatezer bicskája
Hasitotta keresztül,
S fölgyujtá agyvelejét
A haragnak cintmasinája legott.
Mint prédájához a macska,
Zajtalan léptekkel
S szeme égő üszkével
Sompolygott a lágyszivü kántor
Háta mögé,
Aki titokban
Gyötrődő szive érzelmét
Ekkép foglalta szavakba:
„Szemérmetes Erzsók,
Koronája az asszonyi nemnek,
S kezelője a bornak
S a pálinkának!
Lesz-e engedelem számomra szivedben,
Ha lelkem tartalmát
Előtálalni merészlem? . . . .
De nekem már mindegy, akár van,
Akár nincs engedelem számomra:
Kimondom,
Mi furja az oldalamat.
Kimondom, igen,
Nem holmi cikornya-beszéddel,
De az érzés egyszerü hangján: —
Keblem kápolnájában
A hűséges szerelemnek
Az öröklétnél
Félrőffel hosszabb gyertyája lobog

Szent lobogással.
S éretted lobog az,
Ó szemérmetes Erzsók!
S ha meg nem koppantod,
A viszonszerelem koppantójával:
El fog aludni,
És vele el fog aludni
Életem is . . . .
Itt várom itéletemet;
Most, rögtön, ezennel
Mondja ki szűz ajakad:
A reménység zöld koszorúja
Övedze-e homlokomat,
Vagy a kétségbeesésnek
Bunkósbotja
Üssön agyon? . . . .“

„Én ütlek agyon . . . .
Én vagyok a kétségbeesés!“
Szólt . . . . nem! mennydörgött egy hang,
A széles tenyerű Fejenagynak hangja;
S széles tenyerével megragadá
A lágyszivü kántor gallérját,
S fölemelte a térdepelésből,
Hogy talpa sem érte a földet;
Aztán meg letevé,
Hogy az orra is érte a földet.
„Én ütlek agyon . . . .“
Folytatta tovább
A széles tenyerű Fejenagy,
„Én morzsolom össze
Csontjaidat,
Mint a malomkő
A búzaszemet!

Hogy mertél . . . . de előbb
Téged vonlak kérdőre, ó Erzsók!
Mondd meg nekem azt:
A hűtlenségnek fekete posztaja
Vagy az ártatlanságnak
Patyolatlepedője takarja-e lelked?
Ó, szólj nekem erre!“

A szemérmetes Erzsók
Nem szóla reá;
De tengervízszínű szemének
Bájdús kifejezéséből
Ezt silabizálta ki mennyei kéjjel
A széles tenyerű Fejenagy:
„Ó széles tenyerű Fejenagy,
Helységünk kalapácsa
S csapra ütője szivem hordójának!
Még kétkedel? . . . .
Ártatlan vagyok én,
Mint az izé . . . .“

Érté e néma beszédet
A helybeli lágyszivü kántornak
Dühteljes dögönyözője,
S engesztelve sohajtott:
„Lelkem lelke, bocsáss meg,
Hogy kétkedni merék
Hűséged acél láncának
Állhatatosságában. —
Most pedig, ó kántor!
Téged veszlek elő;
Készülj a meglakolásra —
Rémséges leszen az,
Valamint rémséges a bűn,

Mit elkövetél.
Példádon okúljanak a késő unokák,
Hogy kell csábítni az ártatlanságot,
Hogy kell konkolyt hinteni
Két szerető szívnek
Tisztabuzája közé!“

Miután nyelve megállott,
Két keze kezdett mozgani
A széles tenyerű Fejenagynak:
A helybeli lágyszivü kántort
Ugy ütögette a földhöz,
Mint a gyertyát mártani szokták.
A helybeli lágyszivü kántor
El kezdett bőgni, amint még
Nem bőgött soha
Sem temetéseknél,
Sem a soksípú orgona mellett.
Bőgése zavarnak
Lett okozója
A mulatók közt.
Megbomlott a tánc;
A kancsal hegedűs,
A félszemü cimbalmos
S a bőgő sánta huzója
Feledte tovább hallatni
Hangszere égi zenéjét.
A nép oda csődült,
Karéjt képezve, holottan
A széles tenyerű Fejenagy
Példát ada késő unokáknak,
Hogy kell csábítni az ártatlanságot,
S hogy kell konkolyt hinteni
Két szerető szívnek

Tisztabuzája közé.
A helybeli lágyszivü kántor
Bőgései bözben
Ily szókkal esengett
A helység kalapácsához:
„Csak addig várjon, amíg
Egy szócskát, egy kicsi szócskát mondok —
Aztán verjen kelmed agyon,
Ha jónak látja."

A széles tenyerű Fejenagy,
Ki már belefáradt
A példaadásnak kedvéérti
Földhözütésbe,
Ezeket szuszogá:
„Beszéljen, kántor uram!
Mentse magát.
Meghallgatom én az okos szót
Minden időben . . . .
Mentse magát."
S a helybeli lágyszivü kántor
Igy mentette magát,
Heverve a földön:
„Bűnös vagyok egyrészt,
Nem tagadom,
Mert megszeretém
Lángzó szerelemmel
A szemérmetes Erzsókot . . . .
De tehettem-e róla?
Ó a szerelem
Nem oly portéka, amelytől
Elzárni lehetne a szívet;
Tündéri madár ez, amelynek
Ajtó sem kell, hogy a szívbe röpüljön,

Mint bölcsen tudhatja kegyelmed. —
De szerelmemet én
Titkoltam volna örökké,
Elvittem volna magammal
A más életbe, ahol tán
Nincsen is élet —
Ha nem veszi észre Harangláb.
Ő észrevevé,
S bujtotta tüzem,
Mi okért, mi okért nem?
Arról nincs tudomásom.
Ő volt, ki, midőn ma
Az isteni tisztelet alkalmával
Kegyelmed az álomnak karjába hajolt,
Ezt javasolta nekem:
Zárjuk kelmedre az ajtót.
S így zárva levén,
Ma baj nélkül tehetem
Hódításaimat
A szemérmetes Erzsóknál . . . .
S én balga, szavát fogadám!“
Mindezeket mondá
A helybeli lágyszivü kántor
A megbánásnak örömtelen hangján.

Mint megfordúl a rézkakas
A templom tetején,
Ha más tájról kezd fújni a szél,
Ugy vett más fordulatot
A széles tenyerű Fejenagynak
Lelke, s irányt,
Mikor e szók érintik füle dobját.
„Mit szól kend erre, Harangláb?“
Voltak szavai,

S nem szeliden mondott szavai.
„Igazolja magát kend,
Vagy akkép vágom fültövön,
Hogy azonnal megsiketűl bele.“

Oda álla Harangláb,
A fondor lelkületű egyházfi,
S rendűletlen nézve szemébe
A széles tenyerű Fejenagynak,
Ily bátor szókra fakadt:

„Igazolni fogom magamat,
Nem, mintha remegnék
A kend fenyegetéseitől.
Jobban felkösse gatyáját,
Akitől meg kelljen ijednem . . . .
Érti-e kend ezt? —
Mind igaz, amit kántor uram szólt,
Aki, úgy mellesleg mondva,
Gyáva haszontalan ember,
Hogy oly pimaszúl rám vallott.
Én bujtogatám őt,
Hogy csapja el a kelmed keziről
A szemérmetes Erzsókot,
Mert én kendet utálom,
Mint a kukorica-gölődint.“

„Ugyan úgy-e?“

„Biz' úgy ám!“

„Hát kend azt gondolja talán,
Hogy én kendet szeretem
Avval a macskapofájával?„

„Micsodával?“

„Avval a macskapofájával!“

„Macskapofámmal?
Hát te, te süldisznó!
Aki kovácsnak tartja magát,
Pedig holmi cigánytól
Tanulta meg a kalapálást . . . .“

„Hát még mesterségemet is
Gyalázni mered?
Te hitvány templomegér . . . .
No megállj! majd megkalapállak.“

S úgy megütötte
Öklének buzogányával
A fondor lelkületű egyházfinak orrát,
Hogy vére kibuggyant.
Erre Harangláb
Ügyesen leütötte fejérül a kucsmát,
Megkapta hajának fürtözetét,
S oly istenesen kezdette cibálni,
Mint a harang-kötelet.

Ez iszonyú látvány
Megragadá gyöngéd idegét
A szemérmetes Erzsóknak,
S a szegényke
Ájulat örvényébe bukott.
Bagarja, a béke barátja,
Fölemelte szelíden,
S ápolva tevé őt
Az ágy párnái közé.

Élettelenűl feküvék ott.
Mint a lepuskázott vadlúd
A tó közepén. —
De most jön a haddelhadd!

Amidőn a vitéz Csepü Palkó,
A tiszteletes két pej csikajának
Jó kedvű abrakolója,
Látá, hogy komolyabb kezd lenni
A dolog fordúlata:
Fejenagynál terme serényen,
S magát frígyestársának ajánlá.
Őt kedves kötelek csatolák
A széles tenyerű Fejenagyhoz:
Nála tanúlá tudnillik
A kovács-mesterséget
Valami két hétig. —
Hanem akkor eleblábolt,
Mert nem volt hajlama a mesterséghez.
Vakarta inkább a lovat,
Semmint patkolta.
De azért kedveltje maradt
A széles tenyerű Fejenagy,
S neki most is „mester uram“ volt.

„Mester uram!“
Kurjanta vitéz Csepü Palkó,
A tiszteletes két pej csikajának
Jó kedvű abrakolója;
„Ne féljen semmit, mester uram,
Itt vagyok én is.“
S ezzel neki ugrék
A fondor lelkületű egyházfinak,
Hátán termett, s kezdte püfölni.

Nem birta Harangláb
Csepü Palkónak terhét,
És összerogyott,
De véle rogyott
A helység kalapácsa is,
Mivel üstöke mindig
Marka között volt még.
Nagyszerü volt ez esés;
Igy hullnak alá a kövek
A romladozó várak tetejéről
A völgy mélységébe.
A tusázókhoz több forró vérü legény
Csatlakozék,
Két pártra szakadva.
S lett rúgás, harapás,
Fej-betörés, vérontás és a többi.

A leányzók pedig elvonulának
A kocsmateremből,
Mint elvonul a napnak sugara,
Ha zivatar támad.
S elkotródott a lyányok után
A béke barátja Bagarja.

NEGYEDIK ÉNEK

Merre, Bagarja uram,
Test-épületének
Élő oszlopain,
Ó merre szalad kend
Gyors szaladással,
Mint a kugli-golyóbis?
Hát férfihoz illik

Megfutamodni a harci veszélytől?
Lemondani a csatabajnak
Hősi jutalmáról,
A dicsőség tölgykoszorújáról?

Ne kárhoztassuk a jámbort!
A gondviselésnek
Választott embere ő,
Ki elhárítani termett
A végpusztulást falujáról.
Avvagy ha nem ekképen cselekednék,
Mért híná őt a világ
A béke barátjának?

Ő e nevezetnek megfelelőleg
Intézé tette irányát,
S könnyü inakkal iramlott
Az öregbírói lakáshoz,
Amelynek előtte
Méltóságosan állott
A kaloda.

Bagarja, a béke barátja,
Alva találta
A kevés szavu bírót,
A bölcs aggastyánt.
Ottan feküvék ez
Testének egész hosszában
A pamlagon . . . .
Azaz a fapadon.
Párnáúl ködmöne szolgált,
Az öregebbik,
Mert az ujat kimélnie kellett. —
Bagarja uram

Megdöfte az oldalbordáját,
Hogy az álom sűrü ködét
Szétoszlassa szeméről.
De korán sem volt ez
Oly könnyű munka, minőnek
Első látásra talán
Gondolja az ember.
Soká bajlódék véle Bagarja,
Míg fölnyílt az egyik szeme nagynehezen,
S lelki nyugodtsággal kérdezte:

„Mi baj?“

„Baj van, bíró uram, és nagy baj!
Csak talpra, de gyorsan.
Ha azt nem akarja,
Hogy vége legyen helységünknek,
Vége örökre!
Kiütött a háboru, és dúl.
A szemérmetes Erzsók
Csapszéke lőn a csatatér.
Az egész falu népe
Egymást kaszabolja,
Hogy nézni iszony.
Potyognak az emberek,
Mint a legyek őszi időben.
A föld a kifutott vértől
Olyan, mint a vörös posztó.
Az enyészet gyászlobogója
Leng a szomorú csatatéren.
Tápászkodjék föl, bíró uram,
És menjünk szaporán!
Mert csak bíró uram az,

Ki követ gördíteni képes
A rohanó romlásnak elébe.“

Így végzé a csata festését
A béke barátja Bagarja.
A kevés szavu bíró,
A bölcs aggastyán,
Fölnyitva szemének másodikát is,
E kérdést látá szükségesnek:
„Hát menjünk?“

„Pedig tüstént!“ volt a felelet.

„Nem bánom,“ szóla szokott nyugalommal
A bölcs aggastyán.
S miután uj ködmöne rajt volt,
És botja kezében:
Utnak eredtek. —
Szomszéd volt a kevés szavu bíróhoz
A hívatalában pontos kis-bíró.
Beszóltanak ehhez az ablakon által,
És mondták: jőne velök.
S szót fogadott a hívatalában
Pontos kis-bíró,
Bár nem nagy örömmel,
Mert legszebb kedvtöltésében zavarák:
Épen feleségét verte.
Mikor a kántorlak elébe jutottak,
Az amazon természetü Márta
Szomszédnéjával
Akkor végzette pörét,
Mely onnan eredt,
Hogy a rosz lelkű szomszédné
Egy tyúkját agyonütötte,

Mert ez mindig az ő csirkéi közé járt,
S elette előlök az árpát.

Képzelni lehet,
Hogy mekkora lett dühödése,
Az amazon-természetü Mártának
Hallatlan kára miatt;
De azt már képzelni lehetlen,
Hogy mekkora lett dühödése,
Amidőn a béke barátja
Tudtára adá férjének csínját.
Szólni akart,
De a szó elakadt a gégéjén.
Szeme vérszinü lett
S arcúlata kék,
És reszkete minden tagja,
Valamint a kocsonya.
Szétnézett vizsga tekintettel,
Mellette hevert egy seprő-nyél,
Azt felragadá,
S bőszülve kiálta: „Utánam!"

Amidőn a kevés szavu bíró,
A béke barátja Bagarja,
A hívatalában pontos kis-bíró
S az amazon-természetü Márta
Elértenek a csatahelyre:
Iszonyú vala a látvány látása,
Amelyet láttak.
A harc járta javában.
A béke barátja Bagarja
Nem füllentett, mikor azt mondá
A kevés szavu bírónak,
Hogy az enyészet gyászlobogója

Leng a szomorú csatatéren
Ugy volt egy betüig!
A kemence — ahonnan
A kancsal hegedűs,
A félszemü cimbalmos
S a bőgő sánta huzója
Az ifjuságot táncra vidítá
Hurjai bájos pengésével, —
A kemence lezúzva
Ugy mered a levegőbe,
Mint valami sziklai vár
A tatárjárásnak utána.
Tört asztalnak s tört poharaknak
Romjai lepték
A véráztatta szobát,
S a vérnek közepette
Búsongva tünődött
Egy leharapott fül.

Az amazon-természetü Márta
Hős elszántsággal törte magát át
A vívó tömegen,
Mígnem férjére talált,
Ki egy szögletbe vonultan,
Kínjában most is nyögve, kucorgott.

Ó Hamlet! mi volt ijedésed,
Mikoron megláttad atyád lelkét,
Ahhoz képest, amint megijedt
A helybeli lágyszivü kántor
Feleségének látásán!
Egy fél-ép asztal alá bújt,
S kezeit könyörögve kinyujtá
Az amazon-természetü Mártához.

De ez nem könyörült.
Megfogta egyik lábszárát,
S kihúzta az asztal alól,
És addig döngette, amíg csak
A seprő-nyélben tartott,
Aztán ott ragadá meg haját,
Ahol legjobban fáj,
És elhurcolta magával,
Mint a zsidó a lóbőrt:
S ekkép vigasztalta: „Jerünk csak,
Itt a világ szemeláttán
Nem akarlak csúffá tenni . . . . de otthon
Majd megkapod a magadét!“
S miután ura volt mindenha szavának
Az amazon-természetü Márta:
Hinni lehet, hogy most sem szegte meg azt.

Az alatt a kevés szavu bíró,
A bölcs aggastyán
Nem ékesszólásánál,
De tekintélyénél fogva
Lecsillapitá a harcnak fergetegét.
A vérontásnak idője lejárt.
Meghunyászkodtak a küzdők,
Mint a marakodó ebek,
Amikor gazdájok előjön,
S rájok bőgi: „Kimenj!“
A háboru közkatonái
Elsompolyodának.
A fondor lelkületű egyházfi
S a helység kalapácsa
Bírói parancsra előállt,
S mindkettő fölterjesztette ügyét.
A kevés szavu bíró,

A bölcs aggastyán,
Megdorgálta keményen
A fondor lelkületű egyházfit; —
S a helység kalapácsát,
Mint kezdőjét a csatának,
A hívatalában
Pontos kis-bíró által
Kalodába csukatta.

Ott nyögi most fájdalmát hősünk
A kalodában,
S csak azzal vígasztalja magát,
Ha elleneit megverte vitézűl,
S ha innen az isten megszabadítja,
Megkéri azonnal
A szemérmetes Erzsókot.

* * *

Te pedig, lantomnak húrja, pihenj!
Nagy volt a munka, s bevégzéd
Emberül e munkát.

Én is pihenek
Babéraimon,
Miket a hírnek mezején
Borzas főmre kaszáltam.

Mostan akár ma megássa
Gödrömet a sírásó:
Bánom is én;
Azért élni fogok,
Míg a világnak
Szappanbuboréka
Szét nem pattan.

Pislogni fog a hír mécse síromnak
Koszorús halmán,
Mint éjjel a macska szeme.

Eljő az irígység
Letépni babéraimat . . . . de hiába!
Nem fogja elérni!
Magasan függendnek azok,
Mint Zöld Marci.

S ha sötét zsákjába dugand
A feledés:
Fölhasogatja sötét zsákját
A halhatatlanságnak fényes borotvája.

BOLOND ISTÓK

„Jön biz a, tagadhatatlan,
Mingyárt itt lesz a hátam megett,
S mily haragos! soh' se láttam
Ilyen gyilkos szemeket.

Korbácsolja lovait,
S a gyeplőt közéjök vágta,
Ugy jön egyenest nekem
Sebesen, ló halálába.

Hallj' az úr,
Legyen annyi embersége,
Hagyjon békét énnekem.
Menjen félre pokol fenekébe.

Hisz elég nagy ez a puszta,
Megférünk egymás mellett is könnyen,
Mért törnénk tehát egymásra?
Egyik jobbra, másik balra menjen.

És ha épen úgy kivánja,
Hát meg is süvegelem,
Csak térjen ki az utamból,
Csak hagyjon békét nékem."

Igy beszél a jámbor ifju
A záporhoz, mely utána nyargal,
De biz ez nem fordul el, hanem
Utoléri, s dől rá vad haraggal.

És az ifju?
Ott helyben megáll merően,
Mint Caesar, midőn meglátta
A gyilkot Brutus kezében,

S köpenyét, mint Caesar,
Rá voná a képire . . .
Azaz hogy rá vonta volna,
Ha lett volna köpenye.

De azért, mint akinek nyakában
Egy pár bunda s köpönyeg,
Oly nyugodtan áll, s ezt mondja
Kimondhatatlan egykedvüleg:

„Jó; ha nem hallgatsz rám,
Üssön a mennykő beléd.
Majd meglátom, melyikünk
Unja meg elébb.

Istenemre, én vagyok tán
A világon a legjobb keresztyén,
Mert biz annyiszor még senki sem
Keresztelkedett meg, mint én.

Mennyit, mennyit mos a zápor engem!
Hanem hiszen szerecsent mos,
Mert biz én amilyen
Egykoron valék, olyan vagyok most.

Leáztathat rólam
Az eső minden ruhát,
De nem áztathat le egyet, a
Filosofiát.

Az már aztán a szabó,
Aki ezt a ruhát varrja;
S milyen olcsó! ingyen kapni,
S még is milyen kevés hordja.“

Igy elmélkedék az ifju ember,
S erre oly jóízűt kacagott,
Hogy a zápor megbosszankodott rá,
S még kegyetlenebbűl szakadott.

De az ifju győzte türelemmel,
Állt vidáman és nyugodtan;
Gondolá, hogy zúgolódni
Teljesen méltóságán alul van.

Végre is a mérges felhő
Szégyent vallva távozék,
S szivárványos lett — talán az
Ifju kedvétől — az ég.

„Szép szivárvány!“ szólt a vándor,
„Mint életem, olyan tarka,
S olyan fényes, mint jövendőm
S mint a paradicsommadár farka;

Szép szivárvány, szép diadalív
A verőfény tiszteletire,
Hogy a vészen, a felhőkön
Győzelmet nyere;

Szép szivárvány, messze vagy te tőlem,
Jaj de messzebb még a város,
A nap vége pedig már közel,
És az út irtóztatóan sáros.

Én ugyan próféta nem vagyok,
Hanem annyit merek jóslani,
Hogy ma nem gyönyörködhetnek már
Bennem a város leányai.

Sajnálom szegényeket,
De hiába, nem tehetek róla . . .
Hogyha mégis szállni tudnék,
Mint amottan az a gólya.

Mit csináljak hát?
Ha az éjet itt kinn töltöm,
Gyönyörű mulatságocska lesz,
Nedves háttal sáros földön . . .

Bár Bolond Istóknak hínak,
Ily bolond csak nem leszek —
Mit tünődöm? amott egy tanya,
Bemegyek.

Zsiványfészek is lehet
Barátságos alakjára nézve,
De nincs annak félelem szivében,
Akinek még bányában a pénze.

És a kémény füstölög,
Ergó tűz van a konyhán,
Ergó megmelegszem, sőt még
Vacsorálok is talán.

Mily szerencse, milý boldogság,
Hogy tanultam logikát,
Most ezt föl sem érném ésszel . . .
Éljenek az iskolák!“

Ez komor tanya,
Ahová az ifju mégyen,
Mélyen benn a
Puszta közepében.

Félig ép,
Félig rom;
Ház-e vagy
Sírhalom?

Mint az árva gyermekek
Anyjok sírhalmánál,
Egy pár vad fa körülötte
Olyan szomorún áll.

És pedig nagy épület,
Nem paraszt kőmíves rakta,
Drága mű,
Csakhogy az enyészet lába rajta.

Oldaláról hull a vakolat,
Kopott zsaluk lógnak lefelé,
Mint helyökből kifeszíté
Egyik-másik kósza szél.

Az ajtó előtt egy
Életúnt komondor,
Ellenséget s jóbarátot
Egyaránt megmormol.

Hátul a cselédház, oldalánál
Egy öreg mogorva béres lézeng;
Dolgoznék, ha dolgoznék,
Balta és járomszög a kezében.

Minden oly bús,
Oly kedvetlen,
Mintha egy világnak
Átka volna itten.

Gondolá is fiatal barátunk,
Hogy elért e tanya közelébe
„A tatárjárásnak itt talán még
Mostanában volt csak vége.

De ha benn még mostan is Timurlán,
Dzsengizkhán s az egész Tatárország,
Még ugy is belépek; lábamat
Vissza még ez urak sem riasztják.“

S a küszöbre
És belépett,
S láta egy vénséges
Asszonyképet.

A parazsat túrta
Csiptető vasával . . .
Szólt az ifju hozzá
Elragadtatással:

„Jó estét magának
Szerelem galambja,
Ifjuság rózsája,
Nagyanyám nagyanyja! . . .“

De az érdemes hölgy közbevágott,
A beszédnek végét el nem várva:
„Mit keres kend? Isten hírivel
Menjen arrébb, ez nem csárda.

Majd biz itt minden sehonnait
Befogadni, hát hogy is ne!
Kivált ilyen tájban,
Mikor itt van már az este.“

„Ejh, babám,“ felelt a vándor,
„Hisz nem ment el az eszem,
Hogy beüssem orrom ilyen helyre,
Ha el nem esteledem.

Ép azért, mert este van . . .“
De szavát el nem végezheté,
Nagy csetepatával küldte
Őt az asszony kifelé.

Ő nem tágitott. „Ki itt az úr?“
Kérdezé,
„Véle szólok; vigyük az ügyet
Ő elé.“

„Itt az úr, mi a baj?“
Szólt egy tompa hang,
Mintha szólna tenger
Fenekén harang.

Hófejér aggastyán volt az úr,
Hófejér bajusszal és szakállal,
Homlokán kevés haj, sok redő,
Úgy állt ottan komoly méltósággal.

Úgy állt ott merően,
Mint egy sírkereszt,
Melyet tél-időben
Tiszta hó fedez.

Úgy állt, mint egy egész temető,
Melyben oly sok, oly sok a halott,
S látható volt jól, hogy az öröm van
Legrégebben eltemetve ott.

És az ifju lelke a pajkosság
Tarka köntösét rögtön letette,
S szólt illendő szerénységgel
S tisztelettel közeledve:

„Jó uram, bocsánat!
Útazó vagyok;
Még ugyan nem fagytam meg, de
Nem is izzadok.

Nagyon utolért a zápor,
Át találtam ázni egy kicsit,
Engedelmeddel fölmelegenném
S megszárítnám a ruhámat itt.

S ha jóságodból ezen kivűl
Még maradna egy darabka hátra,
Azt csak arra használnám, hogy
Megmaradnék itten éjszakára.“

„Jól van,“ volt a kurta válasz,
S ezzel befordult az agg.
Kurta volt a válasz, ámde több
Nem kellett az ifjunak.

Fönn termett a tűzhelyen,
A láng mellé guggolt szépen,
S űlt kevélyen és vidáman,
Mintha űlne egy királyi széken.

„Most nekem áll a világ!„
Ekképen gondolkodék,
„Tudtam, így lesz, és azt is tudom,
Hogy vacsorám is lesz még."

Ezt gondolta, s összevissza
Gondolt minden tarkabarkát,
És miért ne gondolt volna?
Hisz Bolond Istóknak híták.

Ami volt és ami lesz,
Ami nem volt s nem leszen,
Minden, minden
Megfordult a fejiben.

S amit ő magában gondolt,
Ki is szokta mondani;
No hiszen a vén anyónak
Volt mit hallani!

Három vendégoldalas szekér
Sem bírná el, annyit fecsegett ott
S olyakat, hogy rajtok az anyó is
Néha még — uram bocsá'! — mosoly-
[gott.
Hejh pedig ezt vajmi régen,
Régen nem tevé már,
Szinte csikorgott belé a szája,
Mint a megrozsdásodott zár.

De hogy minden mértéken fölül
Hosszu ne legyek:
Mint az ifju jóslá, meghivá őt
Vacsorára az öreg.

„Ejnye, ejnye," gondolá az,
Másod ízben rakva meg a tányért,
„Ez a Matuzsálemína
Hogy kitett magáért!

Hiszen ez királyi vacsora:
Kár, hogy ilyen búsan költjük el . . .
Megszólítom az öreg urat,
Ha felel, ha nem felel.

„Jó uram, tisztelt úr,
Ételed jó, de egy híja van.
Az az egy a híja, hogy
Nagyon sótalan.

Nem ezt a sót értem . . . mással
Szoktam sózni én az ételt:
Mulatással,
Víg beszéddel.

A halak is kacagnának rajtunk,
Ekkép látva minket . . .
Avvagy siralomházban vagyunk tán,
S holnap már kivisznek?

Fél halál a hallgatás,
Tőle szinte félek én;
Ha te restelesz beszélni,
Majd beszélek én.

Történet, földmívelés, müvészet,
Csillagászat, természettan,
Költészet, jogtudomány, kuruzslás . . .
Mind, mind, mind a fejemben van.

Ismerős előttem
Éjszak, dél, kelet, nyugat,
Jártam fényes palotákban
És rongyos kunyhók alatt.

Mondd, miről beszéljek?"
És az agg (inkább szemeivel,
Mint hangjával) ekkép válaszolt:
„Engemet már mi sem érdekel."

„Ó, uram, ne mondd ezt," szólt az ifju,
„Isten ellen vétkezel vele . . .
Elzárkozni e dicső világtól,
Amely széppel, jóval úgy tele!"

„Tele széppel, jóval," mormogá az
Aggastyán fejét megrázva,
„Tele széppel, jóval, meglehet, de
Legfölebb csak néhányak számára.

Majd ha hetven, nyolcvan év keservét
Hordod szíveden,
S közte még csak egy hervadt virág,
Egy szép emlék sem leszen.

Majd ha dőlni készül élted fája,
S azt sem mondhatod,
Hogy ágán a boldogság-madár
Egyszer nyugvék, egy dalt csattogott.

Hanem a kínszenvedések függtek
Rajta, mint akasztott emberek:
Akkor mondd meg, milyen a világ,
Akkor mond meg, fiatal gyerek.

Tél vala már ifjuságom,
Hát öregkoromnak,
Hát ennek még
Milyen nevet adjak?

Szerettem; szerelmem angyal volt,
Ott fönn született az égben,
S gyalázat sarával megdobálva,
Halt meg itt lenn, a földön, szeméten.

Hogy virágtalan volt tavaszom,
Kétségemnek rémeit legyőzve,
Jó reménnyel néztem a kalászos
Nyár elé és a gyümölcsös őszbe.

Eljött s elment mind a kettő,
És mi hasznom benne?
Hogyha mindent elbeszélnék,
Szíved megrepedne.

Hosszu fájdalom rövid tartalma:
Sírban két jó gyermekem,
Még egy él, és ez rossz ember
És irántam idegen.

Elhagyám, s már nem láttam sem őt, sem
A világot tíz esztendő óta,
És ezóta nincs egyéb érzelmem,
Mint bevágyni, be a koporsóba.

Én bevégzém számadásom
Az élettel,
Mit akarhat még velem, hogy
Nem ereszt el?

Kiivott már mindent, bennem
Semmi nem maradt,
Mért nem dobja hát el már az
Üres poharat?

Átkozott légy, élet,
Légy elátkozott,
Aki rabszolgádat
Ekkép kínozod!

Átkos, átkos a világon minden,
Egy van csak, mi áldást érdemel:
Az az egy kicsiny gödör, hová az
Élet minket nem kisérhet el.

Milyen áldás ott lenn porladozni,
Elfeledni, hogy valánk,
Hogy ama nagy kínpadon szenvedtünk,
Amelynek neve világ!“

Itt megállott a sok évnek
És sok búnak embere,
És az ifjú szót emelni
Csak hosszú szünet multán mere:

„Szent előttem minden fájdalom,
Kettősen szent az öreg szivé...
Nem akarlak bántani; bocsáss meg,
Ha beszédem lelked sértené.

Jó uram, te vétkezél,
Tűrd tehát a büntetést,
Mely ha nagy, azért az, mert
Bűnöd is nagy: a kétségb'esés.

Ez a bűnök koronája,
Minthogy ez nem más,
Mint a legsötétebb
Istentagadás.

A kétségb'esés pokoli hang,
Amely fölkiált az égre:
Nincs tebenned isten, akinek
Gondja volna az emberiségre.

S méltó rá bizonnyal,
Aki ezt kimondja,
Róla, hogy kezét a
Jó isten levonja;

Mert van a világnak atyja,
Van egy hű gondviselője,
Minden ember megláthatja,
Aki el nem fordul tőle.

Csak ne légyünk türelmetlenek!
Néki sok a gyermeke,
Ne kivánjuk, hogy minket tegyen
Mindeneknek elibe.

Itt a törvény: „várj sorodra,"
És nem vársz hiába;
Mint a nap a föld körül, úgy
Vándorol jósága,

S nincsen, akit elkerülne,
Ha ma nem jött, eljön holnap...
Míg az ember boldog nem volt,
Addig meg nem halhat.

S a boldogság soh' sem késő,
És ez oly bűvszer, mitül
— Essék csak egy csepp beléje —
Egy tenger megédesül."

Még soká beszélt az ifju,
És az agg mindig jobban figyelt,
S ugy szivá be lelke e beszédet,
Mint a gyermek az anyatejet.

És midőn elhallgatott az,
Álmélkodva kérdezé az agg:
„Hol tanultad ezeket?
Ki vagy, ifju, hogy hinak?"

Az pedig a komolyságot
Már nagyon megunta,
S válaszát vidáman, pajkosan
Ilyeténkép mondta:

„Hol tanultam ezeket?
Egy bagoly beszélte,
Amidőn egy vészes éjjel
Egy odúban háltam véle.

Ki vagyok? sehonnai,
Se országom, se hazám,
Valamely vándormadár
Lehetett az ősapám.

Járok-kelek a világban,
Ma itt vagyok, holnap ott,
És akinek tetszik, annak
Emelek csak kalapot.

Minél többet éhezem és fázom,
Annál több az örömem,
Mert annál szebb lesz jövendőm,
Minél rútabb jelenem.

S hogy hínak? biz én már jóformán
Elfeledtem igaz nevemet,
Azt tudom csak, hogy most a világ
Bolond Istóknak hí engemet."

Másnap reggel Bolond Istók
Fölvevé kis batyuját,
Oda állt a vén gazdához
És elmondá búcsuját:

„Isten hozzád, jó öreg, ha egykor
Boldog léssz, gondolj reám,
Jussak akkor az eszedbe, aki
Boldogságodat megjósolám."

Megfogá kezét a
Remegő aggastyán,
S szóla, s egy nehéz könny
Pergett végig arcán:

„Isten hozzád, ifju ember,
Akitől én... aki bennem...
Aki nékem... látod, látod,
Hogyan kell a szót keresnem.

Isten hozzád... vagy nem,
Mondok valamit:
Ne bucsúzzunk még el,
Maradj vélem itt.

Maradj itt, míg meg nem únod
E tanyát,
És ha tetszik, maradj itt az
Élten át.

Mondd el, amit tegnap mondtál,
Mondd még százszor el nekem,
Olyan jól esik azt hallanom,
S végre majd el is hiszem.

Úgy-e itt maradsz, barátom?"
Szólt az ifjú: „Maradok;
Kötelességem maradni,
Ha már így van a dolog.

Az olyan beszédben
Ha kedved telik,
Elbeszélek én, ne félj, akár
Száz esztendeig..."

Kinn azonban zaj van,
Kocsi érkezett;
Kocsi itt, e pusztán!
Vajon ki lehet?

„Nem szabad bejőni senkinek!"
Igy kiálta ki az agg...
„Én nekem sem, nagyapám?"
Szól kivűl egy édes női hang.

És kinyílt az ajtó,
És bejött a lyány,
Oly fiatal, oly szép
És oly halovány!

S rá borult a bámuló öregre,
Könnye, csókja égeté két arcát,
S így önté ki
Lelke harcát:

„Unokád függ rajtad, nagyapám,
Ugy ölellek át, mint a keresztet,
Áhitattal és reménnyel... hangom
Fájdalomtól és örömtől reszket.

Jöttem hozzád ótalmat keresni,
Hol találnám azt, ha nálad nem?
Jaj, hogy erre rászorultam, s százszor
Jaj, hogy apám az én ellenem!

Tőle futok, védj meg ellenében;
Szívtelenül férjhez menni készt,
Van-e annak, van-e annak szíve,
Ki egy szívet összetörni kész?

Kérelem s könny, mind hiába volt,
Kőszoborra hulltak könnyeim...
Ó, ha itt is ugy járok, mint ottan,
Lesz-e több ily sors, mint az enyim?

Értem, értem, mit jelent e
Szemrehányás szemeidben,
Ugy-e azt, hogy az utósó
Szükségből vagyok csak itten?

Ne itélj meg, százszor jöttem volna,
S apám tiltá, hogy ne jőjek el,
Ő mondá, hogy senkit sem szeretsz te...
Ah, hogy őt mindig vádolnom kell!

Csakhogy itt vagyok végtére,
El sem hagylak már ezentul,
Hogyha csak te
Ki nem kergetsz hajlékodbul."

Mennyit nem akart felelni
E beszédre az aggastyán,
És, egy szó kevés, de annyi
Sem jöhetett ki az ajkán.

Könnyhullása, zokogása
Volt a felelet,
És hogy édes könnyeket sír,
Látni lehetett.

Mint két árvíz, amely
Összejő,
Összefolyt fölötte
Múlt s jövő,

És e tenger őt örök
Elnyeléssel fenyegette,
Vagy ha életét nem is, de
Elméjét nagyon féltette.

Végre is csak tört eszméket monda:
„Van tehát, ki engem is szeret,
Mintha feketedni érzeném
Ezeket a fejér fürtöket!

Mily kicsiny volt, hogy utószor láttam...
Milyen szépen néz reám...
Ifju ember, hol vagy? nézz ide,
Ez az én kis unokám!

Ifju ember, addsza kezedet,
Mert hiszen te mondtad:
Míg az ember boldog nem volt,
Addig meg nem halhat.

Ő hozzám jött, volt bizalma bennem...
Többé már el sem hagy...
Védni foglak isten, ember ellen,
Kis unokám, ne félj, jó helyen vagy."

És ki tudja, még mit
Össze nem beszélt,
Összevisszahányva
Végét, elejét.

Kinn azonban ujra zaj van,
A leányért apja jött,
De kilép az agg s reá dörg:
„Át ne lépd e küszöböt,

Nem szentségtelen lábnak való ez,
A tied szentségtelen...
Vagy jer, azt megteheted: taszíts el
És gázolj keresztűl testemen.

Lyányod itt van... lyányod?
Többé nem tiéd,
Mért is volna? őt ugy is csak
Veszni kényszeríteněd.

Megtagadtad egykoron apádat,
Megtagad most téged gyermeked...
Él az isten s őrizi törvényét,
Őrködik az igazság felett.

Meg nem átkozlak, de
Meg sem áldalak...
Menj el ugy, hogy többé
Ne is lássalak."

És a fiú nem mert közeledni,
Összezúzva távozék,
Apja keményen, parancsolólag
Nyujtotta ki jobb kezét;

Úgy állt ott az aggastyán
Bús hideg fönségben,
Mint a jégnek oszlopa
Éjszak tengerében.

Amidőn már messze járt fia,
Egy sohajt küldött utána,
Egy kebeltépő sohajt,
S beballagott hajlokába.

Odabenn nagy hallgatás lett,
Mélyen hallgatának.
Végre szólt az ifju vándor
Az öreg gazdának:

„Most, uram, már ugy hiszem, hogy
Én fölösleges vagyok,
Van már, aki majd vigasztal,
Aki földerítni fog.

Jó kedvemmel és vándorbotommal
Megyek én megint a magam útján...
Isten hozzád, öreg ember,
Isten hozzád, ifiú lyány."

Menne is, ha őt a gazda
Meg nem fogná,
S nyájas keménységgel így nem
Szólna hozzá:

„Az elébb maradni kértelek,
Mostan ezt parancsolom,
Láss boldogságomban is,
Hogyha láttad bánatom."

„Maradok, ha úgy kivánod,
Sőt, maradok örömest,"
Szólt az ifju, „de egy kikötéssel:
Én leszek a gazda, mindenes.

Lyány levén a háznál,
Rendnek is kell lennie,
És így bízni kell a kormányt
Ügyes ember kezire.

Én világlátott ember vagyok,
Meglásd, mit csinálok
E házból, mely most beillenék
Medve- és farkastanyának."

S hozzá látott a dologhoz,
A cselédség véle,
Lusta nép volt, hanem őket
Váltig ösztökélte.

Seprő, meszelő, sikárló,
Szappan, minden működék,
S harmad napra a tanyát már
Majd magok sem ismerék.

Minden tiszta, fényes, mint a
Katonaruhán a gomb,
Nincs sehol a régi rozsda,
Régi szenny és régi gond.

S ez, Bolond Istók öcsém,
Ez mind a te munkád,
Ember vagy, ember a lelked is,
Akárki mit mond rád.

Tudja ő jól, mit hogyan kell,
Hagyjátok csak őt magára,
Tudja azt is, hogy a szép lyány
Nem haragszik a virágra.

Annak hát az ő okáért
Hajnalonként kimegy a pusztába,
Összeszedi a sok szépen-nyíló
Vadvirágot s köti bokrétába,

És ezt a lyányka,
Hogyha felkel,
Ablakában látja
Minden reggel.

Reggelenként szép virágbokréta,
Nap hosszában tarka víg beszéd...
Hejh dicséri az öreg az ifju
Elméjét, a lyány pedig szivét!

És igy telnek, igy röpülnek
Órák és napok,
Sőt még ugy sem hazudok, ha
Mondok egy pár hónapot.

Hogy mult el, hogyan nem,
Azt nem tudja senki,
De hogy elmult szépen,
Nem tagadja senki.

S már akárhogyan húzzuk halasztjuk,
Végre is csak el kell mondani...
Szinte restelem leírni,
Olyan furcsa valami.

Nagyon egyszerű dolog különben:
A fiú fölszedte holmiját,
S a vándorbottal kezében
Az öreg elébe lép,

S szólt, azaz hogy szólott volna,
S nem tudott, csak szája mozgott,
Elfelejtett
Minden hangot.

De az öreg szó nélkül is
Általlátott szándokán,
Nem különben, aki ott állt
Más felől, a kis leány.

És egyszerre csak elkezdtek
Sírni mind a ketten,
S rá kezdte az ifju is, tán
Még keservesebben.

Ugy megsírtak, sírdogáltak,
Jobban sem kell,
Egyszer űlőhelyéből a
Gazda fölkel,

És hátáról a tarisznyát
Leveszi,
A leány meg kezéből a
Botot veszi ki.

És azóta nyugszik
A tarisznya s bot,
Bolond Istók többé
El nem távozott.

Nem volt bolond,
Hogy távozzék,
Onnan, ahol
Ugy szerették! — — —

Már kevés virág van a pusztában,
Mert az őszi szelek fújnak,
De vagyon még annyi, hogy elég lesz
Menyasszonyi koszorúnak. — — —

Amidőn a templomból mint
Feleség s férj jöttenek,
E szavaknál egyebet nem
Mondhatott a jó öreg:

„Gyermekeim, legyetek
Mindig ilyen boldogok...
Már én is tudom, mi a
Boldogság, meghalhatok.“

„Nem szabad meghalnod“, súgta a vő,
„Hátra van még valami:
Unokádnak gyermekit idővel,
Őket is meg kell még áldani!“ — — —

Évek jöttek, évek mentek,
Mindenik vetélkedett,
Melyik adjon a másiknál
Őnekik több örömet.

Most pedig ... elmondjam-e, ne mond-
Űzik a felhőket a szelek, [jam?
Nagy pelyhekben sűrün omlik a hó,
Hó a földön, éj a hó felett.

A pusztában csak egy fény világít,
A tanyának mécsvilága ez,
Boldogokra vetheti világát,
Ugy tetszik, hogy örömében rezg.

A tanyában, jó meleg szobában,
Pattogó, szikrázó tűz körűl
Az aggastyán, a férj, a menyecske
És egy pár kis pajkos gyermek űl.

A menyecske fon s dalol; nagyapja
S férje játszik a két fiuval. —
Kinn sűvít a tél viharja ... ott benn
Perg a rokka s vígan zeng a dal ... —

AZ APOSTOL

I.

Sötét a város, rá feküdt az éj,
Más tájakon kalandoz a hold,
S a csillagok behunyták
Arany szemeiket.
Olyan fekete a világ,
Mint a kibérlett lelkiismeret.

Egyetlen egy kicsiny fény
Csillámlik ott fönn a magasban
Bágyadtan s haldokolva,
Mint a beteg merengőnek szeme,
Mint a végső remény.

Padlásszobának halvány mécse az
Ki virraszt ott e mécs világa mellett?
Ki virraszt ott fönn a magasban?
Két testvér: a nyomor és az erény!

Nagy itt, nagy itten a nyomor,
Alig hogy elfér e kicsiny szobában.
Kicsiny szobácska, mint a fecskefészek,
S a fecskefészeknél nem díszesebb.
Kietlen puszta mind a négy fal,
Azaz hogy puszta volna, ha

Ki nem cifrázta volna a penész,
S csikosra nem festette volna az
Eső, mely a padláson át befoly....
Aláhuzódik az
Eső vastag nyoma,
Mint a gazdagok lakában
A csengetyűzsinór.
A lég olyan nyomasztó
A sóhajoktól s a penész szagától!
A nagy urak kutyái tán,
Amelyek jobb tanyához szoktanak,
Eldöglenének e helyen.

Fenyőfaágy, fenyőfaasztal,
Mely a zsibvásáron sem kelne el,
Az ágy lábánál egy vén szalmazsák
S az asztal mellett egy pár szalmaszék
S az ágy fejénél egy szú-ette láda,
Ez a szobának minden bútora.

Kik laknak itten?
A lámpa fáradt pislogása mellett
Küzd a homály és fény.... az alakok
Mint álomképek el vannak mosódva
S a félsötétben félig rémlenek.

A mécs világa csalja a szemet?
Vagy e födél alatt lakók mind
Oly halványak valóban,
Oly kisértetszerűek?
Szegény család, szegény család!

Az ágy fejénél űl a ládán
Csecsemőjével az anya.

Boldogtalan kis csecsemő!
Rekedt nyögéssel szíja, szívogatja
Anyjának száraz emlejét,
S hiába szíja.
Az asszony elgondolkodik,
S fájók lehetnek gondolatjai,
Mert mint megolvadt hó a házereszrül
Sürűn omolnak könnyei,
Omolnak végig arcán
A kisded orcájára le....
Vagy tán nem is gondolkodik,
Csak megszokásból, öntudatlanúl
Szakadnak a könnyek szeméből,
Mint a sziklából a patak?

Idősebb gyermeke,
Istennek hála, alszik
(Vagy csak alunni látszik?)
A fal mellett a nyoszolyán,
Mely födve durva lepedővel,
Amely alól kikandikál a szalma.
Aludj, kicsiny fiú, aludj,
S álmodj aszott kezedbe kenyeret,
S álmad királyi lesz!

Egy ifju férfi a családapa,
Az asztalnál sötét homlokkal ül....
Tán e homlokrul árad a ború,
Mely a szobát betölti?
E homlok egy egész könyv, amibe
A földnek minden gondja van beírva;
E homlok egy kép, melyre miljom élet
Inséges és fájdalma van lefestve.
De ott alatta a sötét homloknak

Két fényes szem lobog,
Mint két bolyongó üstökös,
Mely nem fél senkitől,
S melytől mindenki fél.
Tekintete
Mindig messzebb, mindig magasbra száll,
Mig elvesz ott a végtelenben,
Mint a felhők között a sas!

II.

Csendes kivűl a nagy világ,
Csendes belűl a kis szoba,
Csak néha sóhajt kinn az őszi szél,
Csak néha sóhajt ott benn az anya.

A kis fiú halkan fölűl az ágyon,
Falhoz támasztva bágyadt tagjait,
S rimánkodólag, mintha temető
Földéből jőne a hang, így susog:
„Apám ehetném!
Erőködöm, hogy elaludjam,
Erőködöm, de el nem alhatom;
Apám, az éhség fáj, adj kenyeret,
Vagy csak mutasd meg, az is jól esik."

„Várj holnapig, kedves kicsiny fiam,
Várj holnapig, holnap kapsz kenyeret,
Kakastejjel sütött fehér cipót."

„Inkább ma száraz barna kenyeret,
Mint holnap lágy fehér cipót, apám,
Mert holnapig meghalhatok,

Meg is halok, tudom....
Olyan sokáig nem jön az a holnap.
Mióta mondod azt a holnapot,
S mindig ma van, mindig csak éhezem!
Vajon ha meghalunk, apám,
Ha sírba tesznek, éhezünk-e ottan?"

„Nem gyermekem,
Ha meghalunk, többé nem éhezünk."

„Ugy én ohajtom a halált, apám.
Kérlek, szerezz nekem koporsót,
Egy kis fehér koporsót,
Olyan fehéret, mint anyámnak arca,
Vitess a temetőbe
És tégy a föld alá....
A holtak olyan boldogok,
Mert nem éheznek ők!"

Ki mondja ártatlannak
A gyermeket?
Hol a tőr, hol a kard, amely
Irtóztatóbb, gyötrelmesebb
Sebet vón képes ejteni,
Mint apja szívén ejtett
E gyermek ajaka?
Szegény apa!
Tartóztatá magát,
De könnye hirtelen kicsordult,
S ő arcához kapott
S azt megtörölte reszkető kezével,
Azt gondolá, hogy meghasadt szivéből
Feccsent reá a vér!

Ő panaszhoz nem szokott, de most
Kitört belőle ellenállhatatlanúl:
„Ó ég, isten! mi végre alkotál?
Miért nem hagytál ott a semmiségben,
Amelybe lelkem testem visszavágy?
Vagy embernek miért teremtél
És mért adál családot,
Ha már azt nem táplálhatom
Saját véremmel, mint a pelikán?....
De állj meg ajkamon, szó,
Az isten tudja, mit cselekszik,
Magas tervébe nem lát a vak ember,
S kérdőre vonnunk őtet nem szabad.
Rá külde a tengerre engem,
Lelkembe tette az iránytűt,
Amerre ez vezet, megyek. —
Nesze, fiam, nesze
E kis darab kenyér, egyél,
Edd jóizűn, ez a végső darab,
Holnapra szántam, s ha most megeszed,
A jó ég tudja, holnap mit eszel.“

Mohó örömmel
Kapott a kis fiú utána,
Az ágyra visszaguggolt,
S oly jóizűen falatozta
Az istenadta száraz kenyeret,
Hogy csillogott belé szeme,
Mint két szerelmes szentjánosbogár;
S midőn a végső falatot
Lenyelte, ráborult az álom,
Mint völgyre a napalkonyat köde,
S lehajtá a párnára kis fejét,

S aludt, és álmodott mosolygó arccal....
Vajon mit álmodott, miről?
Koporsóról-e vagy kenyérről?

Álomba sírdogálta
Magát az anya is,
A másik mellé tette kisdedét,
Karjával mind a kettőt átölelte
S a nyoszolyának szélén úgy aludt.

A férfi fölkelt asztalától,
Az ágyhoz lépdegélt lábujjhegyen,
Megállt előtte összefont karokkal,
És elgondolkodék:

„Végtére boldogok
Vagytok szeretteim!
Az életet nem érzitek,
Levette vállaitokról az álom
E nagy súlyt, mit napestig hordotok,
Szegény, szegény szeretteim.
Én istenem, hát jobban szereti
Az álom őket, mint én szeretem, hogy
Ez tészi őket boldogokká,
Amikké én nem tehetem?
De hisz mindegy, elég hogy boldogok...
Aludjatok, kedveseim,
Aludjatok, jó éjszakát!“

Megcsókolá a három alvót,
Szentháromságát családéletének,
Áldásadólag terjeszté föléjök
Kezét (hogy e kéz mást nem adhatott
Nekik, mint puszta áldást!)

S helyére visszaballagott,
Még egy szelíd tekintetet
Vetett a népes nyoszolyára,
Egy oly szelíd, édes tekintetet,
Melytől az alvók álmaikban
Rózsák és angyalok között mulattak,
Aztán kinézett ablakán,
Beléje nézett a sötétbe,
Nézett beléje oly merően, mintha
Azt föl akarta volna gyujtani
Éjszakfényével lángoló szemének.

III.

Hol járhat e virasztó férfi lelke?
Minő utat választott s kit keres?
Ott fönn bolyong azon magasban,
Hová csak őrültek s félistenek
Merészlenek s birnak fölszállani!

Ledobta a ház és nap gondjait, mint
Tojása héját a madár,
Kikelt s röpűl.
Az ember meghalt benne s él a polgár.
Ki a családé volt elébb,
Most a világé;
Ki három embert ölelt az imént,
Mos milliókat ölel át.

Ott fönn csattognak lelke szárnyai,
Honnét a föld olyan parányinak
Látszik, mint a megégett
Papír hamván a szikra.

Sebes röptében ahogy elsuhant
Egy-egy csillagnál, ez megreszketett
A gyertyalángként, melyre rá leheltek.

Röpült, röpült,
Miljom s miljom mérföldnyire
Van egyik égi test a másikától,
S azok mögötte még is
Oly hirtelen maradtak el,
Mint vágtató lovas mögött
Sürű erdőben a fák.

S midőn immár fölül volt
A csillagoknak milliárdjain.
Elért.... elért....
A mindenség végére tán?
Nem.... a mindenség közepére!
S ott volt előtte,
Ki kormányozza a világokat
Pillantatával,
Kinek valója fény,
S kinek szeméből minden szikra egy nap,
Mit földek s holdak forganak körül.

És szólt a lélek, az
Ős-szellem fényében fürödve,
Miként a hattyu fürdik
A tónak átlátszó vizében:
„Isten, légy üdvöz, légy imádva!
Fölszállott hozzád egyik porszemed, hogy
Előtted leboruljon,
S elmondja: hű fiad vagyok, atyám!
Kemény pályára útasítál,
De én nem zúgolódom,

Sőt áldalak, mert azt mutatja ez, hogy
Szeretsz, hogy én választottad vagyok.
A föld lakói elfajultanak,
Eltértek tőled, rabszolgák levének....
Rabszolgaság, ez a bűnök szülője,
A többi ennek apró gyermeke.
Ember hajol meg emberek előtt!
Ki embertársának fejet hajt,
Az, isten, tégedet csufol!
Meg vagy csufolva, isten, ott a földön,
De ez örökké nem maradhat így,
Dicsőségednek helyreállni kell.
Egy éltet adtál én nekem, atyám,
S én azt szolgálatodra szentelem.
Mi lesz a díj? vagy lesz-e díjam,
Nem kérdezem;
A legrosszabb szolga is kész
Fáradni, hogyha megfizetnek érte.
Én díjkivánat, díj reménye nélkül
Fáradtam eddig, s fáradok tovább is.
De lesz jutalmam, s nagy jutalmam lesz
Azt látni majd, hogy embertársaim
Rabokból ujra emberek levének,
Mert én őket, bár vétkesek,
Vétkökben is fölötte szeretem.
Adj, isten, adj fényt és erőt nekem,
Hogy munkálhassak embertársimért!"

Igy szólt a lélek,
És visszaszállott a nagy égből.
A földre a kicsiny szobába,
Hol elzsibbadva várta őt a test.

A férfiú fölrezzene,
Hideg futott át tagjain,
Veríték folyt le homlokán....
Nem tudta, ébren volt-e eddig,
Vagy álmodott?....
Ébren volt, mert elálmosodni kezdett,
Nehéz pilláin űlt az álom.
Fölszedte fáradt tagjait,
És vánszorogva vitte
A földön fekvő szalmazsákra.

Ki fönn az égben járt imént,
Ottan hever most durva szalmazsákon!
Mig a világ hóhérai
Selyempárnákon nyugszanak,
Ő, a világnak jóltevője,
Darócon hentereg.

De íme végsőt lobban a mécs,
Kialszik bágyadt élete,
S kivűl az éj mindegyre oszlik
Mint a tovább-tovább adott titok,
S a hajnal, a vidám kertészleány,
Rózsákat szór a ház kis ablakára
S rideg falára a szobának,
S a fölkelő nap legelső sugára
Az alvó férfi homlokára száll.
Miként egy arany koszorú, miként egy
Fényes meleg csók isten ajakárul!

IV.

Ki vagy, csodálatos teremtmény,
Ki vagy te, férfiú?
Lelked ruhája
Csillagsugárból szőtt fényes palást,
És testedet
Kopott rongyok fedik.
Családod éhes, éhes vagy magad,
S vasárnapod van,
Ha lágy kenyér kerűl véletlenűl
Abrosz nélkűli asztalodra,
S mit a tiéidnek s magadnak
Nem bírsz megszerzeni,
A nagy világot
Törekszel boldogítani.
Az égbe van szabad bejáratod,
S ha úri ház előtt kopognál,
Az ajtót bézárnák előtted;
Az istennel társalkodol,
S ha nagyurat szólítanál meg,
Nem állna szóba véled.
Az embereknek
Egy része szent apostolnak nevez,
A másik rész pedig
Szentségtelen gonosztevőnek.
Ki vagy? kitől van származásod?
Büszkén neveznek-e szülőid
Fioknak, vagy szégyenre gyúlad arcok
Nevednek hallatára?
Min születél? ponyván vagy bársonyon?

Elmondjam a történetet,
E férfi életét?
Elmondom azt.... ha festeném,
Ugy festeném le, mint egy patakot,
Mely ismeretlen sziklából fakad, mely
Sötét szűk völgyön tör keresztül,
Hol károgó hollók tanyáznak,
Minden nyomon egy kőbe botlik,
S örök fájdalmat nyögnek habjai.

V.

Az óra nyelve éjfélt hirdetett.
Kegyetlen téli éj vala,
A téli éjszakák két zsarnoka
Uralkodott:
A hideg és sötétség.
Födél alatt volt a világ,
Ki is kisértené az istent
Ilyenkor szabad ég alatt?

Az utcák, melyeken nem régiben
Tolongva járt az embersokaság,
Üres-puszták voltak, mint a meder,
Melyből kiszárad a folyó.... a
Népetlen utcákon csak egy
Őrült bolyongott,
A fergeteg.
Nyargalt az utcákon keresztül,
Mikéntha ördög ülne hátán,
És lángsarkantyút verne oldalába.
A háztetőkre ugrott fel dühében,
És besüvített a kéményeken.

Tovább rohant s teli torokkal
Ordítozott belé a
Vak éj siket fülébe.
Aztán a fellegekbe markolt,
Rongyokra tépte éles körmivel,
S reszkettek a megrémült csillagok,
S a felhődarabok között
Idébb-odább hömpölyge a hold,
Mint a holt ember a hullámokon,
Egy pillantás alatt
Lélekzetével ismét
A felhőket tömegbe fujta,
És a magasból lecsapott a földre,
Mint prédájára a rablómadár,
Egy ablak tábláját ragadta meg,
Megrázta és sarkábul kifeszíté,
S midőn mély álmokból a bentlakók
Sikoltva fölriadtak,
Elvágtatott ő rémesen kacagva.

Népetlen a város.... ki járna ily
Időben kinn?.... és mégis, mégis ott egy
Élő alak.... vagy kísértet talán?
Járása olyan kísértetszerű.
Erróbb jön, errébb, már látszik, hogy asz-
De a sötétség titka, hogy [szony,
Koldúsnő-e vagy úri hölgy?
Körűltekint leselkedőleg,
Amott a bérkocsit pillantja meg,
Tolvajléptekkel hozzá sompolyog,
A kocsis alszik a bakon,
Halkan kinyitj' a hintó ajtaját,
És lop talán? ellenkezőleg

Belétesz valamit, becsukj' az ajtót,
S elillan, mint a gondolat.

Nyílt nem sokára a kapu,
Kijött egy asszonyság s egy úr,
Beűlnek a hintóba, a kocsis
Indítja lovait, rohan....
Ott benn nyögés, aztán sikoltás....
Az asszonyság sikolta föl,
Mert lábánál egy kis gyermek nyögött.

Elérte a hintó a célt,
Az úr s az asszonyság kiszáll,
S az asszony így szól a kocsishoz:
„Nesze a díj, fiú,
S itt benn a kocsidban a borravaló,
Egy szép kis gyermekecske,
Viseld gondját, mert isten adománya."
Igy szólt az asszony s ment az úri pár.

Szegény kisded te ott a kocsiban!
Miért kutyának nem születtél?
Ottan lett vón neveltetésed
Ez asszonyság ölében,
Eltáplált volna gyöngéd-gondosan;
De mert ember lettél és nem kutya,
Az isten tudja, milyen sorsra jutsz!

A bérkocsis fülét, fejét vakarta,
S imádkozott-e vagy káromkodott,
Nem tudni, csakhogy morgott valamit.
Az istenáldás nem tetszett neki.
Gondolkodék, mit tégyen e kölyökkel?
Ha elviszi haza,

Otthon a gazda majd fejéhez vágja,
S kidobj' az ajtón mindkettőjöket.
Nagy mérgesen csap a lovak közé,
És hajt keservesen.

A külvárosban egy szurtos lebujban
Mulatnak még, a lámpafénytől
Piroslik ím az ablak,
Mint az iszákos ember orra.
A bérkocsisnak sem kellett egyéb,
Az istenáldást odatette szépen
A kocsma küszöbére, s ment.

Alighogy elhordá magát,
Jó éjszakát mond ott benn társinak
Egy részeg cimbora,
S amint kilép a küszöbön,
Olyat botlik, hogy képivel
Barázdát húz a megfagyott havon.
Teremtettéz a tisztes férfiú,
Hogy méltósága ilyen pórul járt.
„Az a küszöb nőtt tennap óta,"
Ugymond, „tennap nem volt ilyen magas,
Ha ily magas lett volna, tennap is
Meg kellett volna botlanom,
De én tennap meg nem botoltam,
Pedig nem ittam kevesebbet, mint ma,
Mert én rendes, pontos vagyok.
Minden nap egyformán iszom."

Igy dörmögött, és föltápászkodék,
S indult és folytatá a dörmögést:
„Hiába is beszéltek, mert az a [gyobb;
Küszöb nagyobb, mint tennap volt, na-

Már ettül el nem állok, nem bizony.
Hisz mekkorát emeltem lábamon!
S még is hogy jártam, szégyen és gyalázat.
Az a küszöb megnőtt, igen....
Vagy tán követ tett oda valaki?
Az meglehet, mert hejh rosz a világ,
A gáncsolódást szörnyen szereti.
Rosz emberek, rosz emberek,
Követ gördítnek lábaim alá,
S lábam vakságát orrom bánja meg.
Csak az vigasztal, hogy a többi is,
Ha majd kijő, rajt átbukik.
Kedvem vón ottan lesbe állani,
És nézni mint potyognak el,
Mikor kilépnek, hehehe....
De mit beszélsz, vén ember, mit beszélsz?
Hát illik ez,
Illik hozzád ily káröröm?
Nem, ez nem illik, s én ezennel
Azzal javítom meg magam,
Hogy visszamék, és elhajítom
Az ajtó mellől a követ.
Tolvaj vagyok, s szükségnek esetén
Rabló is, és ha rá kerül a sor,
Az embert főbe kollintom, de azt,
Hogy orrát így beverje,
Azt el nem birná lelk'ismeretem."

És visszaballagott a jó öreg,
Hogy elhajítsa a gonosz követ.
Utána nyúl . . . csóválja . . . . hah,
Milyen visítás!

Meghökken a vén ember és
Tünődve ekkép szól magában:
„A mennydörgős mennykőbe is,
Ilyen kő még nem volt kezemben,
Olyan puha s azonfölül sikít is!
Sikító kő, ez furcsa egy kicsit.
Nézzük csak itt az ablaknál .... hohó,
Hisz ez gyerek, valóságos gyerek.
Jó estét, kis öcsém
Vagy kis hugom .... nem is tudom, mi [vagy?
Hogy a manóba jutottál ide?
Megszöktél úgy-e szüleidtől,
Te kis gonosztevő?
De mit beszélek én megint,
Milyen bolond beszédek már ezek!
Hiszen pólyában van szegényke,
Talán épen ma született.
Vajon kik a szülői?
Tudnám csak, vissza is vinném nekik.
De már ez mégis csak cudarság.
Igy elhajítani a gyermeket, mint
Az elviselt bocskort, cudarság.
Ezt a disznók, de még
A rablók sem teszik.
Pólyája vén kopott ruha.
Szegény asszonynak gyermeke ....
Hm, hátha gazdagé? s azért
Takarta anyja e rongyokba, hogy
Ne is sejthessék úri származását?
Ki tudja, nem tudhatja senki sem,
Már ez titok, s örökre az marad.
Ki lesz apád, szegény kicsiny gyerek?
Ki? én leszek!
Biz isten, az leszek, apád.

Miért ne? fölnevellek tisztesen.
Lopok számodra, míg tőlem telik, s ha
A munkából végkép kivénülök,
Számomra majd te lopsz. Ez így van,
Igy mossa egyik kéz a másikat.
Nagyon jó lesz. Most már törvényesebbek
Lesznek lopásim, kettőnkért lopok.
Majd még kevésbbé furdal
A lelkiismeret.
De a patvarba, még neked
Tej kell, biz a, tej .... hóh, se baj,
Hisz ott a szomszédasszony, épen
Tennap temette el kis gyermekét.
Majd fölvállalja ő a szoptatást,
Bizony föl ám, jó fizetésért
Elszoptatná az ördögöt magát is."

Igy elmélkedve ballagott haza
A jó öreg. Keskeny sikátorok
Vezettek elrejtett lakához,
Mely földalatti pincelyuk vala.
A szomszédasszonyt fölveré
Álmábul ökle döngetésivel,
Mit a nyikorgó ajtón gyakorolt.

„Szomszédasszony, gyertyát, világot,"
Szólt a vén ember, „gyertyát hirtelen,
A házat gyujtom fel külömben.
Minek? minek? mit kérdezi?
Gyertyát, ha mondom, szaporán!
Igy .... most egymásután
Szoptassa meg e gyermeket.
Hol vettem? ugy találtam,
Az isten áldott meg vele.

Hisz mindig mondtam én, hogy engem
A jó isten szeret. Szeret bizony
Jobban, mint a papok hiszik.
Hm, ez nagy kincs! magára bízom,
Szomszédasszony, viselje gondját,
De jobban, mint saját fiának.
Nevelje föl, neveltetési
Költségeit magamra vállalom,
Megalkuszunk, hiszen mi értjük egymást.
Igaz, hogy a pénz mostanában
Szűken terem, mert tudja ördög,
Az emberek mind százszeműek;
De azért én királyilag
Fogok fizetni, isten megsegít.
Hanem mondom, viselje gondját,
Ugy bánjék véle, mint szemfényivel,
Mert e gyermek vén napjaim reménye."

Megalkuvának.
A félfagyott kisded fölmelegűlt
Az emlőn, mit szájába vett,
Amelyből édesen szivá a
Keserü életet.
Csak egy napos még, s mennyit hányko-
[dott már,
Mennyit nem fog hánykódni ezután!

VI.

Másnap korán az öreg úr
A szomszédasszonyhoz kiváncsian
Bekukkantott, és szólt vala;
„Nos, hogy van a vendég? remélem, jól.
De itten egy kissé hüvös van,

Szomszédasszony, boszorkányadta,
Fűtsön be .... százszor mondjam-e,
Hogy a költség enyém? .... de úgy, igaz,
Fiú-e vagy lyány? még nem is tudom."

„Fiú, szomszéd uram, fiú,
Olyan fiú ő kelme, mint a pinty."

„Annál jobb. Hét nyolc esztendő alatt
Olyan tolvaj lesz, mint a Krisztus,
Dicsőséges tolvajjá nevelem!
Szó ami szó, már ahhoz értek,
Hogyan kell a fiút nevelni,
Értek hozzá, mint senki más.
A vak Tamást is én neveltem,
Kit a minap kötöttek föl ....
Ez volt a tolvaj! félszemű volt,
S még is meglopta az ezerszemű
Istent is. — Kis fiam, ne félj,
Belőled sem lesz kontár, esküszöm.
De, szomszédasszony, tán nevet
Csak kéne adni néki, melyet
Hiressé tégyen a világ előtt.
Mit gondol angyalom, [volt
Minek nevezzük? .... hadd lám csak, mi
Tennap? .... Szilveszter napja .... jó,
Legyen Szilveszter. Én a pap leszek,
Szomszédasszony lesz a keresztanya.
Kereszteljük meg, hogy nevét
Törvényesen viselje,
S legyen keresztyén nem pedig pogány,
Hogy egykor el ne útasítsa
Szent Péter bátya a menny ajtajától.
Van víz ebb' a fazékba'? .. van.

Emelje csak föl a fiút,
És hozza hozzám . . . . de megálljunk,
Hisz pap vagyok, hát reverenda kell . . .
Aholvan egy zsák, azt kötöm nyakamba."

Az öreg úr a zsákot felköté,
Kezébe vette a fazék vizet,
S egész pompával s ünnepélylyel
Keresztelé meg a fiút.
És Szilveszter lett a neve.

VII.

Négy év haladt el,
És gyermek lett a csecsemő.
Ott nőtt fel a sötétben
A föld alatt, a bűnnel
S férgekkel egy tanyán.
Nem szítta a menny tisztább levegőjét,
Nem látta a földnek szépségeit.
Élt, s olyan volt, mint a halott.

Az öreg úrnak benne kedve telt,
Mert ész s ügyesség villant ki belőle,
Miként a tűzkőből a szikrák,
És gondolá az öreg úr:
Szikrából támad a láng.
Alig négy esztendős és már lopott
Gyümölcsöt a kofától, és kilopta
A vak koldús kalapjából a krajcárt.
Jó nevelője minden csínjaért
Adott szép szót és kenyeret neki,
De egyszersmind megdöngeté, ha
Egész nap semmit sem lopott.

Azonban ez ritkán fordult elő,
S az öreg úr reményei
Szemlátomást növének,
S építé fáradatlanúl a
Jövő sziklain a légvárakat,
És addig építé, míg egyszer
Ott fönn akadt a levegőben,
A jó öreg, a gondos nevelő!
Akasztófára kellett jutnia.
Ki annál sokkal többet érdemelt.

A szomszédasszony ott vala
Fölmagasztaltatásán,
Látá, midőn a mester
Hurkot kötött nyakán, s ő
Nyelvét hosszan kiölté,
Mintegy csúfolva a világot,
Ki ilyen csúffá tette őt.
S midőn a cerimónia után
A szomszédasszony haza ment
A kis fiúhoz így szólt nyájasan:

„Most már az ördög elvihet, fiam; menj
Isten hirével a pokolba.
Mától megszűnt a fizetésem érted,
S magam költségén, nem kivánhatod,
Hogy itt hizlaljalak mint a libát.
Jer, azt a szívességet megteszem,
Hogy kikisérlek a kapun. De
Ha visszajösz, a csatornába doblak."

A kis fiú ezt a dolgot nem érté,
Némán engedelmeskedett.
Midőn becsukták az ajtót mögötte,

Még egyszer visszapillantott e zajra,
Aztán elindult s ballagott.

Ment, mendegélt
Egy utcából ki, a másikba be.
Ily hosszu útat még nem tett soha,
Uj volt előtte minden, amit látott . . . .
Szép cifra boltok, cifra emberek,
Bámulva állt, bámulva ment tovább.
S amint egy utcát elhagyott, a másik
Ott volt azonnal s így végetlenűl,
A városnak végét nem érte.
Sok bámulástul, sok menéstől
Elfáradott a kis fiú,
Egy utcasarkon lekuporodott,
A szögletkőhöz támasztá fejét,
Átellenében tarka játékszerrel
Vigadt egy pár virgonc gyerek,
Azokra nézett és mosolyga, mintha
Ott játszanék ő is velök,
És addig-addig nézte őket,
Míg szép lassacskán elaludt.

Aludt sokáig; egyszer
Azt álmodá, hogy két hegyes tüzes vas
Közelg feléje, mindig közelebb
Jött az szeméhez, hogy kisüsse ezt . . . .
Nyöszörgött félelmében és
Kétségbeesve ébredett föl . . . .
Az éj immár késő vala,
Az égen csillagok valának és
Az utcákon nem voltak emberek,
Csak egy öreg banya
Állott előtte

Merő szemekkel,
Miktől még jobban félt a kis fiú, mint
Álmában a tüzes vastól . . . . oda
Húzá magát a szögletkőhöz, hogy
Majd belapult feje,
S rá sem mert nézni a banyára,
El sem mert nézni róla.

A vén asszony végig cirógatá
Arcát, s szólt hozzá oly szelíden,
Amint csak tőle telt:
„Hogy hínak, kis fiam?
Ki az apád, ki az anyád,
S hol laknak? majd elkísérlek haza,
Jer, addsza kezedet.“

„Nevem Szilveszter . . . . nincs apám s
Nem is volt, úgy találtak engem, [anyám
És haza mennem többé nem szabad;
A szomszédasszony azt igérte:
Ha visszamék, a csatornába dob.“

„Hát jer velem, fiacskám,
Jer hozzám, én anyád leszek,
Gondos, szelíd anyád . . . . jerünk.“

Kézen fogá a kis fiút az asszony,
Követte őt az aggodalmasan
S reszketve, szinte eszméletlenűl,
Nem tudva, hogy mi történik vele?

„Nézd, itt lakunk, fiacskám,“
Szólott otthon a vén banya,
„Az én lakásom e szoba,

Tied pedig a konyha lesz.
Nem fogsz magadban lakni . . . . hejh,
[kutyus,
Kutyus ne! . . . . itt van . . . . úgy-e szép
Ezzel tanyázol itten, [kutya?
Ott a pokróc, elfértek rajta ketten,
Olyan jó ágy, hogy jobb se kell,
És a kutyus majd meleget tart,
Ne félj, nem bánt, jó kis kutya,
Látod, mily nyájasan tekint rád,
Hogyan csóválja farkát?
Mint testvérek fogjátok egymást
Szeretni, nem kételkedem.
Fekügy' le mellé, s alugyál, fiam.
Ehetnél tán? adnék is vacsorát,
De már késő van, látom alhatnál,
Aztán rossz is, kivált gyermeknek, az
Alvás előtti vacsora,
Mert tőle ördögekkel álmodik.
Fekügy' le hát és alugyál, fiam."

Ott hagyta őt a vén banya:
Félénken kullogott a
Pokrócra a kutyához,
S a pokróc szélén meghuzá magát,
Nem mert társához közeledni.
De a kutya
Hozzá simúlt barátilag,
Átcsillogott szeme
Az éj sötétségén, s e csillogás
Olyan szelíd, olyan testvéri volt,
Hogy bátorságot és bizalmat
Öntött a kis fiúba.
Egymáshoz egyre közelebb

És közelebb huzódtak.
Az eb szőrét simítgatá a gyermek,
S az ennek arcát nyalogatta,
Beszélt is véle a fiú, s az állat
Válasz gyanánt halkan nyöszörgött.
Meleg, forró barátságot kötöttek.

Másnap pediglen a fiúhoz
Így szólt a vén boszorkány:

„Mostan figyelj rám, gyermekem,
Képzelheted, hogy ingyen
Nem tartalak,
Mert ingyen a Krisztus koporsaját
Sem őrizék.
Dolgozni fogsz, mert írva van:
Aki nem dolgozik, ne is egyék.
Azonban dolgod könnyü lesz,
Valódi kiskirályság . . . .
Koldulni fogsz, mást nem teszesz.
Én a munkát már restelem,
Mert elhíztam nagyon,
S elűznek, hogyha koldulok,
Elűznek a kegyetlen emberek.
Te fogsz koldulni hát helyettem,
Te rajtad szánakozni fognak,
S megajándékoznak, fiam.
Azt mondod majd, hogy árva vagy,
Apád most halt meg, és anyád
Honn fekszik éhen s betegen.
Én a távolban lesni foglak,
S vigyázok rád, azért te is vigyázz,
Külömben nem lesznek jó napjaid,
Becsűletemre mondhatom.

Én nagyon jó vagyok, ha jó vagyok,
De nagyon rosz vagyok, ha rosz vagyok,
Ezt írd fejedbe és szivedbe,
Kedves fiam.
Koldúlni fogsz mindenkitől,
Kinek jobb a ruhája, mint tiéd,
És ilyet eleget találsz, ne félj.
Előre nyújtod kezedet,
Oldalra hajtod fejedet,
Fel- s összehúzod a szemöldököd,
A szádat le fogod biggyeszteni,
S szemed megnyálazod,
És úgy rimánkodol
Beteg anyád s az isten szent nevében.
Megértettél-e, gyermekem?
Ha meg nem értél, ujra magyarázom,
S ha szó után egyáltalában
Meg nem tanúlod ezt a tudományt,
Bottal verem beléd."

A gyermek állítá, hogy
Mindent tud, s nem felejti el.
Az asszony elpróbáltatá vele
A jelenést és elcsudálkozott a
Fiúnak mesterfölfogásán.

„Aranybányát találtam
Benned, fiacskám, hihihi!"
Vigyorgott a boszorkány,
„Valódi grófi életünk lesz,
Valódi grófi életünk!
Lássunk mingyárt az aratáshoz . . . .
Ehetnél? majd ha megjövünk, fiam,
Akkor jól lakhatol.

Neked különben nem szabad sokat
Enned, mert mint én, elhizol.
Aztán elillan a nyúl
S üthetjük bottal a nyomát.
Kövér koldusnak
Soványan jár az alamizsna."

Egy népesebb utcába mentenek,
Ott a banya
Kiállítá a gyermeket,
S ő egy közel csapszékbe tért,
És onnan kandikált ki,
S ahányszor a fiú kezébe
Dobának valamit,
Fölvette a pálinkás poharat,
Egyet kortyantott és vigyorgott.

VIII.

Egyik nap úgy folyt, mint a másik.
Koldúlt és koplalt a fiú;
A vén banyának gondja volt reá,
Hogy el ne hízzék valahogy szegényke.
Koldúlt és koplalt, e kettőt tudá
Az életből s nem egyebet.
Elnézte sokszor,
Midőn játszottak gyermektársai,
Nézett rájok merően,
S gondolta, milyen jó lehet
Az a játék, az az öröm!
S elméje napról napra érett,
S érezni kezde, érezé,
Hogy ő boldogtalan . . . .

Két évet élt már át a koldulásban.
Nem volt többé szükség reá,
Hogy megnyálazza szemeit,
Gyakorta telt meg az könyűivel.

Egyetlen egy barátja volt,
Ki nyájasan nézett reá,
Kit szeretett, ki őt szerette,
S kivel megosztá
Sovány falatjait,
Amelyeket otthonn kapott,
S amelyeket a városban talált . . . .
Ez egy barátja a kutya,
Mely hálótársa volt.

Mint vágya hozzá, hogyha reggelenként
Elhagyta őt, s ha este hazament,
Minő örömmel volt vele!
A vén anyó már irígyelni kezdé
A barátságot, amelyet kötének,
Irígyelé, hogy a kutya
A gyermeket jobban szerette, mint őt,
És sokszor megveré, s midőn az állat
Fájdalmában keservesen vonított,
A gyermek sírt, zokogva sírt.
És a vénasszony elkergette végre
A háztul a jó állatot,
Több ízben elkergette, de
Az visszajött mindannyiszor,
S a kis fiúhoz mindíg nyájasabb lett.

Igy élt a gyermek. Már hat éves volt,
S átélte hat századnak nyomorát
És néhány percnek árva örömét.

Ott állt egy utca szögletében egyszer,
S didergett .... késő őszi este volt.
Sár volt az utca, s köd a sár felett.
Nehéz, komor köd, s ő a sárban, ködben
Mezitláb és hajadon fővel állt.
S az elmenőkhöz nyöszörögve
Nyujtotta sárga kis kezét.
Ugy ment be hangja a szivekbe,
Miként egy égő fájdalom,
Mint a harang szava,
Mely haldokló ember számára szól.

Egy vén mogorva úr
Megállt mellette s hosszan nézte őt,
Hosszan, merően, átfuró szemekkel.
A gyermek elszaladni készült.
„Megállj!“ morgott reá az úr.
A gyermek állt s moccanni sem mert,
S az úr kérdé: „vannak szülőid?“

„Va....“ azt akarta mondani,
Van anyja, aki éhezik s beteg,
S most halt meg apja,
De e mogorva úr előtt
Nem mert hazudni,
Torkán akadt a szó, azt gondolá,
Hogy ez mindent tud, és így válaszolt:
„Nekem szülőim nincsenek,
Vagy nem tudom, hogy vannak-e?
Mert én talált gyermek vagyok.“

„Kövess tehát,“ szólt a mogorva úr,
S utána indult a fiú.
A vén asszony kilépett rejtekéből,

És rá kiáltott: „itt maradsz,
Hazug kölyök! . . . .
Ez a fiú az én fiam, uram!“

„Nagyságos úr,“ rimánkodott a gyermek,
„Nagyságos úr, én nem vagyok fia.
Mentsen meg engemet, vigyen magával,
Az isten s a szentek nevére kérem!
Meguntam már a koldulást,
Az ő számára kellett kéregetnem,
És engemet koplaltatott,
Hogy csak minél rosszabb színben legyek,
Hogy szánakozzék rajtam, aki lát.
Oh istenem, most is hogy éhezem!“
Igy szólt a gyermek, a mogorva úrra
Fölnéze, s esdeklő szeméből
Könny folyt le, könnyek zápora.

„Oh gaz dög, oh te istentagadó,
Te ördögfának makkja te!“
Rivalt a vén boszorkány a fiúra,
„Te bocskortalpra sem méltó pofa,
Te hazugság kalásza,
Te minden rossz, te semmi jó!
Még hogy nekem koldult, uram fia,
Mikor halálba szégyenlem magam,
Ha kéreget, s e rosz szokása megvan,
Mihelyt elfordítom szemem,
És hányszor vertem már meg érte,
Hogy ilyen szégyent hoz reám!
Szegény vagyok, de koldulásra
Nincsen szükségem, mert elélek
Becsűletes munkám után.
És még hogy én őtet koplaltatom!

Én! a legjobb falatokat
A szájamtól szakítom el,
S belé tömöm!
De mind ez hagyján .... még meg is tagad.
Nem fáj a szíved, te puruttya lélek,
Te csúf poronty, anyádat megtagadni,
Szülő anyádat? hogy ki nem szakadt e
Szóval belőled a lép és tüdő
S a májad és a zúzád?
A földön sincs jobb nagyanya,
Mint én vagyok, s ő ily rossz unoka!
De már nincs messze az itélet ....
Saját tulajdon anyját
Tagadja meg a gyermek,
Édes szülőjét!"

Ennyit darált a vén malom
Egy lélekzés alatt:
Itt a mogorva úr
Szóhoz jutott s szólt:
„Elég már a komédiából,
Különben e bottal némítlak el,
Undok szipirtyó!
Részeg vagy, mint a csap;
Ha kijózanodol,
Jőj hozzám a keresztlevéllel,
(Ott ama nagy házban lakom,)
S a gyermeket elviheted,
De csak ha a keresztlevéllel jősz.
És most hordd el magad .... s te
Kövess fiú."

És a fiú követte az urat,
Koronként vissza-visszanézett,

Azt képzelé, hogy a banya
Már nyúl utána s galléron ragadja;
De az nem mert közelgeni,
Ottan maradt állóhelyében,
Csak öklével fenyegetőzött,
S forgatta égő szemeit, mint
A kovács a tüzes vasat.

IX.

Jobban lett dolga a fiúnak.
Nem kellett többé lopnia,
És nem kellett koldulnia,
Milyen boldogság, mily jótétemény!
Csak néha szállt az aggalomnak ölyve
Föléje: hátha a boszorkány
Előjön a keresztlevéllel,
Mi lesz akkor megint belőle? . . . .
És néha szállt a bú galambja
Föléje, ha eszébe
Jutott a hű kutya,
A hálótárs és a barát.
Ennek kedvéért gyakran szinte kész volt
A vén banyához ismét visszamenni,
S koldúlni, csak hogy együtt legyenek.
Gyakorta álmodott felőle,
Álmodta, hogy ölelte a kutyát
S ez nyalta képét és kezét,
S midőn felébredt, s társát nem lelé,
Elkezdett sírni s hosszan sírdogált.

Midőn haza ért a fiúval a
Nagyságos úr, átadta őt a

Cselédségnek. Kitisztiták őt
A régi szennyből, mely reá nőtt,
És régi rongyai helyett
Kapott szép uj ruhát.
Mily jól esett neki!
Azt vélte, eddig nem is élt,
Azt vélte, hogy most született.
Ekkor magához hívatá
Az úr, és így szólt szigorún:

„Fiú, e gyermek itt fiam, te őt
Nagyságos úrfinak hivod,
Ő lesz parancsolód,
S te szót fogadsz neki,
Ő lesz az úr, te léssz a szolga,
Egyéb dolgod nem lesz, mint szót fogadni,
De ennek pontosan tégy eleget.
Minden szem-intés egy parancsolat;
Ha teljesíted, nem lesz semmi baj,
Lesz enned, innod és ruhád . . . .
Ellenben ócska rongyodat,
Amelyben fölfogadtalak,
Nyakad közé akasztatom,
Aztán mehetsz a nagy világba
S koldulsz, mint eddig koldulál.“

Szolgált az árva gyermek a
Nagyságos úrfinak
Mögötte ment, mögötte állt,
Mindég árnyéka volt,
És leste ajka mozdulását,
S alig volt a parancs kimondva,
Midőn már teljesült is,
S a jó fiú

Még is mennyit nem szenvedett!
Mert a nagyságos úrfi
Oly gazkölyök vala,
Amilyenek rendesen a
Nagyságos urfiak.
Érezteté, hogy ő az úr,
Érezteté minden nyomon.
Ha száját a leves megégeté,
Kis szolgáját üté pofon;
Ha nem köszönt más nékie,
A kis fiú fejéről
Ütötte le a kalapot,
És ennek markolt üstökébe,
Ha a fésű belé akadt hajába,
S nem volt olyan csín, oly gonoszság,
Mit rajta el nem követett,
Mihelyt eszébe jut vala.
Lábára lépett készakarva,
Aztán ellökte, hogy mért áll az utban?
Sarat kent rá, s aztán nyakon veré,
Amért olyan tisztátalan,
Szemébe önté a vizet, s ha sírva
Fakadt rá, mazna fattyunak nevezte.

Sok szenvedése volt szegény fiúnak,
És napról napra többet szenvedett,
De tűrte békén bajait,
Tűrt, elszántan, miként egy férfiú,
Kiben magas lélek lakik.

S mi végre tűrt, miért el nem hagyá
Kínos helyét, mint gyakran volt eszében?
Ha tudnátok, miért maradt!

Nem a jó étel és a jó ruha
Csalá őt vissza, hogyha útnak indult,
Hogy elbujdossék a széles világba;
Nem volt ő olyan, mint a tyúk vagy a lúd,
Mely elbarangol, s ha megéhezik,
Jóllakni ismét visszamegy helyére,
Mig ellenben a csalogány s pacsírta,
Ha megnyílt börtönének ajtaja,
Ott hagyva a kész és jó eledelt,
Elszáll örökre s megelégszik azzal,
Mit kinn a szabadban talál.

Igy érezett a kis fiú,
Mint e szabadba vágyó madarak,
S még is maradt, mint a tyuk és a lúd,
S ha indult, ismét visszatért.
Mi csalta vissza őt?
A tanulás.

Az úrfi mellett eltanulgatott.
Ott állt mögötte észrevétlenűl,
Könyvébe kandikált,
S a nevelő minden szavára
Figyelmezett,
S mit egyszer megtanúlt,
El nem feledte.
Előbb tudá az írást olvasást,
Mint a nagyságos úrfi.

És amint szaporodtak évei
Azokkal szaporodtak
Ismereti,
Mint a szarvas szarván az ágak,
S ő büszke kezdett lenni rája,

S ha a nagyságos úrfi
Bolondokat beszélt szokás szerint,
Kijobbitá magában,
S mosolyga a badar beszédeken.

S a nevelő előtt
Nem tűnt el észrevétlen
A szolga fensősége
Az ifjú úr fölött,
S ha nem tudá
Leckéit a tanítvány,
Azzal pirítа rá,
Hogy a szolgával mondatá el,
Ki azt hallás után tanulta meg.
Becsűletére vált ez a fiúnak,
De nem vált örömére, erre nem,
Mert a kevély nagyságos úrfi
Mindannyiszor keményen
Lakoltatá, hogy őt megszégyeníté.
Naponta új és durvább üldözések
Jutottak a szegény fiúnak,
És ő naponta jobban érezé
A szenvedett méltatlanságokat,
S most már, ha megüté az úrfi őt,
Nem teste érezé, de lelke,
Pirúlt, de nem mivelhogy fájt neki,
Hanem mert szégyenlé magát.

Tizenhat esztendős vala.
Minden nap egy-egy sugarat lövelt
Elméje oszladó ködébe,
S minden sugár egy-egy betű volt,
És ilyen írat lett a sok betűből:
„Mi jognál fogva vernek itten engem?

Mi joggal bánt embert az ember?
Külömbnek alkotá az isten
Az egyik embert, mint a másikat?
Igazságosnak hirdetik az istent,
Ha igazságos, úgy azt nem tehette,
Úgy minden embert egyformán szeret.
S én többé tűrni nem fogok,
Akármi lesz belőlem.
Táplálatot, ruhát, szállást kapok,
De én azért szolgálom őket,
S ezzel leróva a jótétemény.
Dolgoztathatnak, erre van jogok,
De a verésre nincs.
Még egyszer fognak csak megütni,
De többször, istenemre, nem!"

Ugy is lett. Első alkalommal
(És várni erre nem kellett sokáig)
Midőn az úrfi rá kezét emelte,
Ekkép kiálta föl:
„Megálljon ön!
Ne bántson többet, mert úgy visszavágom,
Hogy megsiratja holta napjaig.
Elég soká voltam kutya,
Kit verni, rúgni lehetett,
Eztán ember leszek,
Mert ember ám a szolga is!
Megvallom, itt jótéteményt
Rakott egy kéz reám,
De más kéz azt bottal veré le rólam,
És e szerint
Nem tartozunk egymásnak semmivel."

Az úrfi e szokatlan szókra
Elképedett, megmerevűlt,
S tajtékot turva, ekkép orditott:
„Hah szolgafaj! hah lázadó gazember!“

És a fiú így válaszolt,
És hangja megvető volt:
„Hm, szolgafaj? ha már a születést
Vesszük, talán az én apám
Külömb úr volt, mint minden ivadékod,
S hogy eldobott magától,
Az ő hibája, nem enyém,
S ha minden úr ilyen rosz lelkü, mint te,
Jól is tevé, hogy eldobott,
Mert úgy ennek köszönhetem, ha
Becsűletes ember leszek.
És lázadó? . . . . ha lázadás az,
Midőn az ember érzi és kimondja,
Hogy ő is ember, mint akárki más,
Ugy büszkén mondom: lázadó vagyok.
S tudnám csak mindazt, amit érezek,
Ugy amint érezem, kimondani,
Föllázadnának milliók velem,
S reszketne a világ,
Mint Spartacustól Róma reszketett,
Midőn eltépett láncaikkal
Verték falát a gladiátorok! —
Nagyságos úrfi, isten önnel,
Mi együtt többé nem maradhatunk,
Én önnel mint ember beszéltem,
És hogyha egyszer már
A szolga emberré emelkedik,
Éhen hal meg vagy a bitófán,
De többé szolga nem lesz!“

Ezzel megfordult és kiment,
Örökre ott hagyá a házat,
Hol gyermeksége úgy uszott el,
Mint a virág az iszapos patakban.

Amerre látott, arra indult,
Ment a világba céltalan.
Az ifjúság fölgyúladott szivében,
Ugy égett, mint a fölgyúlt város ég,
Amelyre rá fúj a viharnak
Süvöltő óriása;
S e lángokban milyen csudálatos
Mesés képek keletkezének!
S lelkét e lángok ugy megedzék,
Mint a hámortűz a vasat.

A város végén utolérte őt
Az úrfi nevelője.
Alig lélekzett a jó férfiú,
Sokat futott, hogy utolérje.
Kiverte arcát a veríték,
Törölgeté mind untalan,
Mi közben a fiúval így beszélt,
S beszédiben
Nem volt nagyon sok összefüggés:

„Ne, tedd el ezt a pénzt, fiam,
Nekem egy évi jövedelmem,
Te nálad eltart évekig,
Ha jól gazdálkodol.
Nagy ember lesz belőled,
Én mondom azt neked.
Dicsőbb fiút még nem láttam te nálad.
Én szórul szóra érzem azt, amit te,

De soha sem mertem kimondani.
Féltem tőled s bámultalak,
Midőn beszéltél.
Az isten áldjon minden szavadért.
Tanácsolom, parancsolom,
Igen, parancsolom, fiú, hogy
Tanúlj, végezd az iskolákat,
Külömben én
Megátkozlak s megvér az isten.
Te nem magadnak születél,
De a hazának, a világnak.
Azt mondom néked, hogy tanúlj,
Amit külömben
Nem is kén mondanom,
Hiszen te ugy szeretsz tanúlni.
És most az isten áldjon meg, fiam,
Légy szerencsés, élj boldogúl,
S emlékezzél meg rólam is koronként,
De ha tanácsomat nem fogadod,
Akkor felejts el engemet."

Lehajlott a fiú,
Hogy megcsókolj' a jó ember kezét,
De ő nem engedé, sőt a fiút
Megölelé s arcát csókolta meg,
S úgy távozott könnyes szemekkel.
Mily jól esett ez a fiúnak,
Szegény fiúnak milyen jól esett!
Ez volt az első szeretet,
Mellyel találkozott.
Tizenhat évig kelle élnie
S kínlódnia,

Mig oly emberre akadott,
Ki nem taszítá el magától,
Ki megölelte őt!

X.

Kiért a városból az ifju.
Midőn kiért a szűk falak közűl,
Azt gondolá: börtönből szabadúlt,
S mohón szivá a tiszta léget,
Az isten legdrágább ajándokát,
Melytől a láb erőt kap és a
Léleknek szárnya nő.

Egyszer sokára visszanézett,
Nagyot haladt már, messze volt a város,
A házak összeolvadának
Egymással, és a barna tornyokat
Elnyelte félig a távol köde,
S méhdongás volt az ezerek zaja.
Az ifju biztatá magát:
„Tovább, tovább,
Semmit ne halljak és semmit ne lássak
Onnét, hol eddig éltem,
Ha életnek mondhatni éltemet.“
S ment, mint aki ostorhegyet fut.

S midőn végkép eltünt a város,
S ott álla ő a végtelenben,
Szabadnak akkor érzé csak magát.
„Szabad vagyok!“ kiálta föl,
„Szabad vagyok!“
Többet nem mondhatott,

De könnyei beszéltek,
S jobban mondták el érzeményeit,
Mint nyelve mondta volna.
Oh milyen érzés, milyen gondolat,
Midőn az ember először szabad!

És ment az ifju, egyre ment,
Amerre szép táj csalta, arra
Irányozá lépéseit.
Megbámulá a síkot és hegyet,
A sík mezőt és a hegy erdejét
És mindent, ami csak szemébe tünt,
Mert minden oly új volt előtte,
Először látta a természetet,
A természet szépségeit.

És ott a rengetegben,
A fellegekbe
Ágaskodó bércek között,
Ahol mennydörgés a folyam zugása
S a mennydörgés itéletnap rivalma . . . .
Vagy ott a puszták rónaságán,
Hol némán ballag a csendes kis ér,
S hol a bogárdöngés a legnagyobb zaj . . .
Ottan megállt az ifju,
Körültekintett áhitattal,
S midőn szemét s lelkét meghordozá
A láthatár fönségein,
Erőt vett rajta egy szent érzemény,
Letérdepelt s imádkozék:

„Imádlak, isten; most tudom, ki vagy?
Sokszor hallottam és sokszor kimondtam,
De nem értettem nevedet.

A nagy természet magyarázta meg
Hatalmad és jóságodat . . .
Dicsértessél, dicsértessél örökre!
Imádlak, isten; most tudom, ki vagy?“

Amerre csak ment, mindenütt
Oly szépnek látta a természetet,
De benne mindenütt az embert
Olyan boldogtalannak;
Nyomor s gazság gyötörte mindenütt.
Azt kezdte észrevenni,
Hogy ő nem a legszerencsétlenebb,
És fájt nagyon neki,
Hogy vannak nála szánandóbbak is.
Mindig kicsínyebb lett előtte
Saját baja,
Mig végre végkép elfelejté,
S nem látta és nem érezé azt,
Csak a mások baját,
És homlokát a hideg kőre tette,
S forró keserves könnyeket sírt.

XI.

Eszében tartá, mit szivére
Kötött a jámbor nevelő,
Midőn bucsút vett tőle
És pénzt adott neki;
Eszében tartá ezt az ifju,
S nem hagyta teljesítlenűl.
Beállt az iskolába,
S tanúlt szorgalmasan.
S olyan volt társai körében,

Mint csillagok között a hold.
Azok csodálták őt, de nem szerették,
Lelkének fensősége rajtok
Mint sziklakő nehezkedett,
És ellenében
Irígység és gúny támadott föl,
És rá lövöldözé
A sebesítő nyilakat.

„Mért bántotok ti engemet?“
Szólott szelíd jószívüséggel
Gyakorta társihoz,
„Mért bántotok, barátim, engem?
Én nem tanúlok a magam javára,
Ti értetek tanúlok én;
Mit én tudok, higyétek, annak
Más fogja venni hasznát,
Akárki más, csak én nem.
Ha belátnátok lelkem mélyibe,
Ragaszkodnátok hozzám, jó fiúk,
Ugy szeretnétek, mint most nem szerettek,
Mint én szeretlek titeket.
Ha belátnátok lelkem mélyibe,
Általlátnátok gyarlóságtokat,
S nem vagdalnátok a fa ágait,
Mely egykor számotokra hoz majd
Árnyékot és gyümölcsöt,
Szegény rövidlátó fiúk ti!
De majd szerettek még ti engemet,
Szeretni fogtok, istenemre, engem!“

Kacaj követte ilyetén beszédit,
S csak újabb töltésül szolgáltanak

A gúnyolódás fegyverébe,
Amely mindég szivének állt.

És elvadúlt lassanként a világtól,
Mindegyre mélyebben szállott magába,
S kerűlt mindenkit . . . egy barátja volt,
A senkitől meg nem zavart magány.

Ott élt azon képek között, miket
Üres ábrándoknak tart a világ,
De melyekről ő tudta, hogy azok
Élő valódi lények,
Az ő lelkébe néző
Jövő alakjai.

Ott a magányba buzgón olvasá,
Miként a hívő a koránt
S mint a zsidó a bibliát,
Olvasta ott buzgóan a
Világtörténetet.
Világtörténet! mily csodálatos könyv!
Mindenki mást olvas belőle.
Egyiknek üdv, másiknak kárhozat,
Egyiknek élet, másiknak halál.
Egyiknek így szól s kardot ad kezébe:
„Eredj és küzdj! nem küzdesz hasztalan,
Az emberiségen segítve lesz.“
Másikhoz így szól: „tedd le kardodat,
Hiába küzdenél,
Mindig boldogtalan lesz a világ,
Mint ezredévek óta az.“

Mit olvasott ez ifiú belőle?
Mit gondolt ő, midőn e könyvet

Becsukta reszkető keze? . . .
Ezt gondolá:

„A szőlőszem kicsiny gyümölcs,
Egy nyár kell hozzá mégis, hogy megérjék.
A föld is egy gyümölcs, egy nagy gyü-
S ha a kis szőlőszemnek egy nyár [mölcs,
Kell, hány nem kell e nagy gyümölcsnek,
Amíg megérik? ez belékerül
Évezredek vagy tán évmiljomokba,
De bizonyára meg fog érni egykor,
És azután az emberek belőle
Világ végéig lakomázni fognak.
A szőlő a napsugaraktul érik;
Mig édes lett, hány napsugár
Lehelte rája élte melegét,
Hány százezer, hány miljom napsugár? . . .
A földet is sugárok érlelik, de
Ezek nem nap sugárai, hanem
Az embereknek lelkei.
Minden nagy lélek egy ilyen sugár, de
Csak a nagy lélek, s ez ritkán terem;
Hogyan kivánhatnók tehát, hogy
A föld hamar megérjék? . . .
Érzem, hogy én is egy sugár vagyok,
Amely segíti a földet megérni.
Csak egy nap tart a sugár élete,
Tudom, hogy amidőn megérkezik
A nagy szüret,
Akkorra én már rég lementem,
S parányi művemnek nyoma
Elvész az óriási munka közt,
De életemnek a tudat erőt ad,
Halálomnak pedig megnyúgovást,

Hogy én is, én is egy sugár vagyok! —
Munkára hát,
Föl a munkára, lelkem!
Ne légyen egy nap, egy perc elveszítve,
Nagy a föladat, az
Idő röpül, s az
Élet rövid. —
Mi célja a világnak?
Boldogság! s erre eszköz? a szabadság!
Szabadságért kell küzdenem,
Mint küzdtek érte oly sokan,
És hogyha kell, elvérzenem,
Mint elvérzettek oly sokan!
Fogadjatok, ti szabadság-vitézek,
Fogadjatok szent sorotok közé,
Zászlótokhoz hűséget esküszöm,
S hahogy véremben lesz egy pártütő csepp,
Kiontom azt, kifeccsentem belőlem,
Habár szivemnek közepén lesz is!“

Ily vallomást tett . . . nem hallotta ember,
De meghallotta odafönn az isten,
Fölvette a szent könyvet, melybe
Jegyezve vannak a martírok,
S belé írá a Szilveszter nevet.

XII.

A gyermek ifjuvá lett
S az ifju férfivá.
Esztendő esztendő után
Jött a földet meglátogatni,
S bucsút sem véve távozának.

Őt sem kerülték ki az évek.
Elment hozzája mindenik,
S nyomot hagyott arcán, szivén.

Túl volt immár az iskolákon,
Régen kijárta azokat,
És benn volt a világban,
Az életben, az emberek között,
Hol minden lépten meglökik az embert,
S minden lökés egy darabot töröl te
A lélek zománcából
S az orcának szinéből.

Beh másnak látta e világot,
Mint amilyennek képzelé!
Naponta kisebbnek tetszett előtte,
Mélyebben sűlyedettnek
Az ember, akit isten
Saját képére alkotott,
Az ember, akinek szemével
A napba kéne néznie,
És e helyett a porba néz,
Miként ha férgeket keresne,
Hogy tőlök a csuszást tanulja.
És mentül kisebbnek tetszett előtte
Az ember, annyival nagyobbnak
Látá a munkát, amire
Hivatva érezé magát.
De el nem csüggedett.
Tán oly parányit végzett, mint a hangya,
De mint az, olyan fáradatlan volt.
Szűk volt köre,
De e kört teljesen betölté
Lelkének fényivel.

Erkölcse, tudománya néki
Nevet szerzett még iskoláiban,
S midőn e pályát végezé,
Több úr hivá meg őt
Nagy s gazdag hívatalra
Ilyen kecsegtetéssel:
„Szegődjél hozzám; szolga léssz, igaz,
De ily urat szolgálni, mint én,
Dicsőség, és azért, hogy
Előttem meghajolsz,
Előtted ezren hajlanak meg.
Más dolgod nem lesz, mint ez ezreket
Nyúznod tehetséged szerint, s e
Könnyű munkából meg fogsz gazdagodni.“

Szilveszter megköszönte szépen
E könnyű munkát és így válaszolt:
„Azért, hogy én nekem
Szolgáim legyenek,
Én más szolgája nem leszek.
Én nem kivánom, hogy előttem
Embertársim hajlongjanak,
De ne kivánja tőlem más se, hogy
Előtte én hajoljak;
Nem ismerek nálam kisebbet
S nem ismerek nálam nagyobbat.
S a gazdagságot illetőleg, az
Nekem talán ingyen sem kellene,
Annál kevésbbé kell olyan nagy áron,
Hogy érte nyúzzak másokat!“
Ekkép szokott beszélni ő
Levett kalappal, de fölemelt fővel.

El nem fogadta a nagy hívatalt,
De jöttek hozzá szegény emberek,
És meghivák őt falujokba
Jegyzőnek, és az ifju ment,
Ment örömest és boldogan.
S midőn elért a faluba,
S körülvevék őt a lakók,
Igy szólt hozzájok lángoló szemekkel:
„Üdvöz légy, nép! ugy nézz szemembe,
Tanítód és atyád leszek.
A bölcső óta mit vertek fejedbe?
Kötelességidet;
Én megtanítlak jogaidra!“

És teljesíté, amit ígért.
Nem a kocsmába jártak ezután
A munkavégzett gazdaemberek,
Mint jártak eddig világkezdet óta;
A faluház előtt karéjba
Állottak, és az ifju jegyzőt
Hallgatták a vén emberek,
És jobban hallgaták, mint papjokat, mert
Papjoknál jobbakat beszélt.
S mit ott tanultak, elvivék haza,
És elbeszélték fiaiknak,
S a jegyző tiszteletben állt.

De két ház volt a faluban, mely
Az ifju apostol fejére
Átkot mondott áldás helyett,
Az a két ház, hol a pap és
Az uraság lakott,
A kastély s a parochia.
Naponta gyűlöltebb és rettegettebb

Lett e két házban a
Jegyző gazdálkodása,
S elpusztulását tervezék, mert
Látták, ha a jegyző marad,
Ugy ők pusztulnak el.

De volt fönn a kastélyban is
Egy lény, ki a nép emberét ugy
Tisztelte, mint a nép maga,
Kinek, midőn az ő dicséretét
Hallotta, jól esett,
Midőn pedig gyalázták, fájt neki.
Ki volt e lény, aki
Oly rosz világitásban is
Megismeré a kép becsét,
S felőle helyesen itélt,
Ki volt ez? . . . a kastély kisasszonya.
Ki is lett volna más! . . .
Dicső hely a hölgyek szive,
Önzés előtt bezárva ajtaja,
Ha bejut is, csak lopva jár belé vagy
Erőszak által,
De nyitva áll mindennek, ami szép s jó,
S az üldözött igazság,
Ha mindenhonnan számkivetve van,
Végmenedéket ott talál.
Dicső, dicső hely a hölgyek szive!

Nem is sejté az ifju, hogy barátja,
Hogy pártfogója van
Ott fönn az úri lakban,
S olyan szép pártfogó!
Látá koronként a leánykát,
Midőn az végigsétált a falun

Vagy ablakából nézett a vidékre,
S ha látta őtet, hosszan elmerengett.
Ilyenkor egy csodálatos
Érzés szállotta meg szivét,
Mely hozzá igy beszélt:
„Az ember nemcsak polgár,
Egyszersmind ember is;
Mindig másoknak éljen-e
És sohase magáért?
Szegény fiú te, mikor élsz magadnak,
Lesz-e idő, midőn magadnak élsz?
Te szétosztod mások közt lelkedet,
Lesz-e, ki néked adja lelkét
Vagy lelkének csak egy darabját
Vagy egy tekintetét csak, amiből
Gyanítanom lehetne legalább,
Mi a boldogság? . . . oly szomjas szívem,
Fölinna egy záport, s talán [hogy
Egy harmatcsepp sem hull reá soha!
Nyugodjál meg sorsodban, jó fiú.
Viseld békén a rideg életet;
Tégy másokat boldoggá, ha lehet,
S maradj magad boldogtalan.
Légy föld, amely gabnát terem,
Hogy mások learassák;
Légy lámpa, mely mig másoknak világit
Tulajdon életét fogyasztja el."

A jó vagy rossz sors ugy hozá magával
Egyszer, hogy a leányka véle
Találkozott és szóba állt.
Rövid volt a találkozás
És keveset beszéltek,
De attól fogva többször jöttek össze,

Véletlenűl-e vagy tán készakarva?
Sem a lyány sem az ifju nem tudá,
És egyre hosszabbak levének
S bizalmasabbak a találkozások,
De önmagokról sohasem beszéltek.

Azonban egykor (fölhivá-e a lyány
Vagy csak magától nyilt meg kebele?
Eszébe nem jutott) az ifju
Elmondta életét.
Elmondta, mily magában áll a földön,
Hogy nincsen ember és nem volt soha,
Ki őt testvérnek vagy barátnak
Vagy gyermekének híta volna.
Elmondta, amint rá emlékezett,
Hogy egy tolvaj találta őt az utcán,
Aztán egy koldusnő fogadta föl,
S aztán mint szolga ugy nevelkedett;
Lopott, koldult és szolgált . . . így telék el
Gyermek- s ifjúkora.
Elmondta az irtóztató nyomort,
Mely gyermekévein feküdt,
S a lelki szenvedéseket,
Mik ifjuságát terhelék,
S mik a nyomornál még irtóztatóbbak;
S amint lenézett életébe, ez
Örvénybe, melyből fölkapaszkodott,
Amelyben mint egy fekete vizű
Tengerszem, úgy állt kinja özöne:
Elszédült lelke, és szeméből
A könnyek úgy rohantak,
Mint csatatérről a vert hadsereg . . . .
És a lyány véle zokogott.

XIII.

Még ez nap a leány atyjával
Egy egészen más jelenése volt.
Fölhívatá a büszke földesúr őt
S megleckéztette irgalmatlanúl,
Amért jobbágyait
Tévutra vezeti,
És pártütőket, lázadókat
Csinál belőlök; s azzal végezé,
Ha még tovább is bujtogat,
El fogja csapni őt.

Méltósággal felelt az ifju:
„Uram, kikérem a leckéztetést,
Kinőttem már az iskolából,
De ahhoz szokva még ottan se voltam.
Ha vétkem van, ha lázitó vagyok,
Ott a törvény, az majd itél fölöttem;
Ha vétkes nem vagyok, mi joggal
Dorgál ön engemet?
És ami az ijesztést illeti,
Az elcsapástól meg nem ijedek;
Annyit mindenhol keresek,
Amennyiből megélek.
De innen én el nem megyek,
Mert itt hasznosnak érzem magamat,
S ön, hogy elcsapjon engemet,
Nem fogja megkisérteni
Saját javának érdekében,
Mert vagy velem jön az egész falu
Vagy ön lesz, aki távozik . . . .
Nem mondom ezt, miként fenyegetést,

Ugy mondom ezt inkább, mint jó tanácsot,
Ki a lakókat ismerem,
S tudom, hogy engem mennyire szeretnek,
És mit nem lesznek értem tenni készek.“
Igy szólt az ifju, meghajtá magát s ment.

Következő vasárnapon
Ő róla szólt a prédikáció,
Borzadva mondta a híveknek a pap,
Hogy milyen istentagadó ez ember,
Istentagadó s lázitó!
S ha még tovább is tűrik őt magoknál,
El vannak veszve mind a két világon,
Mert amért lázitóval cimborálnak,
Legyilkoltatja őket a király,
S az istentagadó barátait
Halál után az ég be nem fogadja.
Intette, kérte őket, hogy
Javuljanak, míg van idő,
Mig rájok nem jön a vész, az itélet.
Könnyezve kérte, hogy tekintsék földi
És másvilági boldogságukat,
Ne válasszák a halált és a poklot
Az élet és az üdvesség helyett!

Bőszülten hagyta el a nép
A templomot,
(Az isten és a béke házát)
S vadállatként rohant az ifjuhoz,
Kit tennap még atyjának nevezett,
S reá parancsolt: holnap ilyen tájig
Ha itt látják, tüstént agyonverik.

Beszélt az ifju, amint tőle telt,
Beszélt oly lelkesen, mint még soha.
Hiába. Ahol pap emelt szót,
Ott az igazság megfeszíttetik,
Az igazság szörnyet hal ott. A pap
Minden szavára
Egy ördög áll elé,
S az ördög nem hatalmasabb,
De ékesebb szólásu, mint az isten,
S ha tettel győzni nem tud,
Tud elcsábítani. —
Káromkodó fenyegetéssel
Hagyá el az ifjút a nép.

Egy pillanatra meg volt lelke törve,
Kétségbeejtő eszmék ültenek
Megnehezűlt fejére,
Mint a holttestre a hollósereg.
„Ez hát a nép!“ kiálta föl,
„Ez hát a nép, amelyet én imádok,
Amelyért élek s halni akarok!
Ilyen volt ezredév előtt...
De semmi, semmi, ezredév után
Majd nem lesz ilyen; még most gyermek [ő, kit
El lehet könnyen bolondítani,
Majd meg fog érni, férfi lesz belőle,
S épen mert gyermek, gyámolítni kell.
Nincs mit csodálni, ősidőktül óta
Azon valának papok és királyok,
E földi istenek,
Hogy vakságban tartsák a népet,
Mert ők uralkodni akarnak,
S uralkodni csak vakokon lehet.
Szegény, szegény nép, mint sajnálom őt,

S ha eddig küzdtem érte, ezután
Kettős erővel fogok küzdeni!"

Beállt az est, beállt az éj,
Utósó éje itt az ifjunak.
Ott a fasornak árnyékában áll,
S fölnéz a kastély amaz ablakára,
Amelybül a leány szokott kinézni.
De puszta most ez ablak,
Nincs ott virága, nincs ott a leány,
S az ifju mégis néz föl, néz merően,
Mint egy kővé-vált sírontúli szellem;
Arcára halovány fátyolt borított
A csendes bánat és a holdvilág.

Egyszer megfogva érezé kezét...
Az első percben észre sem vevé
Az érintést, ugy elgondolkodék...
Midőn megfordult, oldalánál
Azt látta, akit ott fönn keresett.

„Kegyedre vártam," szólt az ifju,
„Kegyedre vártam, azt reméltem,
Hogy még egyszer meglátom ablakánál,
Egy néma búcsút küldök föl szememből,
Aztán örökre távozom.
Reményemen túl jó a sors,
Ajkam beszélhet szemeim helyett,
S kezem foghatja e kedves kezet.
Isten veled, te drága, drága lény, te
Egyetlen egy a nagy világon, aki
Barátodnak neveztél engemet,
S akit barátomnak szabad nevezni.
Emlékim nincsenek nekem,

Magad fogsz állani szivemben,
Mint a szegény kunyhó falán a szent kép,
Amely előtt esténként térdepel
Jámbor lakója és imádkozik;
De hogyha telve volna szívem
A legdicsőbb emlékek kincsivel,
Kiszórnám azt e pillanatban mind,
S téged hagynálak benne egyedűl.
Isten veled!... ha hallod híremet,
Ha szépeket mond majd a hír felőlem,
Hidd el, hogy a te érdemed lesz az.
Azért törekszem jónak s nagynak lenni,
Nehogy megbánd és szégyeneld, sőt
Ellenkezőleg büszke légy reá,
Hogy engemet barátodnak fogadtál.
Isten veled, lelkem védangyala!"

Indult az ifju és ment volna, de
Kezét tartotta a leány
És görcsösen szorítá...
Beszélni vágyott s elhagyá a hang,
Hosszú szünet telt el bele,
Mig akadozva ekkép szólhatott:

„Isten veled... menj... menj, isten veled,
Te ifjak legnemesbike!
Menj... bár mehetnék én is te veled,
Mennék örömmel, édesörömest.
S nem látjuk egymást soha, soha többé?
Lehullsz egemről, fényes csillagom?
Mert én szeretlek tégedet,
Ki kell ezt mondanom,
Hogy ki ne vesse lelkemet belőlem,
Mint a Vezúv a lángoló követ.

Szeretlek, és tied nem lehetek!
De istenemre,
Ha a tied nem, másé sem leszek!
Vedd e gyürűt... e jegygyürűt...
Előbb fog széjjeltörni benne
Ez a gyémántkő, mint az én hüségem.
Isten veled, szép álma életemnek!“

Az ifiúra a mennyország
Szakadt le üdvösségivel,
Leomlott a leány előtt
S ölelte és csókolta térdeit. —

Másnap, midőn a falut elhagyá,
Utjában százszor s százszor nézte meg
A gyűrüt, mert csak amikor
Ezt látta, akkor nem kételkedék,
Hogy a múlt éji jelenet valóság
S nem lázas lelke őrült álma volt.

Utját (miért, miért nem?
Nem tudta maga sem)
A fővárosnak vette, hol
Lopott, koldult és szolgált egykoron.
A külvárosban ott
Egy kis padlásszobát
Bérelt ki, s nem tudá még,
Mihez fog kezdeni?
Egyszer kopognak ajtaján,
S bejött egy fátyolos hölgy...
Midőn belépett, fölveté a fátyolt,
Némán és mozdulatlan állt...
Az ifju szédelgett... megállt esze...
Barátnéját ismerte meg.

„Utánad jöttem,“ szólott a leány,
„Utánad jöttem... ha terhedre van,
Kiútasíthatsz e szobából,
Ne félj, hogy rossz neven veszem.
Akkor leűlök ott kinn a küszöbre,
És ott ülök, mig megreped szivem.
Utánad jöttem, nem maradhaték.
Nyomodban voltam mindenütt,
Egész idáig, és most itt vagyok.
Szólj, mit teszesz velem?“

Az ifju kebelére hajlott,
S együtt zokogtak hosszan, boldogan.

„Nem űzesz el hát?“ szólott a leány,
„Veled maradhatok?... veled leszek,
Enyém legyen fájdalmaid fele [hogy
S a tied legyen minden örömem!
Együtt tűrök veled
Bút és nyomort,
S ha egyszer zúgolódom,
Ne hidd azontúl, hogy szeretlek,
Hogy valaha szerettelek!“

XIV.

Együtt maradtak, mint férj s feleség;
Nem pap kötötte össze őket,
Hanem az isten és a szerelem.
Nem esküvének egymásnak hüséget,
Nem vették e szót ajkaikra,
Ott benn hagyják azt
Szivök mélyében érintetlenűl,

Ahol s ahogy kell annak lennie,
S azért maradt oly tiszta, mint a
Csillag, melyhez még lélekzet sem ér.

És boldogságban teltek a napok,
A hónapok... nem tudta a világ, hogy
Ők élnek-e? s ők nem tudák,
Van-e világ kivűlök?

De végre fölszólalt az ifjuban
A lélek, és ezt mondta szigorún:
„Ébredj, ébredj, te nem magadnak,
Te másokért születtél!
Felejted hívatásodat?
Föl, föl, fiú, kezdj a dologhoz!“
És szólt hozzá még szigorúbban is
Egy hang, a házi gond:
„Föl a dologra, mert külömben
Koplalni fogtok mind a ketten
S maholnap mind a hárman.“

Dolgozni kezde, írt,
Ugy írt, amint sugallta lelke,
Hozzája méltón, szabadan.
Egy szerkesztőhöz vitte művét,
Átolvasá az, és így válaszolt:
„Nagy ember ön, uram,
S amellett nagy bolond!
Nagy ember ön, mert ez dicső remek mű,
Ennél különbet még Rousseau sem írt;
És nagy bolond ön, mert azt képzeli,
Hogy ezt a munkát ki lehet nyomatni.
Soh'sem hallotta ön hirét
A cenzurának?... hogyha nem,

Hát megmondom, mi az?
Az a pokol cséplője, mely alá
Kévéinket kell tartanunk, s ez
Az igazságot, a magot
Kicsépeli belőle, aztán
Az üres szalmát visszadobja,
S ezen rágódik a közönség.
Ha ön nem hisz szavamnak, ám
Próbálja meg, s én minden szem magért,
Amely kévéjében marad,
Egy ón golyót nyelek le.
Ha azt akarja ön, hogy e
Cséplő alá ne jusson,
Ne gabonát, de maszlagot
Termesszen, mely kábít, bolondít,
Ezt mindenestül
Kitálalhatja ön,
Sőt érte még meg is dijazzák."

Bódultan tért az ifju vissza, mintha
Falnak ment volna egyenest fejével.
Asztalhoz űlt, és föltevé magában,
Hogy szép lágyan, szelíden ír
S olyan simán, hogy a cenzor keze
Elsiklik rajta, mint a bársonyon.
Midőn müvét bevégezé,
Azt vette észre, hogy még szabadabb,
Még keserűbb, mint először vala.
S így tizszer, százszor ujra s ujra írt,
Aztán eltépte, belátván, hogy a
Kerékvágásba csak nem jön bele.
És meggyőződék végre is,
Hogy ami kinyomathatik,
Abból nem fog tanulni senki,

És amiből lehet tanulni,
Az nem jut napvilágra.

„Irtóztató!“ kiálta föl,
„Nincs mód tehát, hogy meghallják sza-
Lelkem tüzét, mely a világot [vam?
Gyujtotta volna föl,
Magamba kell hát fojtanom,
Hogy önmagát eméssze el?
És élnem is kell... mibül élek?
Vagy megtagadjam elvemet,
Azt a szentséges elvet?
Oda szegődjem a gazokhoz,
Az emberiség ámítóihoz?
Nem, istenemre, nem!
Inkább szemétben éhen veszek el,
Inkább ugy végzem éltemet,
Amint elkezdtem azt,
Lopok, szolgálok, koldulok,
Mint egy betűt írjak, mi nem
Lelkem forrásából fakadt,
Mint gondolatim legkisebbikére
Hamis pecsétet üssek! —
Isten hozzátok, gondolatjaim, ti
Befalazott rabok,
Legyen fejem börtön s koporsó
A számotokra... oh de nem,
Ti nem halhattok ott el;
Eljő a nap, mert el kell jőnie,
Midőn kinyíl e börtön ajtaja,
S ti bejárjátok a kerek világot,
S fényt és meleget visztek magatokkal,
Miként a nyári nap sugárai!“

És így az ifju
Nyugonni hagyta gondolatjait,
S hogy a kenyérből ki ne fogyjon,
Másoknak gondolatjait
Másolgatá. Keserves munka,
Tán a favágásnál keservesebb.
Elkezdte reggel s este végezé
S gyakorta éjszakáit is
A lámpa fénye látta elhaladni,
S előbb alutt el ez, mint ő,
És ennyi fáradás után is
Elégszer állt az asztal üresen
És ablakára a fehér hideg tél
Elégszer festett jégvirágokat,
S a nő szemében megfagyasztá
A könnyeket... de nem fagyaszthatá meg
Örök hevű érzelmeit.

Igy jöttek évek, mentek évek,
S megszaporodott a család,
Hárman levének s nem sokára négyen,
És négyszeres lett a nyomor
Ott fönn a kis padlásszobában,
Melynek falát
Csíkosra festé az eső
És kicifrázta a penész,
Hol most egy ágyban hárman alszanak,
Két gyermekével az anya,
És láboknál a földön
A durva szalmazsákon
A férfiú... a fölkelő nap
Első sugára homlokára száll,
Miként egy arany koszorú, miként egy
Fényes meleg csók isten ajakárul.

XV.

Egyenként ébred a család, először
A férj, ki legkésőbb aludt el,
Aztán az anya, azután
A kis fiú... s a csecsemő?
Ez még nem ébred, mélyen alszik...
Testvére s a szülők lábujjhegyen
Járnak, s beszédök csendes suttogás,
Hogy el ne verjék a kisdednek álmát.

Jó testvér, jó szülők,
Miért e halk járás, e suttogás?
Dobogjatok, tomboljatok,
Lármázzatok... ne féljetek,
A kisded föl nem ébred,
Mert nem hallják a lármát a halottak...
A kisded halva van, éhen hala!

Mit érezhet, mit érez a szülő,
Midőn meglátja, hogy szülötte meghalt?
Hát még azon szülő, kinek
Éhen veszett el gyermeke,
Szép ártatlan kis gyermeke?

Ha jobb kezének erejét
Az én kezembe öntené az isten,
Leírhatnám-e úgy is azt a kínt,
Mely a szegény asszony szivét
Ezer körömmel szaggatá?

Hagyjátok őt a holttetemre
Borulva sírni, sírni, sírni,

Zokogni, felüvölteni,
A fájdalomnak mély örvényiből
A magas égre fölkiáltani,
S az isten arcát káromlással, a
Lélek sarával meghajítani!...
Hagyjátok őt, hagyjátok őt,
Ne bántsátok szent őrjöngésiben.

A férfi néma fájdalommal
Állt a kicsiny halott előtt,
Avvagy, ki tudja, tán örömmel?
Örömmel, hogy kiszenvedett.
A kis fiú pedig merően
Nézé testvérét, és azon
Gondolkodék, hogy ő is ilyen
Halvány, ilyen fehér és mozdulatlan
Leszen, ha majd meghal, ha többé
Nem éhezik. —
Lassan, lassan, de csak lefolytak
Egymás után az órák, és az asszony
Keserve meghalt kisdedére
Ájulva vagy meghalva omlott,
És szíve megkönnyebbedett,
S lelkének fölvert habjai
Nem ostromolták többé az eget,
Csak halkan rezgedeztek,
Mint a szellőben a kalászok.
Ölébe vette a halottat
S szelíden ringatá,
És félig énekelve suttogott,
Miként az erdő lombjai
Az őszi alkonyatban:

„Alszol, kicsiny
Kis magzatom;
Mit álmodol?
Mondd meg nekem,
Szép álmokat
Látsz, úgy-e bár?
Hisz még nem a föld
Ölében alszol,
Anyád ringat még,
Anyád ölel. —
Aludj, aludj,
Szép gyermekem,
Fehér virág,
Fehér sugár,
Kit elnyel a
Fekete föld. —
Pirúl az ég,
Megcsókolá
Az alkonyat;
Megcsókolom
Én arcodat,
S ez nem pirúl,
Mért nem pirúl?
Csak egyszer is
Mosolyganál még
Reám, anyádra,
Lelkem szive,
Kis magzatom! —
Zöld sírhalom . . . .
Fehér kereszt . . . .
Alatta te . . . .
Fölötte én . . . .
Mi hulldogál rá?
Nem az eső, —

Az én könyűm. —
Hallgassatok, ti
Ákácfa-lombok
A temetőben,
Kis gyermekemmel
Beszélgetek,
Szépet beszélünk,
Hallgassatok. —
Nem fáj fejed?
Nem fáj szíved? nem
Nehéz a föld? mely
Fölötted áll.
Mi volt lágyabb, az
Én karjaim
Vagy a koporsó? . . . .
Aludj', aludj',
Szivem galambja,
Jó éjszakát,
De egyre kérlek:
Álmodj' felőlem,
Legyünk együtt."

S mig így altatta a holt gyermeket,
Mellette maga is elszenderült,
S mig ő aludt, a férj azon tünődék,
Miből szerez koporsót?
Miként ásatja meg a sírt?
Egy árva fillér sem volt birtokában.
Körültekintett a szobában,
Ha tán találna valamit,
Amelynek egy kis becse van,
Hogy azt eladja... semmi, semmi sem volt!

Mi jött eszébe, hogy e gondolatra
Elsápadt és megreszketett?
Ujján a gyűrüt pillantá meg,
Lelkénél drágább jegygyürűjét . . . .
Ezt kell tehát eladnia,
Hogy meztelen ne menjen
A földbe gyermeke?
E drága kincstől kell elválnia,
Melyet szeménél jobban őrizett,
Mit ujjáról le nem szakíthatott
Olyan sok évnek oly sok nyomora;
El kell most végre tőle válnia?

Hajszálai őszűltenek meg
A gond miatt.... s nem volt más menedék!

Midőn ujjáról a gyürűt levonta
Olyan volt, mintha kebléből a szívet
Szakítanák ki gyökerestűl . . . .
Ketté lett vágva multja és jelenje,
Fölbontatott a híd, mely a tavaszt
A télhez kapcsolá,
Eltört a lépcső, melyen a
Földről a mennybe járt!
De meg kellett történnie,
Hogy meztelen ne menjen
A földbe gyermeke, —
Szépen temették el a kisdedet,
Kemény fából volt a koporsó,
A szemfedő selyemből,
És sírhalmához nagy követ tevének,
Mert drágán kelt el a gyürű,
S árát rákölték mind a temetésre . . . .
Lelkére nem vehette a férj,

Hogy jegygyürűje árából csak egy
Garast is tartson meg kenyérre,
Bár erre olyan nagy szüksége volt.
Méreggé vált vón benne e kenyér,
Mely őt megölte volna,
És néki még soká kell élnie!

XVI.

Megmondta ő, hogy gondolatjai
Fejében nem halhatnak el,
Hogy eljön a nap, amidőn
Ezek kijőnek börtönükből,
S bejárják a világot.

És úgy történt. Amit sok évi
Erőlködés meg nem hozott, amért
Hiába volt olyan sok fáradás,
Meghozta egy véletlen pillanat.
Egy titkos nyomdát fedezett föl
Alant, elrejtve föld alá,
S ott kinyomatta műveit.
Mi volt ezen művekben? az,
Hogy a papok nem emberek,
De ördögök.
S a királyok nem istenek,
Hanem csak emberek,
És minden ember ember egyaránt,
S az embernek nemcsak joga,
Hanem teremtőjéhezi
Kötelessége is
Szabadnak lennie,
Mert aki Isten legszebb adományát

Meg nem becsűli,
Magát az istent sem becsűli az!

Kijött a könyv, s ország-világban
Ezrével olyan gyorsan terjedett el,
Mikéntha villám hordta volna szét.
Mohón nyelé el a szomjas világ
E tiszta enyhitő italt,
És lelke tőle megfrisült,
De elsápadt a hatalom, kiűlt
Ráncokba szedett homlokára a düh,
Es elmennydörgé haragos szavával:
„Ez lázitó könyv!
Vallást s fölséget sért,
Szerzőjének lakolnia
Kell a törvény szerint."
És a megrémült nép utána mondá:
„Valóban, e könyv lázitó,
Vallást és fölséget sért.
Szerzőjének lakolnia
Kell a törvény szerint.
A törvény szent és sérthetetlen!"

S szerzője rémesen lakolt.
Az utca közepén
Fogták el őt, s elhurcolák.
„Megálljatok," szólt esdekelve,
„Oh irgalom, megálljatok!
Nem akarok én menekűlni,
Mindenhová megyek nyugodtan,
Csak egy kevéssé várjatok.
Nézzétek azt az ablakot,
Az én szobámnak ablaka,
Ott nőm és gyermekem lakik.

Vezessetek hozzájok egy,
Csak egy rövid kis pillanatra,
Mig egyszer ölelem meg őket
S egy isten-hozzádot mondok nekik,
Aztán nem bánom én, hurcoljatok,
De én bucsú nélkül nem mehetek.
Inkább megyek le a pokolba
A búcsuzás után,
Mint fel a mennybe búcsu nélkül.
Nem vagytok férjek és apák?
Mit mondanátok, és mit érzenétek,
Ha véletek mások bánnának így?
Nekem nincs senkim a kerek világon,
Csak nőm és gyermekem,
És ő nekik sincs a világon
Kivűlem senkiök, de senkiök;
Eresszetek, jó emberek,
Eresszetek, hadd lássuk egymást
Még egyszer és talán utószor,
Ne rajtam szánakozzatok,
De ő rajtok, hisz ők ártatlanok,
Hisz nem vétettek ők
Sem a törvénynek sem ti nektek,
Ne öljétek meg őket! . . . .
Oh Istenem, ha szavaimra
Nem indultok meg, könnyeim
Indítsanak meg . . . . e könyűk
Szivem vérének cseppjei,
Halálveríték lelkem homlokáról!“

Zokogva térdepelt le,
S mint szebb időkben egykor kedvesének,
Most a poroszlók térdeit ölelte,
De ők kegyetlen gúnyos röhögéssel

Emelték őt fel s vitték a szekérhez,
Mely ott az ő számára állt.
Midőn látá, hogy nem használ a szép szó,
Düh szállta meg, s előszedé
Testének minden erejét, hogy
Erőszak által győzzön, menekűljön.
Oroszlánbátorsággal és
Őrült erővel küzködött,
De hasztalan! legyűrték, megkötözték,
S bedobták őt a szekér mélyibe,
Ott ordított mint a vadállat,
Ordított ilyen átkokat:
„Átok reátok s maradékitokra,
Ti emberbőrbe öltözött,
Sátánokkal bélelt fenevadak,
Kiknek keblében szív helyett
Undok varangyos béka van!
Borítsa el pofátokat
A fekély olyan vastagon,
Mint a gazság van lelketek felett,
És aztán faljanak föl a
Szemétdomb férgei!
Átok reátok és királyotokra,
Kinek nevében az erényt
A mészárszékre viszitek!
Átok reád, bitang lator király,
Ki istennek tartod magad,
S ördög vagy, a hazugság ördöge! . . . .
Ki bízta rád a milliókat?
Farkasra a nyájat ki bízta?
Kezed vörös, mint bíborod,
Arcod sápadt, mint koronád,
Szived fekete, mint a gyász,
Mely műveid után huzódik,

Miként az esti hosszu árnyék.
Meddig bitorlod még a
Rablott hatalmat, rablott jogokat?
Lázadjanak föl, mint az óceán,
Alattvalóid, és ha zsoldosidnak
Százezrivel kiállasz ellenök,
Ne adja isten, hogy meghalj vitézül
Ott a csatán, mint illő férfihoz;
Te légy, ki megkezdd gyáván a futást,
Fuss és bújjál el trónusod alá,
Mint ágy alá a megszeppent kutya,
Onnan kotorjanak ki és kacagva
Köpködjenek könyörgő szemeidbe
A gyermekek s vén asszonyok,
S kik egykor lábad csókolák,
Azoknak csókold majd te lábait,
Azok rugdossák ki egyenként
Vigyorgó fogadat,
Azok rugdossák ki belőled a
Nyomoruságos hitvány életet!
Dögölj meg oly kétségb'esetten,
Amilyenné engem tevél! . . . .
Oh nőm . . . . oh gyermekem . . . ."

XVII.

Aludt-e s most fölébredett? vagy
Eszét veszíté s ez most visszajött?
Egy óra vagy több hónap óta volt
Magánkivűl? . . . . Szilveszter nem tudá.
Gondolkodék, gondolkodék,
Mi történt és mi történik vele?
Körülnézett, nem láta semmit,

Sötét volt, éktelen sötét.
Igy szólt magában: „Éj van csakugyan,
Aludtam s álmodám,
Álmam csak félig jut eszembe.
De az borzasztó egy álom vala,
El sem beszélem hitvesemnek,
Nem háborítom föl vele.
Csak már viradna, ily nyomasztó
Éjem tán még nem volt soha.
Alszol, szerelmem? alszol kedvesem?....
Alszik bizonnyal, mert nem válaszol.
Aludjatok, szeretteim,
Aludjatok szép csendesen.
S még sem virad! mikor fog már viradni!
Megfojt e sűrü vastag éj!
Emeld föl, hajnal, fényes arcodat,
Vagy csak mutasd meg ujjadnak hegyét....
Ugy ég a homlokom, mikéntha
Egy tűzokádó hegy vón a fejemben!
Majd szétröpűl az agyvelőm!“

S hogy megtörölje izzadt homlokát,
Kezét emelte föl .... hah,
Mily csörrenés! ....
Megcsördült rajta a nehéz bilincs.
Most már mindenre jól emlékezett,
S végigfutott rajt a hideg,
Mint a romok között a szél.

Mindenre jól emlékezett ....
Elfogták őt az utca közepén,
S elhurcolák erőnek erejével,
És kedvesét és gyermekét
Nem láthatá, nem mondhatott nekik

Isten-hozzádott, nem tekinthetett
Még egyszer a kedves szemekbe,
Mik boldogsága s gazdagsága voltak!
S most itt van a börtönfalak között,
A föld alatt, ki tudja milyen mélyen,
Mélyebben, mint a rothadó halottak
A temetőnek fenekén!
S mikor lát újra fényes napvilágot,
Mikor láthatja újra kedvesit?
Talán soha!
S miért jutott e kárhozat helyére?
Mert amit isten meghagyott neki,
Tudtára adta azt az embereknek,
Hogy egy közös jó van, miből
Egyenlőn jár mindenkinek
A rész, s ez a közös jó a szabadság!
Ki ebbül elvesz egy porszemnyit is
Mástól, halálos vétket követ el,
S azt ki szabad, azt ki kell irtani!

„Oh szent szabadság, érted szenvedek,“
Szólt elözönlő fájdalommal a rab,
„S ha a világban magam állanék,
Mint álltam egykor hosszu évekig,
Nyugodtan ülnék most e kőpadon
S büszkén mint trónján a bitor király,
S oly boldogan viselném e bilincset,
Mint jegygyürűmet egykor viselém!
De hitvesem van és van gyermekem....
Mi lesz belőlök nélkülem?
Ki fogja eltáplálni őket
Kenyérrel s szerelemmel?
S mi lesz belőlem nélkülök?

Oh szív, ha kővé válni nem tudsz,
Miért meg nem hasadsz!“

Sírt, jajgatott, dühöngött,
És az örök sötétség
Egykedvüleg szemlélte őt,
Mig végre lassacskán elhallgatott.
Kifáradt lelke megadá magát,
És mozdulatlan néma volt s oly
Érzéktelen, mint a kő, melyen űlt,
Mint a sötétség, mely reá borult.

Nem érzett, csak gondolkodék,
Alant röpűltek gondolatjai,
Mint a meglőtt szárnyú madár:

„Koporsónak testvére, börtönöm,
Ki épitett, ki fog ledönteni?
Mióta állsz, meddig fogsz állni még?
Ki űlt előttem e rideg kövön?
Ilyen martír, mint én vagyok,
Vagy egy haramja tán?
Itt hamvadott el csontja e helyen
Vagy látta még az isten szép világát?
Szép a világ, az erdők és mezők,
A bércek és a rónaságok, a
Virágok és a csillagok.... talán én
Többé nem is látom már ezeket,
Vagy oly későn, hogy akkorára
Még nevöket is elfelejtem....
Ha itt egy évig kéne lennem,
Hol minden perc egy örökkévalóság,
Hol az idő oly lassan ballag el,
Mint két mankóján a vén sánta koldus..

Egy évig? és ha tízig itt leszek,
Tízig vagy húszig vagy többig talán?
Jertek föl hozzám, ti halottak,
Kik egykor e helyen szenvedtetek,
Beszélgessünk egy keveset,
Tanítsatok meg, az időt
Hogyan kell itt eltölteni,
Jertek föl hozzám, ti halottak,
Talán én is halott vagyok már,
S a sírban álmodom .... rosz álom ....
Halott vagyok, kit élve
Temettek el....
Halott vagyok ... már nem dobog szivem ...
E reszketés, melyet keblemben érzek,
Beteg lelkem végvonaglása ez."

Végtére megszűnt gondolkodni is,
Nem volt szivében és fejében
Sem érzelem sem gondolat,
Ott űlt merőbben a szobornál,
S farkasszemet nézett az éjjel,
Mellyel megtömve volt a börtön.

Zsibbadni kezdtek tagjai,
Eszméletét kezdé veszíteni,
Feje huzódott lefelé,
S ledőlt hosszában a kövekre....
Elájult-e? vagy elaludt?

Soká feküdt ott mozdulatlanúl,
Talán nem véve még lélegzetet sem;
Egyszerre, mintha lőpor által
Vetették volna föl, mikéntha
Égő vasat sütnének oldalához,

Fölugrott, s oly szívszaggató
Hangon, hogy a hideg falak
Utána jajdulának,
Ekkép kiálta föl: „Megállj.... megállj!"
S kiterjesztette két kezét.

Soká, soká állott igy, azután
Lankadtan hullatá le kezeit,
Leroskadott ülő helyére.
Fejét keblére hajtá,
S két nagy könyűvel két szemében,
S oly hangon, mintha lelkét
Sohajtaná ki, ezt nyögé:

„Nem állt meg... elment... itt hagyott...
Mindennek vége van!"

Mi lelte őt? ki hagyta itt?
Minek van vége?.... álmodott?

Nem álmodott, az nem volt puszta álom....
Valónak képtelenség,
S még is való!
Amint ott hosszában feküdt, előtte
Egy hölgyalak jelent meg,
Kiben rá ismert hitvesére,
Oda hajolt melléje,
Fülébe ezt sugá:
„Én már kiszenvedék.
Isten veled!"
S megcsókolá a férfi arcát,
S ez erre ugrott föl.... midőn
Kinyíltak szemei,
Még látta kedvesét, de

Egy pillanatnál kevesebb alatt
Eltünt az, és a börtön, amely
Világos volt, ismét sötét lett
Mint villámlás után az éjfél.

„Én már kiszenvedék, isten veled!“
Ismételé a hallott szavakat,
„Ezt mondta édes hangja, melyet
Nem hallok én többé soha:
Én már kiszenvedék, isten veled....
Isten veled hát, lelkem lombja te,
Kit rólam lesodort a vész;
Ha téged elvitt, mért hagyott meg engem?
Mit ér, mit ér az ilyen lombtalan fa?
S hová sodort el a vihar?
Hol foglak föltalálni téged
Habár elhervadottan is,
Hogy életemnek maradékát
Szent romjaidnál kisohajtsam!....
Nekem többé nem kell az élet,
Mert célját elveszítém;
Te voltál célja életemnek,
Te általad s te érted éltem,
Szerelmem istenasszonya!
Te egy magad voltál valóság;
A többi? az emberiség, szabadság,
Ez mind üres szó, puszta ábránd,
Melyért bolondok küzdenek.
Te egy magad voltál valóság,
Szerelmem istenasszonya!
És én örökre elvesztettelek!
Föltúrhatom, mint a vakandok, az
Egész földet, nem foglak megtalálni....
Por lesz belőled, mint akárki másból,

Olyan por, mint a többi, nem külömb,
És elvegyűlsz közötte, mintha
Növény vagy állat lettél volna csak.
De tűrném veszteségemet,
Békén tűrném az óriási terhet,
Amíg alatta megszakadnék,
Csak elbucsúztam volna tőle, csak
Egy szót mondhattam volna még neki,
Egy kis rövid szót.... vége, vége van,
Az isten ezt sem engedé meg.
Milyen kegyetlen az az isten!
S a balga ember térdet hajt előtte,
Atyjának híja és imádja őt....
Zsarnok vagy, isten, és én
Átkozlak tégedet!
Ott űlsz az égi trónuson hideg
Méltóságodban érzéketlenűl,
Csak úgy, mint itt a földi zsarnokok,
S uralkodol kevélyen, és naponként
Hajnalsugárral s megrepedt sziveknek
Vérével ujra s ujra fested
Királyi széked kopott bíborát!
Légy átkozott, zsarnoknál zsarnokabb,
Amint te megtagadtál engem,
Ugy tagadlak meg tégedet.
Egy rabszolgáddal kevesebb lesz,
Vedd vissza ezt az életet, amelyet
Mint alamizsnát dobtál le nekem,
Vedd vissza és add másnak ismét,
Hadd tengődjék most rajta más,
Nekem nem kell ez alamizsna-élet,
Elédbe vágom azt, hogy összetörjék,
Mint a haszontalan cserép!“

Ugy ordított a rab, hogy a sötétség
Megijedett és reszketett belé,
Ezt orditá, s veszett dühében
Fejét a falhoz vágta és leroskadt,
S a fal megkondult a rémes csapástól,
Mikéntha néki fájna az. —

Ott fekszik a rab, zúzott homlokának
Aludt vérében a kövek felett,
Ott fekszik, és nem halt meg, és él!
Hozzá van nőve a keserves élet,
Hozzája nőtt letéphetetlenűl,
Miként lelkéhez a kínszenvedés,
Mint börtönéhez az örök sötétség.

XVIII.

Tíz éve már, hogy e négy fal között ül!
Tíz év még ott kinn a szabadban is sok,
Hát még ott benn az iszonyú odúban!...
Megnőtt szakálla és megnőtt haja,
S ő sokszor nézte, nem fejér-e már?
De azt mindig csak feketének látta,
Pedig fejér volt már, mint a galamb,
Csakhogy nem látszott színe a sötétben.

Tíz éve már, s ő néki e tiz év
Egyetlenegy hosszú végetlen éj volt,
És egyre várta, hogy mikor virad már?....
Koronként úgy tetszett neki,
Hogy már több század, több évezred óta
Van e helyen, hogy a világ már
Az ítélet napján rég túl vagyon,

Hogy a föld régen elenyészett,
Csak e börtön maradt belőle,
És őt magát e börtönben feledték.

Kihalt immár a szenvedély szivéből,
Nem átkozódék többé isten ellen,
Eszébe sem jutott sem isten
Sem ember többé nékie,
Kihalt szivéből már a bánat is,
Csak néha sírdogált, midőn
Álmából ébredett, mert
Álmában meg-meglátogatta őt
Ama szép tünemény, örökké
Imádott kedvesének szelleme,
Ki hozzá még a síron túl is oly hű!
De mihelyest fölébredett,
Eltűnt a kedves szép alak,
És sírt a rab, sírt, sírdogált.

De mért nem látogatta meg fia?
Hisz ő neki volt fia is;
Mért nem jött ez hozzá soha?
Ezt kérdezé, s ekkép felelt magának:
„Fiam még él bizonynyal, mert ide
Élő nem jön, csak a halott jöhet,
Csak te jöhetsz, szerelmem angyala!
Fiam még él s már nagy lehet,
Azóta rég felnőhetett.
Vajon mi lett belőled,
Szegény árvám, szegény fiam?
Ki tudj', a szükség mire vitte,
Talán rabló lett s hóhér temeté el . . . .
És hátha apja nyomdokát követte,
És most, mint apja, föld alatt lakik,

Talán ép ebben a börtönben,
Talán épen szomszédom itten?
Fiam, fiam, szeretsz-e engemet,
Emlékszel-e apádra, gyermekem?"

De hallga, mily nesz, mily szokatlan han-
Figyelmez a rab, mindinkább figyel, [gok!
Ugy elmerül a hallgatásba,
Hogy lélekzeni sem mer,
S bezárt lelkét e hangok megnyiták,
Mint a virág kelyhét a napsugár,
És ajka mosolyogni kezd,
Tíz hosszu esztendő után először!

Madárka szállott a börtön falának
Párkányzatára közel ablakához,
Ott ül a kis madár s dalolgat,
Ah, milyen édesen dalol!
És szólt a rab, vagy csak gondolkodék,
Mert szólni nem mert, nehogy elzavarja
A kedves vendéget szava:

„Oh istenem, mi jól, mi jól esik!
Először hallok ilyen hangokat,
Mióta itt vagyok, pedig már
Nagyon rég óta vagyok itt.
Dalolj, dalolj, kis madaram, dalolj,
Eszembe jut dalodról,
Hogy egykor éltem, hogy még most is élek,
Eszembe jut dalodrul ifjuságom,
A régen régen elszállt ifjuság,
E szép tavasz, s ezen tavasznak
Virága a szép szerelem!
Dalod fölkelti szenvedésimet,

De egyszersmind meg is vigasztal,
S a megvigasztalt fájdalom talán
Még édesebb, mint maga az öröm.
Dalolj, dalolj, kis madaram, dalolj! . . . .
Ki küldött hozzám tégedet?
Ki mondta néked, hogy e falra szállj,
Amelyre nem száll átoknál egyéb? . . . .
Szentséges ég, e sejtelem,
Ez engemet megöl,
Boldogságával öl meg engemet!
Egy sejtelem azt súgja nékem,
Hogy én szabad leszek.
Hogy nem e dögvészes helyen halok meg,
De kinn az isten szép ege alatt . . . .
Te kis madár ott a falon, te
Szabad világnak szabad vándora,
Te a szabadság hírmondója vagy! —
Ez így van, így lesz, nem kételkedem.
Erős légy, szív, ha meg nem tört a bú,
Ne törjön meg majd az öröm.
Valóban úgy lesz. A világ megúnja
A jármot végre s a gyalázatot,
S le fogja hányni, és először is
Kinyitja e sírhalmok ajtait,
S első örömkönyűi
Azoknak orcájára folynak, akik
Itt a szabadságért szenvedtenek.
Te kis madár ott a falon, te
Szabad világnak szabad vándora,
Te a szabadság hírmondója vagy!“

Csikorgott a börtön zárában a kulcs,
A kis madár ijedve szállt tova,

Megnyílt az ajtó, és a börtönőr
A rabnak azt mondá: „Szabad vagy!“

Följajdult a rab édes örömében,
S odakapott fejéhez, mintha
Eszét ragadta volna meg,
Mely el akarta hagyni őt.

„Megvan!“ szólt gyermekes örömmel,
„Megvan! nem hagytam elröpülni,
Nem tébolyodtam meg . . . . tudom,
Mi történt: én szabad vagyok . . . .
Szabad tehát a nemzet, a haza?“

A börtönőr mogorván válaszolt:
„Mi gondod a hazára, golyhó?
Köszönd meg, hogy te vagy szabad.“

De a rab ezt nem hallá, mert esze
Már messze, messze járt . . . . bejárta
A félvilágot, azt a sírt kereste,
Amelyben édes kedves hölgye alszik.
„Először is hozzád megyek,
Lelkem halotta,“ így szólott magában.
„Hozzád megyek; miként te fölkerestél,
Úgy fölkereslek én most tégedet,
Hogy megcsókoljam azt a földet,
Mely néked nyúgodalmat ád! . . . .
Oh, mily soká tart, míg e láncot
Kezem-lábamról leverik;
Ez a néhány perc hosszabb, mint valának
Itt átnyomorgott hosszu éveim!

XIX.

Mint anyjának tejét a gyermek,
Olyan mohón, oly édesen
Szivá a szabad levegőt,
S minden lehellet egy-egy kínos évet
Emelt le bágyadt lelkiről,
Míg ez könnyűnek érezé magát,
Mint a pillangó, s szerte röpködött
A természetnek uj virányin
S szívének régi szép emlékein.
Megifjitá a tiszta levegő,
Megifjitá lelkének erejét,
De teste vén és roskatag maradt,
Csak vánszorogva, botra dőlve ment;
Hosszú fehér haját s szakállát
A szellők búsan lengeték.
Tíz év alatt száz évet élt.

Elért a házhoz, melynek egykor
Padlásszobájában lakott,
Merőn megnézett minden embert,
De nem lelt köztök ismerősöket.
Tán új lakók valának, vagy hogy
Nem ismert rájok, elfeledte őket.
Kérdezte: emlékeznek-e
Ama szegény családra, mely
Ott fönn lakott, de már fölötte régen?
Ezek s ezek valának tagjai.
„Oh, én emlékszem, jól emlékezem,“
Szólott egy jámbor öreg asszony,
„Szegény menyecske, olyan szép teremtés
És oly jó lelkü volt . . . . de férje

Istentelen gonosztevő volt,
Amért aztán meg is lakolt ám,
Elfogták és börtönbe dobták,
S ha meg nem halt, még most is ott van.
Midőn megtudta felesége,
Hogy férjét elfogák, s nem látja többé,
Szörnyet halt, szíve megrepedt.
Én föl nem érem ésszel, oly rosz
Embert hogy lehetett szeretni,
Hogy lehetett meghalni érte."

Szilveszter érzéketlenűl
Hallgatta a beszédet, mintha
Nem ő vón, akiről beszélnek,
S azt kérdezé: „Hová temették
Az ifju asszonyt, és mi lett fiából?"

„Fiából nem tudom, mi lett?"
Felelt a vén asszony, „nem láttam őt
A temetés után soha.
Hová temették a menyecskét,
Azt sem tudom . . . . szerettem volna
Temetésére menni, de
Épen keresztelőbe hítak."

„Majd megtalálom," szólt magában a férj,
„Majd megtalálom kinn a temetőben,
Megnézek minden sírt egyenként,
Mig az övére akadok."

S elballagott a temetőbe,
Bejárta a sírhalmokat,
Egyiktől a másikhoz ment,
S midőn elvégzé, ujra kezdte,

De kedvesének halmát nem lelé.
Hát semmi, semmi nem maradt utána!
Az a dicső lény elenyészett
Nyom nélkül, mint a napsugár,
Fejfáját a vihar kitépte,
S dombját a zápor elmosá.
Isten neki! . . . .

Fájt, fájt, nagyon fájt a szegény öregnek,
Hogy nem lelé meg, amit keresett, hogy
Könyűiből amik még megmaradtak
Oly hosszu szenvedés után,
A kedves édes lény porára
Nem sírhatá le azokat . . . . de
Azzal vigasztalá magát,
Hogy életében
Ez az utólsó fájdalom,
Hogy itt örömmel s fájdalommal
Számot vetett örökre,
S ezentul ugy jár a világba, mint
Testetlen árnyék, mint lélektelen test.

Pedig csalatkozott.
Ez nem végső fájdalma volt.
Midőn a börtönből kilépett,
Azt kérdezé: „Szabad tehát
A nemzet, a haza?“
S a feleletre ő nem is figyelt,
Mert szentül hitte, hogy szabad.

És mit tapasztalt nemsokára?
Hogy nemzete, hogy a világ
Még mélyebben van meggörbedve, mint
Tíz év előtt, midőn ő szót emelt;

Az emberméltóság naponta törpül,
És a zsarnokság óriásodik.

Hiába volt hát annyi szenvedés,
Hiába annyi áldozat,
Mit a magasztosabb szivek hozának
Az emberiségnek? haszontalan
Minden törekvés, minden küzködés?
Az lehetetlen, százszor lehetetlen!

E gondolatra megerősödék,
Fölgyúladt benne a kihamvadó tűz,
Görnyedt fejét az ég felé emelte,
A roskadt aggból izmos ifju lett,
És homlokán rejtélyes szándok űlt,
Merész nagy szándok, elhatározás,
Melytől egy nemzet vagy talán
A nagy világnak sorsa függ.
E terv nem új, már ezrek életébe
Kerűlt, de hátha egynek sikerűl,
S ha épen ő ez egy? . . . .
Mélyen titkolta szándokát,
Alunni sem ment mások közelébe,
Nehogy kimondja álmában, nehogy
Megsemmisűljön, ha napfényre jön.
Nem szerzett társakat magához,
Nem dicsvágyból, hogy egymaga
Végezze bé az óriási munkát,
De hogy ne szálljon másra is veszély,
Ha terve megbukik. — —

A város zajban s fényben úszik,
A népség ezrivel tolong,
Hömpölyg, mint a kiáradott folyó, az

Utcákon át az „éljen“ harsogása,
Arcok s ruhák ünnepiek!

Mely alkalom, mely ünnep ez?
Talán az isten jött e földre
Saját képében, és saját kezével
Átadta a rab-embereknek
Rég elveszített szabadságukat?
Hogy ily nagy a fény, az öröm.

Nem; nem az isten, más megy ottan, aki
Kisebb az istennél, azonban
Magát nagyobbnak tartja: a király! . . . .
Lenéző gőggel megy az emberek közt,
Mint a szelindek a kicsiny ebek közt,
S amerre néz, térdek s fejek hajolnak,
Mint a viharban a nád erdeje,
S torok szakadtáig kiáltja
A szolgacsorda: „Éljen a király!“
Ki merne nem kiáltani
Vagy épen mást kiáltani
Az ezerek és ezerek között? . . . .
Ki merne? . . . . egy mer . . . . egy a sok kö-
[zött . . . .
Ez egy, oly hangon, mely a tömeget
Túlbőgi, mást kiált,
Ez azt kiáltja: „haljon a király!“
És eldurrantja fegyverét, s a
Gőgös király a porba rogy . . . . —

Kelj föl, te gyáva żsarnok,
Hisz nem talált a fegyver,
Ruhádba s nem szivedbe
Ment a tévedt golyó.

Az ördög, akinek eladtad,
Megőrzé éltedet.
Kelj föl, te gyáva zsarnok!
S töröld le képedről a port.

Ki a gyilkos, ki s hol van ő?
Ott áll .... de már fekszik, nem áll,
Félhalva fekszik, leverék
Lábárul őt, és boldog, aki
Vén, ráncos orcájára köphet
És megrúghatja ősz fejét.

Boldogtalan nép, mért gyüjtöd fejedre
Az isten átkát? nem elég,
Amely már rajta fekszik?
Nem volt elég a Krisztust megfeszítned,
Minden megváltót megfeszítesz hát?
Boldogtalan, százszor boldogtalan nép!

Néhány nap mulva vérpad állt a téren,
És egy ősz ember fönn a vérpadon.
Midőn melléje lépett a bakó a
Sötét halálnak fényes pallosával,
Az ősz ember végigtekinte a
Kárörvendő szilaj tömeg során, és
Sajnálkozó könny reszketett szemében,
Sajnálta, akik őt megrugdosák,
S akik gyönyörrel nézik most halálát....
Suhant a pallos, rémesen suhant,
S a fej legördült .... Szilveszter feje.
A nép rivalta: „éljen a király!"
És a halottat a hóhérlegények
Eltemették az akasztófa mellett.

XX.

Vénült, kihalt a szolganemzedék,
Uj nemzedék jött, mely apáit
Arcpirulással emlité s azoknál
Jobb akart lenni és az is lett,
Mert csak akarni kell! . . . .
Fölkelt az új hős nemzedék,
S mit örökségben hagytak rá apái,
Leverte rabbilincseit,
S kezéről, akik ezt szerezték,
Azoknak sirhalmára dobta,
Hogy csörgésére fölriadjanak, s ott
A földben is szégyeljék magokat . . . .
S megemlékeztek a győzelmesek
Ama szentekrül és nagyokrul, akik
A szolgaságban szabadok valának,
És hirdették az ígét,
S dijok halál lett,
Csúfos halál! . . . .
Megemlékeztek a győzők ezekről,
S a diadalnak örömébe szőtték
Szent neveiket koszorú gyanánt,
S elvitték volna őket a
Dicsőség templomába,
De hol keressék, hol lelik meg őket?
Rég elhamvadtak a bitófa mellett!

UTÓSZÓ

legjavát Petőfi elbeszélő költészetének kapja e kis kötetben az olvasó. Az első, a *J á n o s V i t é z* (1845.) a legszebb magyar verses népmese, a második, a *H e l y s é g k a l a p á c s a,* (1844.) kitünő paródiája a korabeli epika fellengző és dagályos stílusának, a harmadik, *B o l o n d I s t ó k,* (1847.) a legszebb magyar idill, melyben a költő a maga boldogságának a képét rajzolja meg, végül az *A p o s t o l,* (1848.) zordon hangú, elkeseredett forradalmi költemény. Más-más műfajt és stílust képvisel mindegyik, mégis együttesen a leghívebben tükröztetnek vissza egy kiegyensúlyozott és harmónikus költői egyéniséget, melynek szélsőséges kilengései is csak egy őszinte és nyilt léleknek, egy igazi lírikusnak a karakterét árulják el. Mert Petőfi epikájában is elsősorban lírikus és mindegyik elbeszélő költeményének a saját énjéhez való viszonyában rejlik egyik főértéke. Még az annyira objektívnak látszó *J á n o s v i t é z* is milyen szoros összefüggésben van a kornak demokratikus törekvéseivel, és azon keresztül a költő legbenső meggyőződésével, mely politi-

kában és irodalomban egyaránt a nemzetnek friss és még elhasználatlan erejét kivánja érvényesüléshez juttatni s az által mindkettőnek az ujjászületését lehetővé tenni. Egyszerüség és természetesség, ez volt Petőfi költői ideálja, és hogy ezt diadalra segitse, megírta kora finnyás szalón-irodalmának minden orr-fintorítása ellenére ezt a gyönyörü „paraszti költeményt," mely Vörösmarty szerint bármelyik nagy irodalomnak a dicsőségére válna; ennek a szolgálatában suhintja meg gúnyjának ostorát ellenfelei fölött a Helység kalapácsában, melyben örökre nevetségessé teszi a lélektelen és ostoba affektálás poézisét.

Petőfi a szabadság rajongója volt, az egyéni függetlenséget és a társadalmi egyenlőséget mindennek föléje helyezte, a szabadságért még a szerelmét is hajlandó lett volna föláldozni. De a politikai élet piszkos hullámainak sodrai közé kerülve csakhamar keservesen kellett tapasztalnia, hogy amiért ő mindenét kész lett volna odaadni, a társadalom, milyen kevésre becsüli önzetlen harcosait és munkájukért csak a legrútabb hálátlansággal tud fizetni. Petőfinek önmagán kellett tapasztalnia a reformátornak, az Apostolnak minden gyötrelmét és nem csoda, ha panaszát egy ilyen sötét történetben önti ki, melyben pálcát tör az emberiség gyarlóságai és kicsinyességei fölött.

De Petőfi alapjában véve elpusztíthatatlanul optimista lélek volt, állandóan boldogságra szomjazott és szabadságszeretete, szerelme csak ennek a lobogó életvágynak más-

más megjelenési formája. Mint Bolond Istókjában a zivatar után kiderül az égbolt és rámosolyog kék arcával az emberre, az ő életének viharai után is ott várakoztak reá a békés családi otthon örömei, a jó feleség, a gyermek, s akkor odakünn „süvíthet a tél viharja“, ha — „ott benn perg a rokka s vígan zeng a dal!“

Budapest, 1921. szeptember havában.

KIRÁLY GYÖRGY.

✱ KNER IZIDOR ✱

NYOMTATTA GYOMÁN

KÖNYVNYOMTATÓ MCMXXI.

✱ ESZTENDŐBEN ✱

A

„JÁNOS VITÉZ“

CIMÜ ANTHOLÓGIA

PETŐFI SÁNDOR

EPIKAI KÖLTEMÉNYEIBŐL A

KNER-KLASSZIKUSOK

X. KÖTETE.

MEGJELENT 1200 PÉLDÁNYBAN.

A FAMETSZÉSŰ KÖNYVDISZEKET

KOZMA LAJOS

RAJZOLTA

